

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Ex. C

Socialpol.
Su.
Emigr.

EMIGRATIONSUTREDNINGEN

BILAGA XI

TORPARE-, BACKSTUGU- OCH INHYSESKLASSERNA

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1908

1922/08

R 73
534

RESEARCH REPORT

IX ADAM

TOPICAL, BAKERY, 1911

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY

TORPARE-, BACKSTUGU- OCH INHYSESKLASSERNA

ÖFVERSIKT AF DERAS UPPKOMST,
TILLVÄXT OCH AFTAGANDE MED SÄRSKILD
HÄNSYN TILL TORPARKLASSENS
UNDERGRÄFVANDE

AF

NILS WOHLIN

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1908

TOP SECRET - RARE

SECRET

TOP SECRET - RARE
SECRET

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Kap. I. Öfversikt af den äldre torplagstiftningen samt af de för torp och backstugor brukliga former af nyttjanderättsupplåtelse	7
Kap. II. Statistisk öfversikt af torpare-, backstugusittare- och inhysehjonklasserna under tidsperioden 1751—1900	27.
a) Jordtorpareklassens tillväxt 1751—1860	27.
b) Backstugusittare- och inhysehjonklassernas tillväxt 1751—1855	53.
c) Sammanfattning af jordtorpare- samt backstugu- och inhysehjonklassernas tillväxt intill 1860	55.
d) Minskningen i jordtorpare- samt backstugu- och inhysehjonklassernas numerär efter 1860	57.
Kap. III. Orsakerna till backstugu- och inhysehjonklassernas tillväxt under perioden 1750—1850. Diskussionerna om dessa folkklasser och pauperismen under förra hälften af 1800-talet. Deras sammansättning och sociala betydelse	62.
Kap. IV. Orsakerna till jordtorpareklassens tillväxt under perioden 1750—1860. Växlingarna i användandet af de olika arbetssystemen inom jordbruket. Orsakerna till jordtorpareklassens aftagande 1860—närvarande tid	78.
a) Jordtorpsystemets uppkomst och företräden framför systemet med tjänstehjon i kosten samt backstugusystemet	78.
b) Statare- och statorpsystemets uppkomst och utveckling	81.
c) Växlingarna i användandet af jordtorpare- och stataresystemen	83.
d) Jordtorpareklassens aftagande under tiden efter 1860-talet	89.
Kap. V. Följderna af torparklassens försvinnande. Nödvändigheten af att staten befordrar torpens friköpning	98.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

I.

Öfversikt af den äldre torplagstiftningen samt af de för torp och backstugor brukliga former af nyttjanderättsupplåtelser.

Ännu i det 16:de århundradet voro torp och backstugor i senare tiders betydelse af adpentinenser till hemman, inbegripna under dessas skattetal; i det hela okända i Sverige. Uttrycket *torp* hade på denna tid växlande betydelser¹⁾. Därmed ménades sådana i allmänhet med särskilda brukare försedda intagor, antingen på hemmans utmarker eller på allmänningarna, hvilka sedan de nått en viss vidd och godhet skulle efter då gällande lagstiftning, där de ej allenast föranledde en förhöjd ränta för det hemman, på hvilket de voro belägna, skattläggas till själfständiga possessioner.²⁾ Så länge dessa intagor ännu voro oskattlagda, användes för dem ofta omväxlande med torp benämningen nybyggen; äfven efter skattläggningen till själfständiga possessioner bibehöllo de vanligen den förra benämningen för det fall, att de icke ansågos kunna sättas i mantal utan fingo sig andra grunder bestämde för skattens utgörande.³⁾ Dessutom har torpbenämningen uppstått och bibehållit sig för sådana i vissa delar af Norrland till evärdelig ägo afsöndrade lägenheter, hvilka genom kungl. förordningen den 18 februari 1767 först erkändes såsom lagliga.⁴⁾

I dessa bemärkelser voro torparne en samhällsklass af olika karaktär mot den nutida egentliga torparklassen.⁵⁾ Torpen voro ej adpentinenser till vissa hemman, utan för sig bestående lägenheter. Då torparna sutto på lands- och häradsallmänningarna, voro de icke nyttjanderättsinnehafvare af enskildes jord, utan nybyggare, hvilka, allteftersom deras uppodlingar skattlades, ryckte upp i hemmansinnehafvarnes eller åtminstone i de själfständiga lägenhetsinnehafvarnes klass. Då de åter sutto på de enskilda hemmanens och byarnas utmarker, är det väl svårare att känna arten af det mellan hemmans-

¹⁾ Jfr *Thulin*, Om mantalet. Sthlm 1890, sid. 9—11. *Linde*, Sveriges ekonomirätt. Sthlm 1888, sid. 141. *Beauchet*, Histoire de la propriété foncière en Suède. Paris 1904, sid. 226—230.

²⁾ Se nedan sid. 11.

³⁾ Jfr *bergstorpen* i Värmlands, Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län.

⁴⁾ Jfr *skattetorpen* eller *odalstorpen* i Västernorrlands och Jämtlands län.

⁵⁾ Till denna böra nämligen de i noterna ²⁾ och ⁴⁾ omnämnda själfägande torpen icke räknas.

ägaren och torparen vanligaste rättsförhållandet; på skattejorden torde dock torpupplåtelse, där de särskildt skattlades, vanligen hafva skett under äganderätt till yngre arfvingar. Äfven dessa torpare ryckte upp i den själfägande allmogens klass, allteftersom deras uppodlingar skattlades såsom själfständiga. Ännu i midten af det 17:de århundradet intog fördenskull den dåtida s. k. torparklassen en själfständigare ställning gentemot hemmansägarne än hvad fallet blifvit med de båda senaste århundradenas torparklass; och gällde detta äfven i viss mån om torpen på frälsejorden.

Vid betraktande af den nutida torparklassens historia bör den ofvannämnda äldre klassen af nybyggare på hemmanens utmarker och på allmanningarna lämnas å sido. Den är en företeelse, hvilken, allteftersom nyodlingarna skattlades och tillfällen till nya intagor särskildt på allmanningarna blefvo sparsammare, alltmera förlorade i betydelse och redan i slutet af det 18:de århundradet numeriskt sedt spelade en ringa roll.¹⁾ Medan detta skedde, framväxte emellertid en på de enskilda hemmanens ägor sittande klass af nyttjanderättsinnehafvare, hvilken, sedan det 18:de århundradets lagstiftning hade frikallat torpuppodlingar på hemmanen från nya skattläggningar,²⁾ saknade den möjlighet till själfständighet, som dessförinnan förefanns för dylika odlingsmän. På denna nya samhällsklass, hvilken, i olikhet med hvad fallet torde hafva varit med den äldre torparklassen, till större delen framväxte ur landsbygdens tjänsteklass, öfverflyttades med tiden benämningen *torpare*, under det att denna benämning (om den äfven ännu förekommer i afseende å nybyggarna på öfverloppsmarkerna i Norrland) kom mera ur bruk i afseende å de återstående nybyggarna på allmanningar och kronoskogar. Det är denna nyare sociala företeelse, som här kommer i betraktande.

En öfverblick af 17:de och 18:de århundradenas torplagstiftning måste räkna med det ofvannämnda förhållandet, att med torp betecknades upplåtelse såväl på allmanningar som på enskilda ägor och i senare fallet såväl med nyodlingar förbundna upplåtelse som längre fram i tiden äfven utan nyodlingar eller afsevärdare sådana förbundna. Lagstiftningen om torp innehölls i främsta rummet i skogsordningarna af den 20 mars 1647, den 29 aug. 1664 och den 12 december 1734, hvilkas bestämmelser i främsta rummet tillkommo med hänsyn till de på allmanningarna belägna torpen. De båda förstnämnda skogsordningarna stadgade,³⁾ att alla gårdar, torp och backstufvor på *allmanningarna* skola antecknas, och att de torp, som göra skäl för hela, halfva eller fjärdings hemman, skola blifva be-

¹⁾ Se de statistiska uppgifterna å sid. 49 om nybyggarnes antal i riket åren 1780—1800.

²⁾ Se nedan sid. 13.

³⁾ Art. 2, 3, 8.

stående, men att alla torp och backstufvor, som icke hafva så stor och god åker och äng, att de kunna göra skäl för minst ett fjärdedels hemman, skola dömas bort och bortrifvas och till allmanningen utläggas igen, om ej urminnes häfd är åkommen. Intet torp eller backstufva stadgades dessutom dädanefter skola få uppsättas eller uppbyggas ånyo på lands-, härads- eller sockenallmanningarna utan efter föregången undersökning vid laga ting och därefter meddelad resolution af landshöfdingen. Dessa uteslutande af omsorg om skogarna dikterade bestämmelser skärptes genom skogsordningen af den 12 december 1734¹⁾ såtillvida, att endast redan skattlagda och indelta allmanningstorp skulle tillåtas blifva bestående och ägarne däraf bibehållna vid deras laga fång; sådana torp åter, som vid tiden för förordningens ikraftträdande icke blifvit skattlagda och indelta, skulle utrifvas, och nya torp icke dädanefter tillåtas, såframt de icke kunde blifva tjänliga till soldat- eller båtsmanstorp eller boställen till skogvaktare eller andra personer af jägeristaten. Förbudet mot nya intagor å allmänningar inrycktes som bekant äfven i allmänna lagens byggningabalks kap. 16, § 4.

Dessa föregående bestämmelser hade uteslutande afseende å torp-intagor på allmanningarna, till hvilka visserligen äfven sockenallmanningarna i detta sammanhang räknades. Den restriktiva lagstiftningen mot dessa torp, som ytterligare kompletterades och preciserades genom i det 18:de århundradet utkomna författningar, förklarade med tiden i betydelse, allteftersom lägenheterna till intagor på allmanningarna blefvo färre och dessa själfva genom försäljningar till skatte samt genom skiftes- och afvittringsverkens fortgång blefvo mera kringskurna. För uppkomsten af den på enskilda hemmansägare sittande torpare- och backstugusittareklassen har denna lagstiftning endast såtillvida haft indirekt betydelse, att de hinder den lade för torpintagor på allmanningarna minskade möjligheterna till själfständiga bosättningar för de allmogeelement, för hvilka egna hemmansbruk icke stodo till buds. I någon mån bör den fördenskull hafva bidragit till den starka framväxten af torp och backstugor på enskilda hemmansägare i det 18:de århundradet. Att denna inverkan varit betydande måste dock betvivlas, då dels skogsordningarnas föreskrifter ofta torde hafva kringgåts, dels tillväxten af den egendomslösa landtbefolkningen betingats af folkökningen i främsta rummet i förhållande till tillgången på redan skattlagd jord.

Jämsides med allmanningstörpen hade emellertid i det 17:de århundradet torp och backstugor börjat uppstå äfven på enskilda ägor. Ännu i midten af nämnda århundrade torde detta hafva varit sparsamt, men det blef under Karl XI:s med inre framåtgående förbundna regeringstid allmänare. Den viktigaste orsaken härtill var indel-

¹⁾ Art. II, III.

ningsverkets inrättande, genom hvilket soldat-, ryttare- och båtsmanstorp anlades till ett antal större än alla andra torps sammanlagda,¹⁾ oftast icke på härads- och sockenallmänningarna utan på hemmanens och byarnas enskilda ägor. Äfven andra torpanläggningar började emellertid att blifva allt vanligare såväl på frälse- som skattejord. På den senare skedde detta, som nämnts, förmodligen i vanliga fall åt yngre arfvingar, för hvilka andra tillfällen till bosättning icke voro tillgängliga, och dessa torpupplåtelser torde i så fall hafva varit förbundna med afsevärda nyodlingar. På frälsejorden åter, som på grund af sitt läge i rikets gamla odalbygder icke ägde lika gynnsamma lägenheter till nyodlingar, begynte torpupplåtelseerna alltmera föranledas af sådana anledningar, som varit för jordägarne bestämmande vid den nutida torparklassens uppkomst.

Till dessa torpupplåtelser på enskilda ägor intog lagstiftningen i det 17:de århundradet en annan hållning än till allmänningstorpen. Orsaken härtill var, att de förstnämnda upplåtelseerna icke så som de senare inneburo faror för skogarnas bestånd; dessutom gjorde sig i det förstnämnda fallet skattepolitiska synpunkter starkare gällande. I 1647 och 1664 årens skogsordningar²⁾ medgafs jordägaren rätt att i så måtto som följer på sina egna byägor sätta torp och torpställen. En frälseman, som har från allmanningen och från andra grannars och rågrannars med rå och laga gränser afvittrade *enskilda ägor*, erkändes hafva makt och rätt att »där lägenheten finnes bygga nya hemman och torp till sitt behof, allenast att när de skattlagda varda de också jämte andra hans gods förrusttjänstas och det göres därpå den rättighet, som af andra frälsemans hemman sedvanligen utgår». Samma rätt medgafs ock skattebonden på hans *enskilda ägor*, så att han, »när ägora sig så vidt sträcka, må rödja åker, äng, mulbete, så ock bygga torp och förrätta hemmanets förbättring i allo måtto, dock med sådant förord att där hemmanet blir förbättradt och nya torp uppbygde, hemmanet då refvas och till förbättring ånyo skattlägges». Endast i afseende å torp, byggda på *oskiftade byägor*, gjordes den inskränkning, att de, för såvidt jordägarne ej alla åsämjas om deras bestånd, skola underkastas rannsaking vid tingsrätten, i hvilket fall de stadgades skola dömas och rifvas, om byn med dem icke kunde blifva behållen. Utan alla jordägares samtycke skulle dessutom ingen af dem äga rätt att på sådana oskiftade ägor uppbygga nya torp; vid visst vite och äfventyr af torpets utrifning.

I skogsordningen af år 1734 skärptes stadgandena äfven i afseende å torp å enskilda ägor.³⁾ Frälseman tilläts visserligen lik-

¹⁾ Se tabell K sid. 45—47.

²⁾ Art. 11, 17, 18.

³⁾ Art. XV.

som tillförene att på sina enskilda och afvittrade ägor uppbygga torp, med samma som tillförene gällande förbehåll, att när de skattläggas de underkastas de prestationer till det allmänna, som af frälsehemman i allmänhet utgå. En skatteman åter så på indelta som oindelta hemman skulle väl få bygga och inrätta torp, backstugor och rishyggen, men det villkor tillades, »att detta skulle ske till hemmanets förbättring och icke till skada». Omedelbart därefter stadgades, efter en på omsorg om skogarnas fredande byggd motivering, att särskild undersökning i hvarje fall skulle företagas, om ett torp eller en backstuga utan skada må kunna tillätas och bibehållas; finnes att torpet kan tillstädjas och bibehållas samt göra skäl för ett fjärdedels hemman, då bör det refvas och skattläggas; i annat fall skall landshöfdingen visserligen hafva makt att det tillåta, men »dock sparsamt och icke utan särdeles angelägenhet samt att det icke må finnas skadligt, då det äfvensom de onyttige backstugor och rishyggen bör rifvas ut». I afseende å torpanläggningar å oskiftade byägor hade det föregående århundradets bestämmelser inryckts i allmänna lagens byggningsabalks kap. 10, § 4, på grund hvaraf samtliga byägares samtycke fortfarande skulle vara erforderligt för sådana torpanläggningar.

Skogsordningarnas stränga föreskrifter om torp på allmännin-garna sträckte sig sålunda icke till på enskilda ägor skedda torp-upplåtelser. Anläggningar af torp på enskilda ägor förklarades tvärtom i det 17:de århundradets skogsordningar fria på såväl frälse-som skatteägor; dock med förbehållet i afseende å skattejorden att lägenhet till torpanläggningen borde finnas samt med vissa in-skränkningar i afseende å torp på byallmanningarna. Det framgår emellertid af dessa skogsordningars uttryckssätt, att nyodlingar an-sågos såsom med torpupplåtelse nödvändigtvis förbundna, och så-som ovillkorlig följd af dessa uppodlingar gjorde skogsordningarna gällande den fordran, antingen att hemmanen skulle i förhållande till förbättringen *skattläggas till högre ränta* eller ock att torpet skulle *särskildt skattläggas* till ett själfständigt hemman eller lägen-het. Denna skogsordningarnas afsikt bestyrkes i afseende å skatte-jorden af kungl. resolutionen på adelns besvär den 24 december 1652, § 2, som stadgade i fråga om de åtskilliga på skatteägor uppbyggda torp, hvilka härtill hvarken kronan eller frälset äro skattlagda vordne, att sådana torp skola skattläggas; och förklarades att veder-börande myndigheter borde draga omsorg därom, att alla sådana oskattlagda torp efter för detta fattade och publicerade ordnantiers lydelse antingen måga refvas och skattläggas eller helt utrifvas. Samma ståndpunkt intog häradsfogdeinstruktionen af den 9 oktober 1688, Art. 8, där jämväl föreskrefs, att dylika skattlagda torp ovillkorligen borde vid jordransakningarna införas i jordeboken.

Den äldre torplagstiftningen måste sålunda anses hafva tillåtit torpanläggningar på enskilda ägor, jämväl på skattehemman, dock under nämnda villkor om skattläggning. Att emellertid detta villkor på olika sätt tillämpades gentemot frälsemän och skattebönder framgår af andra resolutioner under nämnda tidsskede. Sålunda förklarades skattebönderna genom kungl. resolutionen på adelns besvär den 25 oktober 1686, § 21, vara förbjudna att efter behag och »emot skogsordningarna» upprätta torp, »på det att ridderskapet och adeln vid deras rättighet att på deras frälseägor allena sådana uppbygga måtte beskyddade blifva». Då emellertid, såsom framgått, anläggningen af torp på skatteägor icke var genom skogsordningarna förbjuden, utan tvärtom då lägenhet därtill fanns tillåten, så måste resolutionen i fråga hafva haft afseende å sådana torpupplåtelser, hvilka icke voro förbundna med afsevärdare nyodlingar och hvilka fördenskull icke ansågos genom en förhöjd ränta kunna blifva det allmänna till nytta. Det hade tydligen utbildat sig den tolkning af författningarna, att sådana torpupplåtelser, hvilkas hufvudsakliga ändamål var jordägarens bekvämliga tillgång på arbetskraft, d. v. s. torp som endast kunde blifva adpertinenser till hemmanen, blott vore frälseman tillåtna. Skattebönderna åter voro förbjudna att på sina hemmansägor göra sådana upplåtelser redan af det skäl, att desamma ansågos innebära ett kringgående af förbuden i legostadgarna mot mera än ett visst antal tjänstehjons försvarande å hemmanen.

De i 1734 års skogsordning inryckta skärpta bestämmelserna om torpupplåtelser på skatteägor hvilade såsom de föregående skogsordningarnas på den förutsättning, att sådana upplåtelser skulle vara förbundna med nyodlingar och blifva särskildt skattlagda. Dessa föreskrifter tillkommo emellertid vid en tidpunkt, då nya åskådningar i afseende å torpupplåtelsernas ekonomiska och sociala betydelse begynt göra sig gällande. Redan genom kungl. resolutionen den 16 aug. 1731 hade frihet från nya skattläggningar beviljats för uppodlingar å odugliga mossar. Under de efterföljande decenniernas arbete för landtkulturens och folkökningens befrämjande måste gifvetvis skyldigheten för skattebönderna att i förhållande till torpuppodlingarna åtaga sig ökade prestationer till det allmänna vara hinderliga. Föreskrifterna i nyssnämnda skogsordning om att torpuppodlingarna å hemmanen skulle särskildt skattläggas, synes nämligen under efterföljande jordrannsakningar åtminstone ibland hafva tillämpats, att döma af 20 § af allmogens allmänna besvär vid 1742—43 årens riksdag. Resolutionen på denna besvärspunkt den 10 sept. 1743, hvilken anslöt sig till vissa genom kungl. förordningen den 25 november 1740 och kungl. förklaringen den 5 oktober 1741 träffade föreskrifter till nyodlingars befrämjande, måste anses hafva inneburit det officiella frångåendet af den äldre lagstiftningen. Genom

den nämnda resolutionen förklarades nämligen såsom obilligt det öfverklagade förhållandet, att torp och andra lägenheter, som tillkommit genom nyodling å hemmanens enskilda ägor, blifvit skilda från dem och indragna till kronan, och skatteallmogen tillerkändes rätt att utan särskild och ny ränta blifva bibehållen vid alla de ägor och tillägor, som till deras skattehemman af ålder lydt och legat, det vare sig redan byggda torp och uppodlade lägenheter eller sådana som hädanefter genom flit och arbete på hemmanens enskilda ägor uppodlas. Bestämmelsen i 1734 års skogsordning, att torpuppodlingar, hvilka icke kunna skattdäggas till minst ett fjärdedels mantal, blott med särskildt tillstånd af landshöfdingen skulle få bibehållas, måste härigenom anses hafva försatts ur kraft.

Genom resolutionen i fråga hade sålunda förklarats, att torpen äfven på skattehemmanen hädanefter skulle betraktas blott såsom adpertinenser till dessa, utan att föranleda rubbning i skattdäggningen. I afseende å frälsejorden hade, såsom framhållits, en dylik åskådning länge dessförinnan gjort sig gällande, ehuru den stod i strid med skogsordningarnas afsikter. Hvad åter beträffar det vid denna tid ännu bestående förbudet för skatteallmogen att på sina ägor uppbygga sådana torp och backstugor, som mindre afse nyodlingar än jordägarens bekvämlighet, så kan detsamma efter en bokstaflig tolkning af 1743 års resolution icke anses hafva blifvit upphäfdt. Den nämnda resolutionen hvilade nämligen på förutsättningen af nyodlingar, och hade ett odlingsbefrämjande, men icke ett socialt ändamål. För de nya åskådningarnas genomträngande i afseende å den senare frågan kan knappast angifvas någon viss tidpunkt. Åskådningarna om torpsystemets gagnelighet såsom ett medel att lösa landtarbetarefrågan och i allmänhet ur social synpunkt växte så småningom fram under frihetstidens lopp. Redan i prästerskapets privilegier af den 16 oktober 1723¹⁾ hade torpanläggningar, ehuru med stränga reservationer, tillåtits å prästbordens enskilda ägor. Uti de tid efter annan utfärdade boställsordningarna²⁾ uppmuntrades anläggningen af nyttiga torp på vissa kronoboställen. Under 1740—50-talen rekommenderades torpsystemet allt lifligare såsom ett medel att motverka bristen på tjänstefolk och utflyttningarna af dessa; särskildt på kungs- och ladugårdarna samt större kronorusthåll uppmuntrades af dessa anledningar arrendatorerna och innehafvarna att föranstalta om torpupplåtelser. På den vanliga skattejorden åter torde de dåtida allmänna fysiokratiska sträfvangerna att öka folkmnummern och dennas bofasthet hafva varit drifkraften till det gradvisa omslaget i statsmakternas hållning.

¹⁾ Art. 9.

²⁾ Se Boställsordningarna den 12 febr. 1730, § 9, och den 3 april 1739, § 10.

På ständernas tillskyndan tillkom kungl. cirkulärbrevet till landshöfdingarna af den 18 februari 1757, uti hvilket skatteallmogen ytterligare försäkrades därom, att ej någon genom nyodling tillkommen jord eller förvaltning däraf skulle tagas från dess ägare, utan att sådana torp och andra lägenheter skulle utan någon särskild och ny ränta eller skattens förhöjande förblifva en rättmätig hugnad och belöning för åboens flit och arbete, hemmanet till gagn och understöd. Vill man åter söka att vid någon viss författning knyta statsmakternas medgifvande åt allmogen att uppbygga mindre torp och backstugor på sina ägor, torde detta vara kungl. förordningen den 20 juli 1762, hvaruti anläggningen förklarades fri på enskilda utbrutna hemmansägor af backstugor och boningsrum för gifta legohjon eller sådana som vilja träda i giftermål. Detsamma tilläts, om grannar därom åsämjas, på deras oskiftade gemensamma ägor, till så stort antal och med så litet jord tilldelad hvarje backstuga, som de vilja. En ytterligare lättnad bereddes jordupplåtelser af här omhandlade slag genom kungl. förordningen den 8 mars 1770, som undanröjde den ända ditintills bestående föreskriften om alla grannars samtycke till torpupplåtelser på oskiftad byamark. Slutligen måste det samma dag utfärdade påbudet, att ingen som äger visst boningsrum eller är å visst ställe boende skall kunna tvingas att emot sin vilja antaga årstjänst eller vara förfallen till krigstjänst, hafva verkat befrämjande af torps och backstugors anläggning; detsamma bör hafva varit fallet med de tid efter annan utfärdade skattebefrielseerna för barnrika torparfamiljer och öfverhufvud den lägre beskattning, som torparna redan i frihetstidens bevillnings-system åtnjoto.

* * *

Upphäfandet i det 18:de århundradet af det 17:des restriktiva torplagstiftning är en företeelse, som äger paralleller på andra områden af jordlagstiftningen. Liksom inom denna i allmänhet är det emellertid sannolikt, att den faktiska utvecklingen hade gått lagstiftningen väsentligt i förväg. Visserligen föreligger ingen statistik öfver torpen före år 1751, men det icke ringa antalet torp i riket vid denna tidpunkt häntyder på att många torpupplåtelser äfven i strid med författningarna voro förekommande redan i början af frihetstiden. Detta torde hafva berott därpå, att det i författningarna innehållna korrektivet var af administrativ art och blef verkninglösare, allteftersom den svenska administrationen försvagades. Att rifva ut ett hushålls tillflyktsort och kasta det på bar backe erfordrar en hårdhet vid lagarnas tillämpning, som efter enväldets fall allt mindre utmärkte vår statsförvaltning. Då därför

under förra hälften af frihetstiden den stegrade giftermålsfrekvensen och folkökningen i förening med allmogens växande själfständighetssträfvan ökade krafvet på bosättningsmöjligheter, torde äfven olagliga jordupplåtelser på hemmanens ägor allt mindre hafva kunnat förhindras. Såsom en följd äfven häraf upphäfdes slutligen den äldre lagstiftningen.

Att det äldre korrektivet mot olagliga torpupplåtelser uteslutande var af administrativ art, sammanhänger med att nyttjanderättsaftalen vid torp och backstugor på nämnda tid icke voro af lagstiftningen reglerade. På skattejorden kunde en sådan reglering så mycket mindre komma ifråga, som ju dylika upplåtelser, om de ej åtföljdes af särskilda skattläggningar, voro förbjudna. På frälsejorden åter skedde torpupplåtelseerna sannolikt enligt de allmänna grunderna för landbolegan, men troligt är att torparna ställdes i en gentemot jordägarna än ogynnsammare ställning än landbönderna.¹⁾ Icke heller i 1734 års lag inrycktes som bekant några stadganden i afseende härå; och först genom kungl. brefvet den 17 okt. 1781, sedan torpsystemet blifvit allmännare, stadgades i afseende å torpaftal på obestämd tid att med uppsägning och afflyttning skulle förhållas i enlighet med hvad i allmänna lagen²⁾ stadgats för landbo.

Nyttjanderättsaftalen vid jordupplåtelser på hemmanens ägor utvecklade sig emellertid under senare hälften af det 18:de århundradet i olika former, hvilka äro af betydelse för torpare- och backstugusittareklassernas historia. Enligt det språkbruk, som på nämnda tid utbildade sig, utvidgades nämligen benämningarna *torpare* och *backstugusittare* till att afse personer, tillhörande samtliga dessa efter hand uppkommande kategorier af nyttjanderättsinnehafvare. Sedermera har, allteftersom vissa af dessa upplåtelseformer inryckts i det 19:de århundradets lagstiftning om jordafsöndring, en ny förskjutning gjort sig gällande i det allmänna språkbruket, så att torpbegreppets omfång ånyo alltmera inskränkts till en viss form af nyttjanderättsaftal, nämligen arrenden med dagsverksskyldighet af till hemman hörande jord. Dock måste en historisk öfversikt ansluta sig till språkbruket, sådant det under tidernas lopp förändrat sig; dessutom sammanhänga de nämnda olika upplåtelseformerna nära med orsakerna till de ifrågavarande folkklassernas tillväxt. Det är därför anledning lämna en öfversikt af desamma.

I förhållande till mängden af andra jordupplåtelser hafva under århundradena ifråga de egentliga *dagsverkstorpen* eller *jordtorpen* varit af ringare antal. För dem utmärkande har varit, dels att de upplåtits under form af arrende, dels att arrendet utgått hufvudsakligen med bestämda veckodagsverken (minst ett dagsverke, men eljest flera

¹⁾ Lagberedningens förslag till jordabalk I. Sthlm 1905. Bilagor, sid. 344.

²⁾ Kap. 16.

och intill sex dagsverken i veckan), dels att de i regel upplåtits på obestämd tid med laga uppsägnings- och fardagsrätt enligt de allmänna grunderna för landbolega. Ett arrende med nämnda antal dagsverken förutsätter ett visst större omfång hos jordupplåtelsen; dagsverkstorpen hafva äfven, näst de norrländska torpen, omfattat de största nyttjanderättsupplåtelser, vid hvilka torpbenämningen varit fästad. Det var sådana dagsverkstorps upprättande, hvarpå sträfvan den i det 18:de århundradet hade afseende; för dem kännetecknande har äfven varit att de i regel anlagts och bebyggts af jordägaren själf samt af honom försetts med brukare. Såväl på denna grund som till följd af den obestämda upplåtelse tiden samt den reglerade dagsverks prestationen hafva sådana torpupplåtelser icke betraktats såsom afsöndringar från hemman. Då de förekommit å skattejord hafva de därför icke ansetts falla under förbuden mot skattskyldig jords minskning¹⁾, till hvilket förhållande jämväl bidragit att klander af dylika upplåtelsers laglighet icke kunnat komma ifråga från någon af parternas sida. Tvärtom gjordes redan tidigt gällande²⁾, att rätten till anläggning af sådana torp måste anses oskiljaktig från den med äganderätten förbundna dispositionsfriheten af jorden; och ännu fram i det 19:de århundradet voro uppfattningarna om dagsverkstorparnas rättsliga ställning så oklara, att de ibland ansågos i likhet med tjänstehjon lyda under jordägarens husbondevälde.

I afseende å arealen kunna naturligtvis dagsverkstorpen variera betydligt, allteftersom sex dagsverken i veckan eller blott ett sådant utgöres; dock får äfven ett torp med ett femtiotal dagsverken om året kallas *jordtorp*. Vanligare än dessa voro redan i början af det 19:de århundradet *småtorp*, upplåtna icke mot hvarje vecka utgående dagsverken, utan mot ett mindre antal dagsverken eller andra prestationer eller penningar om året. Någon skillnad mellan dessa nyttjanderättsaftal och de förut nämnda har dock endast förefunnits i så måtto, att dessa småtorp oftare än veckodagstorpen varit upplåtna *på längre tid*, antingen på torparens och hans hustrus lifstid eller på vissa, vanligen femtio år. Redan i slutet af det 18:de århundradet voro fleråriga torpkontrakt samt torpupplåtelser mot lifstidsstädja vanliga i riket. Den nämnda skillnaden sammanhänger med att de mindre torpen oftare än de större veckodagsverkstorpen uppstodo på allmogejorden, där torparen lättare kunde ställa besitt-

¹⁾ I plakatet af den 2 maj 1673 samt allmänna lagens jordabalks kap. 4, § 9.

²⁾ De efterföljande sid. 16—22 meddelade uppgifterna angående nyttjanderättsupplåtelser på hemmanens ägor grunda sig på vissa under förarbetena till kungl. förordningen den 19 december 1827 om hemmansklyfning och jordafsöndring samt kommittébetänkandet den 2 okt. 1839 om samma ämne framkomna upplysningar. Genom kungl. cirkulärbrevet den 26 okt. 1833 hade särskilda länskommittéer uttill sig bl. a. öfver de intill denna tid förekommande torp- och backstuguupplåtelser; dessa länskommittéers yttranden och handlingar lämna isynnerhet material till frågan.

ningsvillkoren till sin förmån; dels skedde nämligen dessa torpupp-låtelser ofta till syskon under namn af vederlag för hemmanslösen, dels hafva desamma, i motsats mot dagsverkstorpen på de större egendomarna, vanligen anlagts och bebyggt af torparen, som för att åtaga sig detta gifvetvis icke gått in på en blott obestämd besittningstid. Till följd af sistnämnda förhållande har äfven det årliga arrendet måst blifva mindre.

Till sistnämnda kategori af torpupp-låtelser, åtminstone i den mån de skedde på lifstid eller på viss längre tid, ställde sig rättsuppfattningarna före år 1827 tveksammare. I den mån upplåtelsen är långvarigare och den årliga prestationen ringare måste stamhemmanet anses hafva ur skattesympunkt försvagats, och ännu fram till nämnda tidpunkt gjordes offentligen den mening gällande, att dylika upplåtelser på skattejord stodo i strid med förbuden mot skattskyldig jords minskning. Så länge jordupplåtelsen emellertid skedde på så sätt, att den hufvudsakliga delen af arrendet skulle *årligen* erläggas, medan det vid tillträdet oftast erlagda mindre penningbeloppet blott utgjorde en städjepenning i egentlig mening, gjordes så vidt känt är af domstolarna ingenstädes den mening gällande, att de voro olagliga. Sådana kontrakt intogos redan under det 18:de århundradet allmänt i inteckningsprotokollen, och med dem förfors i rättstvister i enlighet med allmänna lagens stadganden om landbolega. Sedan genom kungl. förordningen den 13 juni 1800 de då redan vanliga femtioårskontrakten erhållit laglig sanktion å aflingejorden, och intecknade arrendekontrakt på tid fått rättsgiltighet mot ny jordägare, tillämpades dessa stadganden äfven allmänt på torplegan. Om Värmland undantages, uraktläts sällan i några delar af riket att söka inteckning af de på vissa år ställda torpkontrakten; äfven då dessa voro ställda på lifstid skedde detta esomoftast, ehuru lifstidsstädjekontrakt enligt kungl. förklaringen den 2 mars 1802 icke behöfde intecknas.¹⁾

I slutet af det 18:de århundradet begynte emellertid nyttjanderättsupplåtelser på vissa år och på lifstid förekomma i former, alltmera aflägsna från jordlegan. Villkoren blefvo allt oftare så uppgjorda, att den vid tillträdet erlagda »städjepenningen» tilltogs jämförelsevis hög, medan den årliga afraden i prestationer eller persedlar bestämdes till ett ringa belopp. Härur utvecklade sig den uppfattningen, att den vid tillträdet erlagda penningesumman utgjorde icke endast betalning för att få nyttjanderätten, utan betalning för själfva denna nyttjanderätt under den öfverenskomna tiden. Ut-

¹⁾ Osäkerhet i praxis föranleddes dock vid dylika torpupp-låtelser på arfvejord, därvid ibland af domstolarna gjordes gällande, att desamma skulle, oberoende af föreskrifterna i 1800 års förordning om landbokkontrakt å arfvejord, äga giltighet på samma sätt som upplåtelser å aflingejord.

trycket »köp» blef en allt vanligare beteckning å dylika upplåtelser; *köp på viss tid* och *köp på lifstid* blefvo uttryckssätt, som i alla delar af riket användes vid sidan af lega och arrende.¹⁾ Liksom vid jordlega ställdes »köpen» mestadels på innehafvarens och hans hustrus lifstid eller på vissa år; ibland 20, 30 eller 40, men merendels 50. I vissa delar af riket förekommo rätt ofta köpeafhandlingar äfven på längre tid; sålunda i Sydsverige på 90 eller 100 år och i Väster-Norrland på än längre tid, t. o. m. 120 år. Den vid tillträdet erlagda penningesumman fick allt vanligare ett värde, som föga understeg det kapitaliserade värdet af nyttjanderätten under den öfverenskomna tiden, hvilket värde dock, och naturligtvis i synnerhet vid »köpen på lifstid», uppskattades godtyckligt. Emellertid var regel, att jämte denna köpesumma en viss, ehuru mycket ringa årlig afgäld fortfarande var förenad med besittningen, vanligen ett par tre dagsverken eller några riksdaler eller skillingar om året. Denna årliga afgäld²⁾, som långt understeg afsöndringens proportionella andel i stamhemmanets skatt, betraktades som en formalitet, hvars ändamål synes hafva varit att gifva upplåtelsen sken af jordlega och nyttjanderättsinnehafvaren därigenom föreställning om en säkrare besittningsrätt.

De ifrågavarande »köpen», som före 1827 voro oreglerade af lagstiftningen, hänfördes af häradsrätterna vanligen till lega på tid och lifstidsstädja. Denna rättsuppfattning hvilade gifvetvis därpå, att i allmänna lagens stadganden om landbolega inga bestämmelser funnos om städjepenningens och afradens inbördes storlek. Sådana köpekontrakt intogos vanligen, efter kungl. förordningen den 13 juni 1800 nästan alltid, i inteckningsprotokollen, och häradsrätterna läto »bero vid» dem utan erinringar till parterna. Vid klander från nya jordägares sida rådde emellertid förvirring, så att afsöndringarna än ansågos vara i strid med förbuden mot skattskyldig jordsminskning och återdömdes till hemmanen, t. o. m. utan lösen för byggnader och odlingar,³⁾ än åter genom inteckningen ansågos skyddade till sitt bestånd.

Vid sidan af »köpen» utvecklade sig, särskildt efter år 1810⁴⁾, en annan form af nyttjanderättsupplåtelser på hemmanens ägor, nämligen *förpantningar*. Dessa ställdes liksom »köpen» omväxlande på panttagarens lifstid eller på vissa år; i senare fallet gäller hvad i afseende å »köpen» är anmärkt. Någon gång ställdes pantkontrak-

1) Att skillnaden mellan arrende och »köp» på vissa år ofta var ringa framgår bl. a. däraf, att i Skaraborgs län »köp på obestämd tid» omförmäldes förekomma.

2) Kallad jordskyld, tomtören o. s. v.

3) Berättades från Värmlands och Gäfleborgs län.

4) Sedan genom kungl. kungörelsen den 6 april 1810 en hvar svensk man erhållit rätt att besitta säterier, upphörde pantförskrifningar af hela hemman. Bruket att pantsätta mindre jordplaner fick emellertid, enligt flere domhafvandes uppgift, ungefär vid nämnda tidpunkt ökad utbredning.

tet på hemmansinnehafvarens lifstid eller åbotid¹⁾). Pantsumman, hvilken vanligen föreskrefs skola återbetalas vid förpantningstidens förlopp²⁾), beräknades så, att dess ränta ungefärligen motsvarade lägenhetens årliga afkastning. Alltefter anledningen till upplåtelsen, som merendels var jordägarens penningbehof, kunde emellertid villkoren ställas för försträckningsgifvaren i olika grad förmånliga; sålunda voro jordägarna i Småland och Västergötland oftast skyldiga att jämte pantskillingen återbära ränta å densamma under lånetiden. Där icke ränta var föreskrifven, tog försträckningsgifvarens öfvermakt ofta form af en i förhållande till jordvärdet alltför låg pantskillning³⁾). I götalandskapen voro jordägarna dessutom vanligen förpliktigade att jämte ränta erlægga lösen för byggnader och odlingar, försåvidt de ville återbekomma den förpantade lägenheten. I svealandskapen var detta villkor i pantkontrakten icke brukligt. Liksom vid »köpen» var i hela riket regel, att besittningen af den förpantade lägenheten var knuten jämväl vid erläggande af en mycket ringa årlig afgäld i dagsverken eller penningar. I öfrigt må anmärkas, att ofta en ringa skillnad bestod mellan de ofvan nämnda köpeafhandlingarna och förpantningsafhandlingarna.⁴⁾

Om rättsuppfattningarna fram i det 19:de århundradet voro oklara i afseende å lagligheten af »köpen» på viss tid, så måste detta i än högre grad hafva varit fallet i afseende å lagligheten af förpantningarna. Det erkändes allmänt, att stadgandena i allmänna lagens jordabalks nionde kapitel uteslutande hade afseende å pantförskrifningar af utbrutna hemmansdelar i deras helhet, samt att pantförskrifningarna af mindre jordområden å hemmanens ägor voro stridande mot förbuden mot skattskyldig jords minskning. Icke desto mindre blefvo dessa senare, sådana de allt oftare förekommo, erkända af häradsrätterna såsom lagliga; så mycket oegentligare som ägarna ofta icke kunde eller ville återlösa jordområdena, utan dessa i enlighet med allmänna lagens stadganden för alltid frångingo hemmanen. Somliga häradsrätter hänförde aftalen till arrendekontrakt, därtill föranledda af den gemenligen stipulerade årliga afgälden, samt in-tecknade dem i enlighet med 1800 års förordning, till säkerhet ej endast för pantskillingens återbekommande men af-

¹⁾ Omnämndes från Norrbottens län.

²⁾ Säges i nästan alla län hafva varit fallet; af vissa uttalanden i Stockholms, Östergötlands och Kalmar län framgår dock att ingen dylik öfverenskommelse ibland träffades.

³⁾ Omnämndes från Gäfleborgs län. Det sattes till och med i fråga, huruvida icke handelsbalkens 9 kapitel § 6 skulle vara tillämplig därpå.

⁴⁾ Som nämnts (not 2 härofvän) var icke alltid uttryckligen föreskrifvet, att pantsumman skulle återbetalas vid förpantningstidens slut, utan jordägaren ansågs berättigad att dessförutan återfå lägenheten. Äfven förekom kontrakt, enligt hvilka detta skulle ske mot återställande af en del af pantskillingen. Att pantskillingen borde hafva högre belopp än köpesumman vid ett »köp» på motsvarande tid var ingen säker skillnad, ty de nämnda värdena åsattes ofta ytterst godtyckligt.

ven för afhandlingens bestånd under den öfverenskomna tiden. I de flesta fall behandlades emellertid afhandlingarna såsom pantförskrifningar med införsel i enlighet med jordabalkens nionde kapitel.¹⁾

Vid tidpunkten för utfärdandet af kungl. förordningen den 19 dec. 1827 om hemmansklyfning och jordafsöndring hade jordupplåtelser af ofvan anförda former vunnit stor utbredning i alla delar af riket, ehuru i vissa provinser de ena, i andra provinser de andra af nyttjanderättsaftalen voro vanligare²⁾. På denna utveckling hade de ditintills af myndigheterna, äfven af domstolarna, företrädde rättsuppfattningarna varit af ringa inflytande. De olika nyttjanderättsaftalen utbildade sig efter allmogens sedvänjor, behof och egen uppskattning, utan att författningarna innehöllo några korrektiv däremot; ingen åklagare fanns och någon åtgärd af domarne behöfde icke meddelas. Det utbildade sig i stället den praxis, att på begäran intaga kontrakten i in-teckningsprotokollen och låta bero vid desamma. Om vid uppkommande klander upplåtelse-erna i vissa fall dömdes att återgå, betydde detta mindre för utvecklingen i stort sedt, emedan dessa fall voro få i förhållande till mängden af upplåtelser. På god tro lefde den ena generationen af nyttjanderättsinnehafvare efter den andra på jordstycken, som de förvärfvat sig i strid med lagarna, emedan ingen klandrade det.

Då i 1827 års förordning jordafsöndringar på vissa, t. o. m. 50 år, inrycktes under lagstiftningens bestämmelser, härrörde detta af önskan att för framtiden reglera sådana redan då vanliga jordupplåtelser, så att besittningsinnehafvarens utkomst och nyodlingarnas befrämjande kunde förenas med stamhemmanets bestånd. Af dessa skäl föreskrefvos för afsöndringar på tid enahanda bestämmelser om minimi- och maximistorlek och om årlig afgäld, hvilka stadgades för afsöndringar till evärdelig ägo.³⁾ Därjämte upptogs från gällande sedvänjor bestämmelserna om rätt för lägenhetsinnehafvarens änka och arfvingar att sitta kvar till kontraktstidens slut samt om jordägarens rätt att i visst fall mot lösen återtaga lägenheten. Det införda stadgandet, att lägenheten vid besittningstidens slut skall utan lösen återfalla till hemmanet, ehvad förbehåll därom kan vara gjordt eller icke, stod däremot icke i öfverensstämmelse med någon allmän

¹⁾ Sålunda ansågos arfvingar berättigade att återlösa panten; förpantningarna ansågos vara underkastade bördslösen och pantinnehafvaren ansågs berättigad att efter pantägarens kungörande öfverlåta panträttigheten med åtföljande införsel till annan person. Någon fullt bestämd rättspraxis i dessa afseenden rådde dock icke.

²⁾ »Köpen» voro vanliga i hela riket; i Västmanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs samt Göteborgs och Bohus län ansågs emellertid ingen skillnad kunna göras mellan dem och förpantningarna. *Förpantningarna* voro vanligast i Östergötland, Småland, Västergötland, Bohuslän, Dal och Värmland; sällsyntast eller ej alls brukliga i Upland och Södermanland, på Gotthland, i Skåne, Halland och Blekinge samt i Jämtland och Norrbotten.

³⁾ En skillnad gjordes som bekant endast i afseende å afsöndringar i närheten af städer.

rättsåskådning; i det afseendet voro, såsom ofvan anmärkts, allmogens sedvänjor såväl vid tidsköpen som vid förpantningarna växlande. Lagstiftarens afsikt i författningen var dessutom att jämka redan bestående jordupplåtelser i öfverensstämmelse med denna; af detta skäl infördes 13 § i 2 kapitlet, som föreskref sådan jämnings verkställande, när påstående därom väckes.

Af de i förordningen uttryckta afsikterna förfelades åtminstone den sistnämnda nästan helt och hållet. Af de vid tiden för ikraftträdandet bestående jordupplåtelseerna på vissa år stod det öfvervägande antalet i strid med förordningens föreskrifter såväl om areal som om afgäld. I regel var arealen mindre än den i förordningen stadgade¹⁾, och den årliga afgälden var vid alla under benämningarna »köp» och förpantning gående upplåtelser långt ringare än hvad den borde vara enligt förordningens 2 kap., § 3. En jämkning af dessa tusentals bestående jordupplåtelser skulle hafva inneburit ett våldsamt ingrepp i en utveckling, som ditintills under flera mansåldrar nästan ostördt fortgått i enlighet med i rättspraxis erkända sedvänjor. Föreställning om menligheten i en retroaktiv verkan hos författningen gjordes äfven snart därefter hos kungl. maj:t af bondeståndet, men i kungl. resolutionen den 29 jan. 1831 förklarades någon förklaring öfver den öfverklagade 13 § i 2 kap. af förordningen icke vara behöflig.

Trots förordningens ifrågavarande § 13 och den sistnämnda resolutionen förblef det öfvervägande flertalet bestående jordupplåtelser på viss tid orubbade. Det var icke med den svenska allmogens sedvänjor öfverensstämmande att klandra redan ingångna och sedan gammalt såsom lagliga betraktade aftal. Endast i Småland och Västergötland förekom i nämnvärd utsträckning, att påstående af jordägarne väcktes om bestående tidsköps och förpantningars återgång, då de icke stodo eller kunde jämkas i öfverensstämmelse med förordningen. I de flesta fall nedlades emellertid dylika processer efter ingången förlikning, och blott i ett mindre antal fall fullföljdes klandret och återdömdes afsöndringarna till stamhemmanen.

På de efter förordningens ikraftträdande skeende jordupplåtelseerna åter utöfvade denna blott i ett afseende någon betydligare verkan. Det var dess föreskrift om återgång utan lösen af på vissa år afsöndrade lägenheter, ehvad förbehåll därom är gjordt eller icke. Detta stadgande tillämpades på en del orter i riket på sådana förpantningshandlingar, som ingåtts före förordningens tillkomst och utlöpte under tiden därefter, äfven om i kontrakten förbehåll gjorts om lösen. Detta hade till följd en allmän obenägenhet för nya pantkontrakts ingående. Från flera håll i riket omnämndes, att

¹⁾ Som bekant i Norrland 6 tld; eljest i riket 4 tld.

förpantningarna fördenskull efter förordningens utfärdande afstannade¹⁾)

Med detta undantag utöfvade förordningen föga inverkan på de under de efterföljande decennierna skeende afsöndringarna på vissa år. Orsaken härtill var en allmän motvilja hos allmogen att underkasta sig dess bestämmelser om areal och afgäld, dels på grund af därvid förbundna kostnader och omöjlighet att utan större omgång få visshet om afsöndringens laglighet, dels på grund däraf, att förordningens föreskrifna minimiareal vanligen ansågs obekvämt att efterfölja. Afsöndringarna på vissa år skedde fördenskull i regel helt och hållet med åsidosättande af författningens föreskrifter och i hvarje fall utan att fastställelse af k. bhde ifrågakom; hvilket icke mötte något hinder, eftersom författningen saknade korrektiv mot olagliga afsöndringar, då klander icke väcktes. Detta sistnämnda skedde sällan, och de olagliga afsöndringsaftalen intecknades alltid af häradsrätterna. Samtidigt härmed fortgingo under tidsskedet i fråga de af lagstiftningen oreglerade afsöndringarna på lifstid, visserligen mest i form af undantagsupplåtelser (i hvilken händelse de falla utom detta sammanhang), men ofta äfven såsom upplåtelser af torp och backstugor. Dessa afhandlingar, som naturligtvis i afseende å areal och afgäld aldrig stodo i öfverensstämmelse med 1827 års förordnings allmänna intentioner, undandrogo sig väsentligen intill år 1844 kontroll, eftersom de enligt kungl. förordningen den 2 mars 1802 under tiden intill utfärdandet af kungl. förordningen den 9 nov. 1844 icke behöfde intecknas.

Dessa ofvanstående anmärkningar hafva afseende å tiden intill utfärdandet af kungl. förordningen den 13 juli 1853 angående hemmansklyfning och jordafsöndring. De afse att framhålla, att jordupplåtelseerna på viss tid under hela tidsskedet från midten af det 18:de till midten af det 19:de årbundradet utvecklade sig utan att röna afsevärdt inflytande af lagstiftningen, såväl förbuden mot skattskyldig jords minskning som 1827 års jordafsöndringsförfattning. Utvecklingen under detta hundraårsskede af arrendeupplåtelser, »köp» och förpantningar på obestämd tid, på viss tid och på lifstid sammanfaller emellertid med *hufvudperioden af torpens och backstugornas tillväxt*. Det är, såsom framhållits, oegentligt att under detta tidsskede inskränka de senares omfång till nyttjanderätter på obestämd tid. I bevillningssystemet ända fram till bevillningsförordningen den 18 aug. 1812 gjordes icke någon skillnad mellan de olika slagen af nyttjanderättsupplåtelser; först i denna förordning stadgades, sedan genom bevillningsförordningen den 28 april 1810 taxering å fast egendom för första gången införts i ri-

¹⁾ Omnämndes särskildt från Gäfleborgs och Jönköpings län.

ket, att »torp och backstugor, hvilka på längre eller kortare tid äro afsöndrade från sin bolstad», skulle särskildt taxeras, medan »öfriga torp och lägenheter» skulle inbegripas i hemmanets värde. Detta stadgande, som kvarstod i den efterföljande tidens bevillningsförordningar fram till bevillningsförordningen den 17 maj 1861, visar, att äfven skattelagstiftningen under denna tid fästade torpbenämningen vid afsöndringar på viss tid. Af taxeringslängderna på samma tid framgår äfven, att stor oklarhet i praxis rådde vid taxeringen af de nämnda på viss tid afsöndrade lägenheterna; ofta jämfästades de i öfverensstämmelse med språkbruket och innehafvarens sociala karaktär med nyttjanderättsupplåtelser på obestämd tid och inräknades såsom torp i nutida mening i hemmanens taxeringsvärden.

Under senare hälften af århundradet har, som nämnts, en viss differentiering skett mellan innehafvarne af de olika slagen af nyttjanderätter. Genom kungl. förordningen den 13 juli 1853 infördes ett korrektiv mot olagliga afsöndringar på viss tid och på lifstid genom stadgandet, att sådana olagliga afhandlingar icke få in-tecknas; detta korrektiv upphäfdes visserligen ånyo genom kungl. förordningen den 12 november 1858, men under århundradets senare del hafva dock afsöndringarna oftare än under det föregående tidsskedet skett i närmare öfverensstämmelse med afsöndringsförfattningarna, äfven om fastställelse af k. bfhde sällan skett. Dels på grund häraf, men i synnerhet på grund af jordafsöndringarnas, äfven där de ej skett för alltid, växande användning för lägenhetsinnehafvare med bestämda yrken, hafva deras innehafvare alltmera differentierat sig från torparne och backstugusittarne. I bevillningssystemet fick detta förhållande uttryck i bevillningsförordningen den 17 maj 1861 genom stadgandet, »att särskilda taxeringsvärden skola åsättas lägenheter, som äro afsöndrade under viss tid eller upplåtna mot bestämd afgift och utan arbetsskyldighet eller tjänstbarhet», hvilket stadgande genom bevillningsförordningen den 14 september 1883 utvecklades därhän, att bevillningen för fast egendom skall erläggas af innehafvaren vid fall af lägenhet, som är på viss tid eller på lifstid afsöndrad. På grund af § 57 i kungl. förordningen den 21 mars 1862 hafva dessa lägenhetsinnehafvare varit kommunalt skattskyldige, och därigenom hafva de än mera differentierat sig från torparne och backstugusittarne till en socialt sedt särskild samhällsklass.

Om emellertid detta sistnämnda äfven i viss grad varit fallet, så tillhöra dock innehafvarne af på vissa år och på lifstid afsöndrade lägenheter ännu för närvarande i många fall torpare- och backstugusittareklasserna. Detta förhållande, som sammanhänger med att sådana afsöndringar äfven in i nuvarande tid ofta utvecklats sig oberoende af afsöndringslagstiftningen, består såväl i allmänna språkbruket som ur synpunkten af innehafvarnes sociala

och ekonomiska ställning. Sålunda har enligt de till Emigrationsutredningen från kommunalnämndsordförandena inkomna upplysningarna framgått, att å många orter inom Skåne, Blekinge, Kalmar län, Göteborgs och Bohus län, Mälareprovinserna och Värmland torpen äro »köpta» eller förpantade på 49 eller 50 år eller på lifstid, med dagsverken eller penningefgälder som i de flesta fall icke torde vara enligt afsöndringsförfattningarna fastställda. En mycket stor del af de värmländska torparne hafva så beskaffade besittningsvillkor. Detsamma är fallet i hela Norrland, hvars icke själfägande torpare i regel hafva sina torp upplåtna på viss längre tid eller på lifstid. Från Skaraborgs, Örebro och Västmanlands län omnämnas likaledes »backstugusittarne» hafva sina tomter på samma sätt upplåtna. I alla dessa fall är det fråga om besittningshafvare tillhörande de egentliga torpare- och backstugusittareklasserna.

Det bör sålunda framhållas, att uttrycken *torp* och *backstugor* äro oberoende af nyttjanderättsaftalets karaktär. Dessa benämningar hafva under tidernas lopp fästats vid upplåtelser såväl på obestämd tid som på vissa år och på lifstid, vare sig fastställelse enligt afsöndringsförfattningarna skett eller icke; upplåtelsena hafva kallats torp och backstugor äfven om de uppstått genom s. k. köp eller genom förpantningar med en mycket ringa årlig afgäld, allenast de eljest haft de för torp och backstugor erforderliga kännemärkena.¹⁾ Benämningarna hafva likaledes varit oberoende däraf, om afgälden utgått i dagsverken och tjänstbarheter eller i penningar eller i båda-dera. Det är icke lämpligt att inskränka torpbenämningen blott till sådana upplåtelser, där dagsverken ingått i afgälden, så mycket mer som i senare tid dagsverksskyldigheten i de gamla torpkontrakten i stor utsträckning ersatts med penningearrenden, utan att torparne fördenskull förlorat sin förutvarande sociala karaktär.

Vid benämningen torp bör dock i främsta rummet fästas betydelsen af *dagsverkstorp*. Genom att dagsverken ingår i afgälden, får upplåtelsen sin särskilda karaktär ur synpunkten af arbetsystem för jordbruket. Äfven medverkar detta förhållande till att gifva torparen en viss underordnad social ställning. På detta har emellertid äfven besittningstiden utöfvat inflytande. Ur den sistnämnda synpunkten har vid torp i främsta rummet fästats betydelsen af upplåtelse *på obestämd tid*, med uppsägning och fardag i enlighet med de vid hvarje tid gällande stadganden om jordbrukslega. Då upplåtelsen skett på längre tid, har innehafvaren stått något aflägsnare från torparklassen i egentlig mening; det-

¹⁾ Uttrycket »förpantningstorp» har på flere orter, särskildt i Östergötland, varit brukligt.

samma har skett, i den mån den årliga afgälden varit obetydlig i förhållande till den vid tillträdet erlagda köpe- eller pantsumman. Torpbenämningen bör sålunda helst fästas vid afsöndringar, som äro nära förbundna med hemmanen genom en kortare besittningstid och en afsevärdare årlig afgäld, helst utgående i dagsverken och helst reglerad i afseende å tiden för dess utgörande.

Bäckstugor har under de gångna århundradena varit beteckning å de minsta jordupplåtelseerna, vanligen blott en stuga med ett mindre potatis- eller källand. I afseende å arealen har dock ingen skarp gräns förefunnits mellan dem och de mindre bland torpen. I afseende å besittningsvillkoren hafva de varit än mera obestämbara; med bäckstugor har betecknats upplåtelser såväl på obestämd tid som på lifstid och på viss längre tid. Endast det förhållande kan iakttagas, att före midten af det 19:de århundradet de små jordupplåtelseerna på längre tid oftare benämndes bäckstugor än under senare tidsskeden, då bäckstugorna oftare betecknat upplåtelser med obestämd besittningstid. För bäckstugusittaren gentemot torparen ur ekonomisk synpunkt karakteristiskt har varit hans större dispositionsfrihet öfver sin arbetskraft till följd af den ringa prestationsskyldigheten till jordägaren. Från tjänsteklassen hafva bäckstugusittarne skilt sig därutinnan, att besittningen af en dylik bäckstuguupplåtelse på sin tid ansetts medföra laga försvar, så att bäckstugusittarne icke stått under jordägarnes husbondevälde, utan städe mantalskrifvits för sig.

I äldre tid och särskildt i vissa landsorter kallades bäckstugufolket äfven inhysesfolk, d. v. s. de ansågos vara af jordägaren inhysta i den på hans ägor anlagda stuga, i hvilken de hade sitt hemvist. I allmänhet har dock i det 19:de århundradet *inhysesfolket* betecknat en från bäckstugusittarne skild kategori af landsbygdens fattiga befolkning. Inhysesfolket har utgjorts af familjer, som icke bott i en särskild stuga utan varit inhysta hos andra, antingen hos hemmansägare eller, än vanligare, hos torpare och bäckstugusittare. För denna rättighet af tak öfver hufvudet och vanligen äfven bespisning hafva dessa familjers medlemmar fått biträda husbondefamiljen i dess arbete. Rättsligt sedt har denna kategori af landsbygdens befolkning varit den mest svårbestämbara, då de å ena sidan enligt de äldre författningarna icke bordt åtnjuta laga försvar, men å den andra sidan icke voro lagstادت tjänstefolk. I allmänhet mantalskrefvos de emellertid i de hus, där de vistades.

Torparne, bäckstugusittarne och inhysesjhjonen hafva bildat den ena delen af den svenska landsbygdens obesutna befolkning. Den andra delen har utgjorts af den lagstadda tjänsteklassen, d. v. s. *statorpare*, *statare* samt *drängar* och *pigor* i husbondens kost. Dessa

trenne sistnämnda kategorier komma i ifrågavarande sammanhang icke direkt i betraktande. I afseende å statorparne må blott framhållas följande. De hafva i så måtto varit att räkna som tjänstehjon, att de vid mantalskrifningarna måst uppgifva sig såsom lagstadda tjänstehjon hos någon viss husbonde, hos hvilken de mot liknande aflöningsform som statorne varit förbundna till viss arbetskyldighet. I motsats mot de senare hafva de icke varit inhysta i statorkaserner, utan i på jordägarens mark upbyggda stugor, vanligen med någon tillhörande mindre jordplan. I motsats mot torparne hafva de icke åtnjutit laga fardagsrätt, eftersom de varit stadda per år. Då emellertid den nämnda arbetsskyldigheten till jordägaren blott omfattat vissa dagar i veckan, hafva de i likhet med backstugusittarne haft dispositionsfrihet öfver sin arbetskraft under de återstående. Skillnaden mellan dem och backstugusittarne har därför ofta legat blott däri, att de vid mantalskrifningarna lämnat den ofvannämnda uppgiften. Detta har emellertid ofta varit en formalitet; i verkligheten har husbondeväldet mången gång suspenderats, t. ex. därigenom att arbetsbeting uppgjorts hos två jordägare eller hos en annan jordägare än den, som vid mantalskrifningen uppgifvits. I den mån sådana oegentliga förhållanden förekommit, hafva äfven »statorparne» tillhört de folkategorier, som här komma i betraktande.

Efter denna öfversikt af torp- och backstugupplåtelseernas karaktär skola de med torpare-, backstugusittare- och inhysesghjonklassernas tillväxt och aftagande förenade omständigheter tagas i betraktande.

II.

Statistisk öfversikt af torpare-, backstugusittare- och inhyses-hjonklasserna under tidsperioden 1751—1900.

Innan torpare- och backstugusittareklassernas starka tillväxt under tidsskedet 1750—1850 toges i betraktande, är det lämpligt att förutskicka en statistisk öfversikt af denna utveckling. Materialet till densamma utgöres af yrkesräkningarna i riket under perioden 1751—1900, på hvilkas tillförlitlighet här icke är tillfälle att närmare ingå. Det må blott framhållas, att då planen för dessa yrkesräkningar vid upprepade tillfällen blifvit förändrad, det tillgängliga materialet företer diskontinuiteter af flere slag. Dessa skola här nedan i hvarje särskildt sammanhang anmärkas.

Efterföljande tabeller (sid. 28—47) utgöra en sammanfattning af hvad på grund af dessa yrkesräkningar är att vinna. Tabellerna A, B och C omfatta, med reservation för förskjutningar i terminologien och förändringar i yrkesräkningarnas utförande, den kategori af landsbygdens befolkning, som ungefärligen täcker sig med *jordtorpare* klassen. Tabellerna D, E, F, G och H omfatta med samma reservation de kategorier, som ungefärligen täcka sig med *backstugusittare- och inhyses-hjonklasserna*.

I afseende å torparne bör såsom allmän anmärkning förutskickas, att soldat-, ryttare- och båtsmanstorpen *icke* äro inräknade bland jordtorpen uti de efterföljande siffrorna. De äro i yrkesräkningarna 1751—1900 i stället särskildt upptagna under militärstaten, och de öfver dem tillgängliga siffror äro härstädes sammanförda i tabellen K.

Vidare bör påpekas, att i föreliggande sammanhang antalet *manliga hufvudpersoner* (i tabellerna tryckta med grof stil) i främsta rummet komma i betraktande. De angifva nämligen under tiden före 1870 närmast antalet torp och backstugor, emedan äldre kvinnor, där sådana uppgifvas, i regel äro hustrur till de nästan alltid gifta torparne och backstugusittarne. Då dock ett mindretal af dessa kvinnor äro enkor, hvilka kvarsitta på torpen och i backstugorna, öfverskrider dessa senares antal något antalet manliga hufvudpersoner.

a) Jordtorpareklassens tillväxt 1751—1860.

Under perioden 1751—1772, då yrkesräkningarna, såsom af tabellen A synes, skedde hvar tredje år, uppdelades torparne i två kategorier: *torpare med utsäde* och *torpare utan utsäde*. För denna

Tab. A. Torpare med

L ä n.	1 7 5 1.			1 7 5 4.			1 7 5 7.			1 7 6 0.	
	m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.	m.	kv.
1 Stockholms stad	3	3	6	2	1	3	—	—	—	—	—
2 Stockholms län	3,202	3,172	6,374	3,201	3,088	6,289	3,199	3,004	6,203	3,198	2,920
3 Upsala	1,695	1,357	3,052	1,766	1,540	3,306	1,836	1,723	3,559	1,907	1,907
4 Södermanlands	2,555	2,563	5,118	2,622	2,584	5,206	2,670	2,684	5,354	2,735	2,728
5 Östergötlands .	3,807	3,466	7,273	3,883	3,581	7,464	3,936	3,687	7,623	4,257	3,861
6 Jönköpings . .	2,166	2,000	4,166	2,239	1,856	4,095	2,127	1,965	4,092	2,166	2,045
7 Kronobergs . .	670	709	1,379	729	751	1,480	756	818	1,574	220	885
8 Kalmar	1,650	1,830	3,480	1,697	1,675	3,372	1,788	1,764	3,552	1,810	1,839
9 Gottlands . . .	25	26	51	18	17	35	16	16	32	20	20
10 Blekinge	69	77	146	117	111	228	126	118	244	141	128
11 Kristianstads .	1,032	1,011	2,043	1,100	965	2,065	1,033	1,108	2,141	1,331	1,152
12 Malmöhus . . .	1,314	926	2,240	1,464	1,458	2,922	1,379	1,291	2,670	1,498	1,421
13 Hallands	380	193	573	398	202	600	420	257	677	475	133
14 Göteb. o. Bohus	1,173	578	1,751	1,267	564	1,831	1,265	572	1,837	1,165	494
15 Älfsborgs . . .	1,261	1,182	2,443	1,143	702	1,845	1,242	1,243	2,485	1,265	767
16 Skaraborgs . . .	2,032	1,789	3,821	2,146	2,094	4,240	2,538	2,631	5,169	2,528	2,603
17 Örebro	2,815	1,843	4,658	3,012	2,324	5,336	2,842	2,163	5,005	3,166	2,783
18 Västmanlands .	1,292	836	2,128	1,122	678	1,800	1,254	697	1,951	1,432	948
19 Kopparbergs . .	565	79	644	579	96	675	614	146	760	582	476
20 Gäfleborgs . . 1)	183	208	391	229	244	473	275	280	555	321	316
21 Västernorrlands	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22 Västerbottens .	2	1	3	11	10	21	14	13	27	16	15
Summa	27,891	23,849	51,740	28,745	24,541	53,286	29,330	26,180	55,510	30,233	27,441

Tab. D. Torpare utan

L ä n.	1 7 5 1.			1 7 5 4.			1 7 5 7.			1 7 6 0.	
	m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.	m.	kv.
1 Stockholms stad	5	5	10	5	6	11	—	—	—	—	—
2 Stockholms län	436	464	900	419	424	843	401	384	785	384	344
3 Upsala	240	203	443	248	220	468	256	237	493	264	255
4 Södermanlands	549	614	1,163	624	663	1,287	604	655	1,259	706	796
5 Östergötlands .	1,538	1,552	3,090	1,628	1,587	3,215	1,684	1,692	3,376	1,697	1,702
6 Jönköpings . . .	452	586	1,038	532	501	1,033	466	520	986	505	516
7 Kronobergs . . .	220	269	489	202	220	422	212	237	449	238	241
8 Kalmar	430	483	913	438	470	908	504	615	1,119	382	428
9 Gottlands	9	10	19	1	1	2	6	6	12	1	1
10 Blekinge	48	54	102	95	61	156	136	141	277	189	183
11 Kristianstads .	871	865	1,736	954	917	1,871	1,042	1,081	2,123	1,055	1,082
12 Malmöhus	758	708	1,466	687	804	1,491	702	710	1,412	885	951
13 Hallands	241	273	514	231	195	426	251	205	456	202	153
14 Göteb. o. Bohus	409	397	806	428	310	738	425	257	682	677	305
15 Älfsborgs	500	471	971	484	422	906	534	495	1,029	506	427
16 Skaraborgs . . .	556	569	1,125	644	662	1,306	649	712	1,361	721	786
17 Örebro	670	535	1,205	806	787	1,593	829	392	1,221	945	844
18 Västmanlands . .	496	382	878	434	334	768	416	317	733	547	398
19 Kopparbergs . .	200	50	250	179	61	240	188	75	263	172	138
20 Gäfleborgs . . .	83	129	212	104	135	239	125	141	266	145	147
21 Västernorrlands 1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22 Västerbottens . .	13	23	36	2	2	4	75	75	150	148	147
Summa	8,724	8,642	17,366	9,145	8,782	17,927	9,505	8,947	18,452	10,369	9,844

1) Västernorrlands län ingick vid folkräkningarna 1751—60 i Gefleborgs län; Jämtlands län norrlands län. Norrbottens län ingick vid folkräkningarna 1751—1805 i Vesterbottens län.

utsäde 1751—1772.

1 7 6 3.				1 7 6 6.			1 7 6 9.			1 7 7 2.			
s:a.	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	
—	1	1	2	9	10	19	1	1	2	—	—	—	1
6,118	3,443	3,404	6,847	3,651	3,180	6,831	3,643	3,436	7,079	3,421	3,325	6,746	2
3,814	1,840	1,845	3,685	2,059	2,099	4,158	2,149	2,069	4,218	2,041	1,812	3,853	3
5,463	2,708	2,772	5,480	2,933	2,951	5,884	3,026	3,049	6,075	3,080	3,135	6,215	4
8,118	4,428	4,353	8,781	4,908	4,907	9,815	5,208	4,918	10,126	5,509	4,929	10,438	5
4,211	2,907	2,366	4,673	2,495	2,495	4,990	2,645	2,634	5,279	2,842	2,862	5,704	6
1,105	922	835	1,757	1,032	1,068	2,100	1,075	1,058	2,133	827	859	1,686	7
3,649	1,853	1,936	3,789	2,130	2,107	4,237	2,160	2,164	4,324	715	708	1,423	8
40	25	25	50	27	26	53	24	24	48	33	36	69	9
269	164	143	307	188	160	348	212	177	389	236	194	430	10
2,483	1,363	1,156	2,519	1,369	1,173	2,542	1,405	1,263	2,668	1,321	1,209	2,530	11
2,919	1,498	1,353	2,851	1,506	1,407	2,913	1,615	1,424	3,039	1,598	1,411	3,009	12
608	544	179	723	564	53	617	592	67	659	396	23	419	13
1,659	1,223	452	1,675	1,395	85	1,480	1,191	646	1,837	1,233	169	1,402	14
2,032	1,378	1,043	2,421	1,457	946	2,403	1,716	1,195	2,911	1,548	1,026	2,574	15
5,131	2,538	2,823	5,661	3,077	3,063	6,140	3,151	3,145	6,296	3,048	3,128	6,176	16
5,949	3,058	2,423	5,481	3,257	2,791	6,048	3,330	3,010	6,340	2,600	3,583	6,183	17
2,380	1,359	852	2,211	1,490	1,380	2,870	1,587	1,294	2,881	1,585	1,328	2,913	18
1,058	531	200	731	589	261	850	594	297	891	600	333	933	19
637	101	89	190	157	123	280	187	179	366	65	61	126	20
—	403	380	783	453	450	903	559	538	1,097	742	715	1,457	21
31	16	16	32	22	22	44	96	89	185	48	47	95	22
57,674	32,003	28,646	60,649	34,768	30,757	65,525	36,166	32,677	68,843	33,488	30,893	64,381	

utsäde 1751—1772.

1 7 6 3.				1 7 6 6.			1 7 6 9.			1 7 7 2.			
s:a.	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	
—	9	10	19	4	15	19	4	5	9	3	5	8	1
728	434	422	856	426	421	847	379	360	739	439	430	869	2
519	296	298	594	228	235	463	317	299	616	292	271	563	3
1,502	712	731	1,443	768	843	1,611	677	713	1,390	744	798	1,542	4
3,399	1,896	1,771	3,667	1,768	2,001	3,769	1,831	1,955	3,786	1,895	1,910	3,805	5
1,021	466	649	1,115	530	580	1,110	588	656	1,244	592	662	1,254	6
479	300	333	633	226	301	527	333	348	681	354	321	675	7
810	508	553	1,061	516	548	1,064	780	642	1,422	205	240	445	8
2	8	8	16	16	16	32	12	12	24	16	14	30	9
372	262	273	535	316	328	644	370	383	753	424	438	862	10
2,137	1,289	1,147	2,436	1,305	1,213	2,518	1,326	1,301	2,627	1,233	1,291	2,574	11
1,836	928	933	1,861	971	985	1,956	993	979	1,972	981	973	1,954	12
355	269	189	458	265	136	401	243	73	316	364	25	389	13
982	806	486	1,292	635	180	815	693	487	1,180	503	389	892	14
933	498	2,170	2,668	555	513	1,068	535	438	973	571	423	994	15
1,507	718	781	1,499	578	630	1,208	625	698	1,323	675	713	1,388	16
1,789	999	845	1,844	1,133	981	2,114	1,724	1,078	2,802	1,506	1,504	3,010	17
945	506	373	879	486	477	963	499	428	927	549	574	1,123	18
310	183	101	284	190	130	320	188	146	334	186	162	348	19
292	57	56	113	85	85	170	151	153	304	159	133	292	20
—	169	167	336	166	166	332	181	171	352	199	213	412	21
295	61	61	122	62	65	127	51	53	104	138	135	273	22
20,213	11,374	12,357	23,731	11,229	10,849	22,078	12,500	11,378	23,878	12,078	11,624	23,702	

ingick vid folkräkningarna 1751—1760 i Gefleborgs, vid folkräkningarna 1763—1805 i Vester-

Tab. B. Torpare

Stift.	Å r 1 7 7 5.							Å r 1 7 8 0.						
	Äldre personer.			Ogifta och barn.			Summa.	Äldre personer.			Ogifta och barn.			Summa.
	m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.		m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.	
Stockholm . . .	—	—	—	—	—	—	—	11	11	22	8	8	16	38
Upsala . . .	5,774	5,826	11,600	5,267	5,506	10,773	22,373	5,779	5,958	11,737	5,522	5,798	11,320	23,057
Linköpings . . .	9,929	10,421	20,350	8,138	8,599	16,737	37,087	10,030	10,372	20,402	7,716	8,622	16,338	36,740
Skara . . .	4,536	4,815	9,351	3,678	3,571	7,249	16,600	4,689	4,912	9,601	3,676	3,724	7,400	17,001
Strängnäs . . .	6,076	6,223	12,299	5,876	5,694	11,570	23,869	3,752	6,543	10,295	5,578	5,328	10,906	21,201
Västerås . . .	3,164	3,288	6,452	3,404	3,493	6,897	13,349	3,488	3,670	7,158	4,115	4,205	8,320	15,478
Växjö . . .	3,123	3,260	6,383	2,774	2,929	5,703	12,086	4,127	4,227	8,354	3,177	3,072	6,249	14,603
Lunds . . .	6,310	6,563	12,873	4,473	5,277	9,750	22,623	—	—	—	—	—	—	—
Göteborgs . . .	—	—	—	—	—	—	—	3,644	3,784	7,428	2,885	3,259	6,144	13,572
Kalmar . . .	994	979	1,973	1,034	1,129	2,163	4,136	1,194	1,197	2,391	1,099	1,103	2,202	4,593
Karlstads . . .	2,814	2,932	5,746	4,314	3,223	7,537	13,283	3,088	3,223	6,311	3,479	3,571	7,050	13,361
Härnösands . . .	1,328	1,409	2,737	1,008	1,036	2,044	4,781	1,498	1,595	3,093	1,215	1,327	2,542	5,635
Visby . . .	68	66	134	41	63	104	238	80	82	162	51	64	115	277
Hela riket . . .	.	.	.	.	.	.	.	41,380	45,574	86,954	38,521	40,081	78,602	165,556

Tab. E. Inhyser-

L ä n.	1 7 5 1.		1 7 5 4.		1 7 5 7.		1 7 6 0.	
	Friskt inhyser- och gatuhushjon på landet.							
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
1 Stockholm stad . . .	3	4	1	4	—	—	—	—
2 Stockholms län . . .	524	1,038	511	1,167	511	1,167	497	1,296
3 Upsala	223	711	275	798	275	798	327	885
4 Södermanlands . . .	356	966	365	941	291	881	332	866
5 Östergötlands . . .	362	1,209	322	939	492	1,199	465	1,194
6 Jönköpings	342	1,059	442	1,256	433	991	447	1,363
7 Kronobergs	194	660	252	647	248	736	254	685
8 Kalmar	542	1,701	739	1,686	845	1,911	614	1,793
9 Gottlands	48	242	34	188	58	193	35	134
10 Blekinge	390	875	361	993	477	1,036	518	778
11 Kristianstads	1,574	2,756	1,528	2,444	1,624	2,803	1,728	2,974
12 Malmöhus	1,909	2,887	2,080	3,888	2,199	3,477	1,785	2,468
13 Hallands	500	1,088	588	1,241	617	1,242	480	961
14 Göteborgs o. Bohus	340	695	331	655	287	516	410	586
15 Älfsborgs	923	2,111	804	1,676	1,008	1,927	910	1,889
16 Skaraborgs	332	1,073	357	908	390	943	284	874
17 Örebro	1,154	2,464	1,244	2,477	1,281	2,407	1,108	2,315
18 Västmanlands	301	956	309	796	294	685	193	665
19 Kopparbergs	122	472	134	478	90	315	121	343
20 Gäfveborgs	1,036	2,399	926	2,204	926	2,204	816	2,008
21 Västernorrlands . . .								
22 Västerbottens	134	358	123	354	168	385	212	416
Hela riket	11,309	25,724	11,726	25,740	12,514	25,816	11,536	24,493

1) Uti 1775 års yrkesräkning är arkivmaterialet defekt för Göteborgs stift.

1775—1790.¹⁾

Å r 1 7 8 5.							Å r 1 7 9 0.						
Äldre personer.			Ogifta och barn.			Summa.	Äldre personer.			Ogifta och barn.			Summa.
m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.		m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	
11	11	22	6	8	14	36	13	16	29	8	8	16	45
5,744	6,015	11,759	5,428	5,316	10,744	22,503	5,818	6,064	11,882	5,555	5,409	10,964	22,846
10,330	10,843	21,173	7,127	7,489	14,616	35,789	9,580	9,994	19,574	7,587	8,232	15,819	35,393
4,976	5,277	10,253	4,312	4,005	8,317	18,570	5,367	5,611	10,978	4,900	5,098	9,998	20,976
6,912	7,019	13,931	6,028	6,147	12,175	26,106	6,771	6,916	13,687	5,956	6,140	12,096	25,783
3,395	3,725	7,120	3,651	3,757	7,408	14,528	3,423	3,623	7,046	3,836	3,907	7,743	14,789
3,965	4,146	8,111	3,271	3,690	6,961	15,072	3,358	3,367	6,725	4,100	3,740	7,840	14,565
—	—	—	—	—	—	—	7,098	7,462	14,560	5,837	6,235	12,072	26,632
3,658	3,783	7,441	3,297	4,139	7,436	14,877	4,178	4,549	8,727	4,259	4,581	8,840	17,567
1,272	1,319	2,591	1,204	1,466	2,670	5,261	1,314	1,377	2,691	1,190	1,384	2,574	5,265
3,354	3,515	6,869	3,688	3,880	7,568	14,437	3,525	3,696	7,221	4,592	5,324	9,916	17,137
1,645	1,846	3,491	1,408	1,473	2,881	6,372	2,000	2,177	4,177	1,680	1,767	3,447	7,624
74	81	155	67	72	139	294	85	96	181	79	78	157	338
45,336	47,580	92,916	39,487	41,442	80,929	173,845	52,530	54,948	107,478	49,579	51,903	101,482	208,960

folk 1751—1772.²⁾

1 7 6 3.		1 7 6 6.		1 7 6 9.		1 7 7 2.		L ä n.	
Friskt inhyses- och gatuhushjon på landet.									
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		
5	11	—	—	—	—	—	—	Stockholms stad.	1
464	1,245	494	1,254	537	1,298	524	1,352	Stockholms län.	2
337	887	415	971	495	1,234	435	1,107	Upsala	3
299	789	316	901	350	935	436	1,136	Södermanlands	4
4,502	1,224	542	1,496	638	1,592	733	1,687	Östergötlands	5
370	1,192	479	1,145	536	1,172	589	1,525	Jönköpings	6
246	655	302	688	316	677	303	761	Kronobergs	7
875	2,021	1,034	2,187	889	1,909	846	1,721	Kalmar	8
79	190	77	220	74	187	98	193	Gottlands	9
436	892	436	892	436	892	436	892	Blekinge	10
1,942	2,561	1,893	2,478	1,763	2,162	1,701	2,085	Kristianstads	11
2,651	3,885	2,718	4,003	2,735	4,067	3,682	3,689	Malmöhus	12
481	1,011	583	997	639	1,078	486	768	Hallands	13
320	608	459	962	433	616	470	527	Göteborgs o. Bohus	14
847	1,625	934	1,985	1,036	1,918	1,096	2,163	Älfsborgs	15
371	991	426	1,110	512	1,367	701	1,714	Skaraborgs	16
1,450	2,802	1,330	2,790	1,599	3,256	1,771	3,418	Örebro	17
234	710	263	884	340	1,013	381	921	Västmanlands	18
100	288	122	266	122	266	122	266	Kopparbergs	19
466	1,271	606	1,281	508	1,136	436	870	Gälleborgs	20
242	969	413	901	336	1,132	565	1,123	Västernorrlands	21
238	443	347	556	322	499	215	373	Västerbottens	22
16,955	26,270	14,189	27,967	14,666	28,406	16,026	28,291	Hela riket.	

²⁾ Vanföra inhysesshjon äro i materialet särskildt upptagna, men här uteslutna.

Tab. B. (Forts.)

L ä n.		Å r 1 7 9 5.						Summa.
		Äldre personer.			Ogifta och barn.			
		m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	
1	Stockholms stad . . .	15	20	35	11	25	36	71
2	Stockholms län . . .	3,743	3,816	7,559	3,429	3,328	6,757	14,316
3	Upsala . . .	2,359	2,460	4,819	2,412	2,177	4,589	9,408
4	Södermanlands . . .	4,062	4,193	8,255	4,444	4,053	8,497	16,752
5	Östergötlands . . .	7,402	7,781	15,183	6,341	6,534	12,875	28,058
6	Jönköpings . . .	3,308	3,524	6,832	2,780	3,042	5,822	12,654
7	Kronobergs . . .	2,328	2,467	4,795	2,388	2,495	4,883	9,678
8	Kalmar . . .	3,531	3,666	7,197	3,705	3,562	7,267	14,464
9	Gottlands . . .	75	89	164	52	54	106	270
10	Blekinge . . .	937	959	1,896	944	991	1,935	3,831
11	Kristianstads . . .	3,570	3,714	7,284	3,360	3,398	6,758	14,042
12	Malmöhus . . .	3,681	3,763	7,444	2,719	3,040	5,759	13,203
13	Hallands . . .	1,187	1,298	2,485	1,166	1,232	2,398	4,883
14	Göteborgs o. Bohus . . .	3,050	3,205	6,255	2,294	2,596	4,890	11,145
15	Älfsborgs . . .	3,888	4,055	7,943	3,781	3,640	7,421	15,364
16	Skaraborgs . . .	4,805	5,025	9,830	4,638	4,653	9,291	19,121
17	Värmlands . . .	2,486	2,540	5,026	3,666	3,829	7,495	12,521
18	Örebro . . .	3,314	3,552	6,866	3,961	3,986	7,947	14,813
19	Västmanlands . . .	2,193	2,344	4,537	2,047	2,044	4,091	8,628
20	Kopparbergs . . .	522	575	1,097	719	740	1,459	2,556
21	Gäffleborgs . . .	858	913	1,771	1,002	964	1,966	3,737
22	Västernorrlands . . .	2,297	2,554	4,851	1,777	1,597	3,374	8,225
23	Västerbottens . . .	176	193	369	219	241	460	829
Hela riket		59,787	62,706	122,493	57,855	58,221	116,076	238,569

Tab. F. Backstugusittare och

S t i f t .	Å r 1 7 7 5.						Å r 1 7 8 0.							
	Äldre personer.			Ogifta o. barn.			Summa.	Äldre personer.			Ogifta o. barn.			Summa.
	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.		m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	
Stockh. stad	—	—	—	—	—	—	10	18	28	8	14	22	50	
Upsala stift	2,804	4,663	7,467	1,895	2,051	3,946	11,413	3,299	5,506	8,805	2,007	2,427	4,434	13,239
Linköpings . . .	2,027	3,542	5,569	1,142	1,504	2,646	8,215	2,492	4,352	6,844	1,377	1,931	3,308	10,152
Skara . . .	1,960	3,830	5,790	1,577	1,965	3,542	9,332	2,121	3,805	5,926	1,236	1,628	2,864	8,790
Strängnäs . . .	1,804	3,097	4,901	1,085	1,312	2,397	7,298	2,012	3,143	5,155	896	1,110	2,006	7,161
Västerås . . .	1,336	2,597	3,933	1,028	1,328	2,356	6,289	1,481	2,482	3,963	1,151	1,426	2,577	6,540
Växjö . . .	1,270	2,032	3,302	945	1,313	2,258	5,560	1,181	2,161	3,342	703	1,064	1,767	5,109
Lund . . .	6,590	8,310	14,900	3,781	4,721	8,502	23,402	6,440	6,777	13,217	5,538	5,583	11,121	24,338
Göteborgs . . .	—	—	—	—	—	—	—	2,470	3,620	6,090	1,532	2,013	3,545	9,635
Kalmar . . .	1,419	2,035	3,454	906	1,237	2,143	5,597	1,468	2,238	3,706	860	1,353	2,213	5,919
Karlstads . . .	1,390	2,548	3,938	1,225	1,466	2,691	6,629	1,867	2,953	4,820	1,350	2,036	3,386	8,206
Härnösands . . .	1,114	1,741	2,855	673	948	1,621	4,476	1,358	1,973	3,331	957	1,189	2,146	5,477
Visby . . .	406	642	1,048	231	293	524	1,572	371	564	935	189	260	449	1,386
Hela riket	.	.	.	.	.	.	.	26,570	39,592	66,162	17,804	22,034	39,838	106,000

1) Jfr noten å sid. 30.

Torpare 1795—1800.

Å r 1 8 0 0.							L ä n.	
Äldre personer.			Ogifta och barn.			Summa.		
m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.			
3,460	3,587	7,047	3,647	3,477	7,124	14,171	Stockholms stad.	1
2,315	2,425	4,740	2,302	2,179	4,481	9,221	Stockholms län.	2
4,497	4,580	9,077	4,295	4,493	8,788	17,865	Upsala	3
7,841	8,116	15,957	6,789	7,375	14,164	30,121	Södermanlands	4
3,668	3,804	7,472	2,943	2,913	5,856	13,328	Östergötlands	5
2,409	2,492	4,901	2,042	2,282	4,324	9,225	Jönköpings	6
3,781	3,903	7,684	3,630	4,061	7,691	15,375	Kronobergs	7
86	92	178	77	83	160	338	Kalmar	8
1,339	1,368	2,707	1,441	1,371	2,812	5,519	Gottlands	9
3,948	4,256	8,204	3,665	3,772	7,437	15,641	Blekinge	10
3,754	3,828	7,582	3,507	3,729	7,236	14,818	Kristianstads	11
1,371	1,458	2,829	1,270	1,444	2,714	5,543	Malmöhus	12
3,211	3,354	6,565	3,047	3,134	6,181	12,746	Hallands	13
4,139	4,332	8,471	4,013	3,964	7,977	16,448	Göteborgs o. Bohus	14
5,231	5,454	10,685	5,298	5,454	10,752	21,437	Älfsborgs	15
3,080	3,183	6,263	4,331	4,460	8,791	15,054	Skaraborgs	16
3,426	3,627	7,053	4,252	4,294	8,546	15,599	Värmlands	17
2,206	2,331	4,537	2,126	2,038	4,164	8,701	Örebro	18
452	490	942	594	617	1,211	2,153	Västmanlands	19
1,185	1,276	2,461	1,144	1,204	2,348	4,809	Kopparbergs	20
2,881	3,147	6,028	2,745	2,861	5,606	11,634	Gäflleborgs	21
364	390	754	604	623	1,227	1,981	Västernorrlands	22
64,644	67,493	132,137	63,762	65,828	129,590	261,727	Västerbottens	23
							Hela riket.	

inhyssesfolk 1775—1790. 1)

Å r 1 7 8 5.							Å r 1 7 9 0.						
Äldre personer.			Ogifta o. barn.			Summa.	Äldre personer.			Ogifta o. barn.			Summa.
m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.		m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.	
7	15	22	6	14	20	42	10	14	24	9	4	13	37
3,865	6,379	10,244	2,462	3,024	5,486	15,730	4,762	7,665	12,427	3,723	4,393	8,116	20,543
2,714	4,356	7,070	1,669	2,353	4,022	11,092	3,250	5,688	8,938	2,327	3,260	5,587	14,525
2,492	4,483	6,975	1,728	2,299	4,027	11,002	2,776	5,148	7,924	2,487	2,810	5,297	13,221
2,451	4,307	6,758	1,525	1,930	3,455	10,213	2,572	4,710	7,282	2,246	2,683	4,929	12,211
1,964	2,267	4,231	1,574	1,787	3,361	7,592	1,911	3,055	4,966	1,739	2,029	3,768	8,734
1,961	3,247	5,208	1,673	2,488	4,161	9,369	2,076	2,171	4,247	2,090	2,440	4,530	8,777
5,468	5,685	11,153	4,875	4,878	9,753	20,906	9,613	12,009	21,622	7,514	9,391	16,905	38,527
2,747	4,161	6,908	2,208	2,610	4,818	11,726	3,224	4,813	8,037	2,948	3,204	6,152	14,189
1,804	2,664	4,468	1,129	1,591	2,720	7,188	1,744	2,715	4,459	1,450	1,461	2,911	7,370
2,354	4,803	7,157	2,312	2,602	4,914	12,071	2,592	4,180	6,772	2,509	4,023	6,532	13,304
1,222	1,758	2,980	1,127	1,301	2,428	5,408	1,630	2,329	3,959	1,374	1,917	3,291	7,250
503	544	1,047	255	282	537	1,584	449	802	1,251	307	411	718	1,963
29,552	44,669	74,221	22,543	27,159	49,702	123,923	36,609	55,299	91,908	30,723	38,026	68,749	160,657

Tab. C. Torpare

L ä n.	1805.	1810.	1815.	1820.	1825.	1830.	1835.	1840.
1 Stockholms stad	8	—	—	—	—	—	—	—
2 Stockholms län	3,231	3,235	3,128	2,970	2,967	2,946	3,101	3,045
3 Upsala	1,969	1,914	2,004	1,968	1,796	1,799	1,869	1,462
4 Södermanlands	4,088	4,044	4,063	4,260	4,120	4,184	4,223	4,288
5 Östergötlands	6,837	6,920	6,904	7,411	7,349	7,637	7,950	7,958
6 Jönköpings	3,764	3,620	3,804	4,042	4,250	4,090	4,653	4,778
7 Kronobergs	2,357	2,481	2,434	3,035	3,224	3,533	3,851	4,156
8 Kalmar	3,966	3,907	4,226	4,495	4,941	5,148	5,461	5,404
9 Gottlands	126	126	132	160	185	233	254	191
10 Blekinge	1,362	1,559	1,880	2,286	2,649	2,694	2,596	2,450
11 Kristianstads	4,287	4,598	5,050	5,678	6,110	6,496	6,680	6,775
12 Malmöhus	4,143	4,107	4,631	5,394	5,612	5,894	5,982	5,555
13 Hallands	1,413	1,380	1,799	2,144	2,424	2,650	2,807	3,023
14 Göteborgs o. Bohus	2,592	2,294	2,810	3,609	4,374	5,019	5,238	4,940
15 Älfsborgs	4,271	4,121	4,925	5,536	6,695	7,118	7,807	7,862
16 Skaraborgs	5,139	5,384	5,673	6,421	6,316	6,811	7,015	6,020
17 Värmlands	3,024	3,213	3,717	3,957	4,361	4,932	5,353	5,412
18 Örebro	3,661	3,363	3,739	4,122	3,999	4,157	4,900	5,118
19 Västmanlands	1,948	1,841	1,973	1,911	1,859	1,890	2,060	2,091
20 Kopparbergs	198	401	312	306	296	287	316	343
21 Gäfveborgs	1,282	1,434	1,641	1,926	2,394	2,488	2,651	2,462
22 Västernorrlands	3,178	2,267	2,779	3,142	3,535	3,978	4,475	3,374
23 Jämtlands	—	1,135	1,207	1,315	1,367	1,564	1,503	1,337
24 Västerbottens	319	191	261	369	327	407	389	246
25 Norrbottens	—	106	136	180	244	159	197	74
Hela riket	63,163	63,641	69,228	76,637	81,394	86,114	91,331	88,364

Tab. F. (Forts.) Bäckstugusittare

L ä n.	Å r 1 7 9 5.						Summa.
	Äldre personer.			Ogifta och barn.			
	m.	kv.	s:a.	m.	kv.	s:a.	
1 Stockholms stad	12	12	24	6	9	15	39
2 Stockholms län	1,294	2,279	3,573	762	904	1,666	5,239
3 Upsala	1,171	2,038	3,209	1,655	2,071	3,726	6,935
4 Södermanlands	1,434	2,646	4,080	930	1,201	2,131	6,211
5 Östergötlands	2,928	4,494	7,422	1,937	2,399	4,336	11,758
6 Jönköpings	1,664	2,657	4,321	1,302	1,689	2,991	7,312
7 Kronobergs	1,690	3,012	4,702	1,439	2,149	3,588	8,290
8 Kalmar	2,412	4,127	6,539	2,066	3,018	5,084	11,623
9 Gottlands	580	967	1,547	397	542	939	2,486
10 Blekinge	1,846	2,385	4,231	1,642	1,980	3,622	7,853
11 Kristianstads	3,627	4,575	8,202	2,993	3,418	6,411	14,613
12 Malmöhus	5,135	6,471	11,606	3,847	4,597	8,444	20,050
13 Hallands	1,128	1,784	2,912	1,005	1,280	2,285	5,197
14 Göteborgs o. Bohus	1,353	1,732	3,085	922	1,040	1,962	5,047
15 Älfsborgs	2,088	3,393	5,481	2,484	2,727	5,211	10,692
16 Skaraborgs	2,145	3,965	6,110	2,003	2,348	4,351	10,461
17 Värmlands	1,761	2,741	4,502	1,846	2,358	4,204	8,706
18 Örebro	1,508	2,545	4,053	1,726	1,824	3,550	7,603
19 Västmanlands	1,229	2,271	3,500	1,075	1,446	2,521	6,021
20 Kopparbergs	627	950	1,577	666	703	1,369	2,946
21 Gäfveborgs	2,099	3,037	5,136	1,408	1,588	2,996	8,132
22 Västernorrlands	606	991	1,597	433	673	1,106	2,703
23 Västerbottens	1,097	1,436	2,533	893	1,069	1,962	4,495
Hela riket	39,434	60,508	99,942	33,437	41,033	74,470	174,412

1805—1860.

1 8 4 5.			1 8 5 0.			1855.	1860.	L ä n.	
Män.	Hustrur.	S.a.	Män.	Hustrur.	S.a.				
—	—	—	—	—	—	—	—	Stockholms stad.	1
2,866	2,649	5,515	2,899	2,707	5,606	2,874	2,780	Stockholms län.	2
1,611	1,518	3,129	1,681	1,597	3,278	1,671	1,659	Upsala	3
4,170	3,936	8,106	4,266	4,054	8,320	4,317	4,248	Södermanlands	4
7,929	7,391	15,320	7,731	7,232	14,963	7,287	7,054	Östergötlands	5
4,874	4,458	9,332	4,980	4,569	9,549	4,797	4,890	Jönköpings	6
4,540	4,086	8,576	4,821	4,383	9,204	5,191	5,614	Kronobergs	7
5,597	5,243	10,840	5,273	4,905	10,178	5,399	5,636	Kalmar	8
209	196	405	216	193	409	287	295	Gottlands	9
2,528	2,274	4,802	2,931	2,642	5,573	1,668	3,667	Blekinge	10
6,774	6,242	13,016	7,015	6,390	13,405	6,883	8,421	Kristianstads	11
5,957	5,559	11,516	5,825	5,451	11,276	5,129	4,924	Malmöhus	12
3,108	2,878	5,986	3,229	2,885	6,114	3,322	3,766	Hallands	13
5,417	4,812	10,229	5,646	4,987	10,633	5,617	5,434	Göteborgs o. Bohus	14
8,657	7,824	16,481	9,392	8,613	18,005	9,600	10,310	Älfsborgs	15
7,083	6,610	13,693	7,234	6,728	13,962	7,491	6,915	Skaraborgs	16
5,743	5,277	11,020	6,073	5,521	11,594	5,536	5,591	Värmlands	17
5,561	5,122	10,683	5,328	4,957	10,285	5,273	5,842	Örebro	18
2,152	1,990	4,142	2,152	2,014	4,166	2,154	2,153	Västmanlands	19
312	292	604	339	303	642	250	137	Kopparbergs	20
2,742	2,595	5,337	2,934	2,723	5,657	3,130	2,021	Gäflleborgs	21
4,333	4,091	8,424	4,519	4,254	8,773	4,701	5,328	Västernorrlands	22
1,525	1,402	2,927	1,656	1,536	3,192	1,896	2,259	Jämtlands	23
444	405	849	559	509	1,068	613	653	Västerbottens	24
120	111	231	111	103	214	128	218	Norrbottnens	25
94,252	86,911	181,163	96,810	89,256	186,066	95,214	99,815	Hela riket.	

och inhyesesfolk 1795—1800.

Å r 1 8 0 0.						Summa.	L ä n.	
Äldre personer.			Ogifta och barn.					
m.	kv.	s.a.	m.	kv.	s.a.			
1,358	2,441	3,799	968	1,261	2,229	6,028	Stockholms stad.	1
1,247	1,972	3,219	1,544	1,617	3,161	6,380	Stockholms län.	2
1,520	2,566	4,086	1,098	1,425	2,523	6,609	Upsala	3
3,022	4,706	7,728	2,413	2,800	5,213	12,941	Södermanlands	4
1,645	3,153	4,798	1,364	2,042	3,406	8,204	Östergötlands	5
1,576	2,828	4,404	1,609	2,488	4,097	8,501	Jönköpings	6
3,084	4,832	7,916	2,435	3,377	5,812	13,728	Kronobergs	7
722	1,138	1,860	494	620	1,114	2,974	Kalmar	8
1,890	2,430	4,320	1,232	1,836	3,068	7,388	Gottlands	9
4,000	4,743	8,743	3,416	4,252	7,668	16,411	Blekinge	10
6,396	7,736	14,132	4,785	5,604	10,389	24,521	Kristianstads	11
1,712	2,307	4,019	1,124	1,391	2,515	6,534	Malmöhus	12
1,372	1,748	3,120	1,018	1,399	2,417	5,537	Hallands	13
2,692	4,713	7,405	2,500	2,968	5,468	12,873	Göteborgs o. Bohus	14
2,483	4,576	7,059	2,536	3,156	5,692	12,751	Älfsborgs	15
2,114	3,335	5,449	2,412	3,109	5,521	10,970	Skaraborgs	16
1,592	2,625	4,217	1,860	1,936	3,796	8,013	Värmlands	17
1,444	2,580	4,024	1,231	1,684	2,915	6,939	Örebro	18
637	913	1,550	718	804	1,522	3,072	Västmanlands	19
1,999	3,078	5,077	1,538	1,878	3,416	8,493	Kopparbergs	20
732	1,217	1,949	569	663	1,232	3,181	Gäflleborgs	21
1,130	1,471	2,601	1,098	1,368	2,466	5,067	Västernorrlands	22
							Västerbottens	23
44,367	67,108	111,475	37,962	47,678	85,640	197,115	Hela riket.	

Tab. C. (Forts.)

L ä n .	1 8 7 0 .								Summa.	
	J o r d t o r p a r e .									
	Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Öfriga familjemedl.			
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.			
1	Stockholms stad .	1	—	—	—	—	—	2	2	5
2	Stockholms län .	2,864	99	1,144	800	939	611	2,808	5,590	14,855
3	Upsala	1,601	32	588	397	491	240	1,412	3,067	7,828
4	Södermanlands . .	4,222	51	1,619	1,076	1,576	761	4,117	8,206	21,628
5	Östergötlands . .	6,498	114	1,822	1,392	1,556	832	5,999	12,107	30,320
6	Jönköpings	4,615	155	1,286	1,282	279	266	4,530	8,779	21,192
7	Kronobergs	5,141	216	1,557	1,621	207	243	4,997	9,553	23,535
8	Kalmar	5,025	148	1,613	1,338	734	493	5,233	9,794	24,378
9	Gottlands	514	6	98	96	4	6	421	952	2,097
10	Blekinge	3,548	108	1,055	953	167	249	3,547	6,755	16,382
11	Kristianstads . . .	7,955	418	1,542	1,749	479	661	7,388	14,774	34,966
12	Malmöhus	3,410	128	883	1,062	389	377	2,965	5,971	15,185
13	Hallands	3,570	120	833	830	250	279	3,681	7,339	16,902
14	Göteb. o. Bohus . .	4,502	107	1,919	1,616	189	259	4,731	9,016	22,339
15	Älfsborgs	9,692	548	3,605	3,508	579	864	9,660	18,486	46,942
16	Skaraborgs	6,376	167	2,347	1,953	854	603	6,826	12,905	32,031
17	Värmlands	4,869	215	2,679	2,229	923	737	5,929	10,317	27,898
18	Örebro	6,497	252	2,451	1,783	925	620	7,163	13,788	33,479
19	Västmanlands . . .	2,314	91	860	454	311	208	2,116	4,378	10,732
20	Kopparbergs	367	14	213	173	122	79	475	833	2,276
21	Gäflleborgs	2,370	111	863	679	69	89	1,877	4,407	10,465
22	Västernorrlands . .	5,794	272	1,778	1,569	199	367	4,871	10,255	25,105
23	Jämtlands	2,574	112	1,026	881	95	125	2,169	4,388	11,370
24	Västerbottens . . .	675	26	238	200	26	49	640	1,291	3,145
25	Norrbottnens	394	5	168	93	6	8	393	759	1,826
	Hela riket	95,388	3,515	32,187	27,734	11,369	9,026	93,950	183,712	456,881

Tab. G. Backstugu-

L ä n .	1805.	1810.	1815.	1820.	1825.	1830.	1835.	1 8 4 0 .			
								Arbetsföra.	Vanföra.	Summa.	
1	Stockholms stad .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	Stockholms län . .	936	909	820	750	727	634	786	926	1,102	
3	Upsala	1,205	1,037	679	598	653	629	606	718	911	
4	Södermanlands . .	1,295	1,093	900	756	774	890	896	910	1,333	
5	Östergötlands . .	2,246	1,856	1,929	1,892	2,050	2,204	2,208	2,205	3,038	
6	Jönköpings	925	1,027	997	1,270	1,416	1,688	1,967	1,788	2,416	
7	Kronobergs	945	746	951	979	1,091	1,166	1,355	1,610	1,954	
8	Kalmar	1,390	1,594	1,418	1,637	2,231	2,614	2,945	3,459	4,012	
9	Gottlands	281	271	254	375	756	700	963	1,156	1,267	
10	Blekinge	837	485	559	761	631	781	848	934	1,053	
11	Kristianstads . . .	2,839	2,462	2,360	2,503	2,664	2,783	2,617	2,875	3,088	
12	Malmöhus	4,720	4,521	4,516	4,348	4,140	4,463	4,001	4,373	4,651	
13	Hallands	997	821	895	882	1,038	1,018	1,091	1,229	1,391	
14	Göteborg o. Bohus .	967	916	935	1,055	1,060	1,244	1,218	1,481	1,694	
15	Älfsborgs	1,270	1,331	1,401	1,607	1,823	2,191	2,330	2,325	2,883	
16	Skaraborgs	1,236	1,155	1,230	1,431	1,678	2,004	2,144	2,363	2,880	
17	Värmlands	669	702	788	881	1,131	1,112	1,243	1,535	1,846	
18	Örebro	1,322	905	996	1,089	810	1,003	942	864	317	
19	Västmanlands . . .	1,235	1,153	1,006	972	715	794	831	825	213	
20	Kopparbergs	570	356	424	542	429	420	691	919	165	
21	Gäflleborgs	1,304	1,172	1,296	1,407	1,594	2,051	2,176	2,825	164	
22	Västernorrlands . .	214	134	154	152	153	170	171	535	54	
23	Jämtlands	—	136	94	90	100	114	133	153	12	
24	Västerbottens . . .	730	154	74	171	232	257	278	300	87	
25	Norrbottnens	—	363	518	422	640	711	671	840	103	
	Hela riket	28,133	25,299	25,194	26,570	28,536	31,641	33,111	37,148	6,747	43,895

Tab. C. (Forts.)

L ä n.	1 8 9 0.										Summa.
	J o r d t o r p a r e.										
	Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.			
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.		
1	Stockholms stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Stockholms län	2,543	73	1,158	827	657	298	2,408	2,471	2,587	13,022
3	Upsala	1,456	30	550	415	293	111	1,381	1,422	1,503	7,161
4	Södermanlands	3,442	57	1,471	1,098	1,027	319	3,302	3,387	3,361	17,464
5	Östergötlands	4,629	45	1,665	1,418	688	271	4,374	4,323	4,347	21,760
6	Jönköpings	3,856	220	1,610	1,496	157	121	3,602	3,641	3,522	18,225
7	Kronobergs	4,629	305	1,942	1,969	160	109	4,339	4,488	4,299	22,240
8	Kalmar	4,223	129	2,022	1,712	390	167	3,929	3,883	3,903	20,358
9	Gottlands	107	2	35	31	1	4	106	94	81	461
10	Blekinge	3,228	317	1,267	1,247	61	119	2,926	3,276	3,262	15,703
11	Kristianstads	6,221	530	1,795	2,021	138	347	5,328	4,789	4,758	25,927
12	Malmöhus	2,329	158	606	707	120	133	2,012	1,682	1,771	9,518
13	Hallands	3,037	252	1,102	1,155	111	104	2,790	2,727	2,756	14,034
14	Göteb. o. Bohus	3,972	256	1,699	1,630	70	96	3,600	3,516	3,631	18,470
15	Älfsborgs	7,860	559	3,479	3,628	184	348	7,276	6,983	6,991	37,308
16	Skaraborgs	4,556	154	2,117	1,893	445	213	4,240	4,672	4,707	22,997
17	Värmlands	3,753	194	2,623	1,965	379	364	3,588	4,265	4,315	21,446
18	Örebro	4,874	144	2,361	2,053	560	404	4,461	4,886	4,994	24,737
19	Västmanlands	1,953	30	698	506	308	117	1,812	1,676	1,748	8,848
20	Kopparbergs	74	1	35	21	7	4	73	96	86	397
21	Gäfleborgs	2,696	108	1,157	867	26	60	2,545	2,586	2,686	12,731
22	Västernorrlands	7,566	588	3,319	2,630	101	378	6,768	7,378	7,413	36,141
23	Jämtlands	3,085	199	1,503	1,180	64	118	2,693	2,794	2,747	14,383
24	Västerbottens	1,065	45	444	353	14	34	963	1,086	1,094	5,098
25	Norrbottnens	734	44	496	288	9	17	700	886	867	4,041
	Hela riket	81,888	4,440	35,154	31,110	5,970	4,256	75,216	77,007	77,429	392,470

Tab. G. (Forts.) Back-

L ä n.	1 8 7 0.										Summa.
	Innehafvare af lägenheter och backstugor; husmän.										
	Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Öfriga familjemedl.				
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.			
1	Stockholms stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Stockholms län	406	131	—	—	11	20	285	639	1,492	—
3	Upsala	645	146	—	—	1	13	442	1,063	2,310	—
4	Södermanlands	1,277	343	—	—	14	49	878	1,828	4,389	—
5	Östergötlands	2,622	799	—	—	11	52	2,290	4,527	10,301	—
6	Jönköpings	2,900	1,366	—	—	16	50	2,912	5,685	12,929	—
7	Kronobergs	2,905	1,473	—	—	17	37	3,667	6,351	14,450	—
8	Kalmar	2,307	714	—	—	14	30	2,636	4,635	10,336	—
9	Gottlands	279	154	—	—	—	7	254	532	1,226	—
10	Blekinge	1,719	295	—	—	3	42	1,928	3,598	7,585	—
11	Kristianstads	3,723	393	—	—	39	113	3,543	7,149	14,960	—
12	Malmöhus	6,945	830	—	—	141	284	6,600	12,944	27,744	—
13	Hallands	1,427	729	—	—	2	25	1,524	3,029	6,736	—
14	Göteborgs o. Bohus	2,457	748	—	—	8	68	3,507	5,572	12,360	—
15	Älfsborgs	3,219	1,336	—	—	11	59	3,972	6,598	15,195	—
16	Skaraborgs	3,559	1,058	—	—	56	102	4,192	7,307	16,274	—
17	Värmlands	2,161	572	—	—	30	54	2,997	4,913	10,727	—
18	Örebro	953	351	—	—	—	—	966	1,825	4,095	—
19	Västmanlands	688	228	—	—	7	35	510	1,078	2,546	—
20	Kopparbergs	1,146	463	—	—	2	17	1,567	2,706	5,901	—
21	Gäfleborgs	2,327	246	—	—	6	25	2,374	4,437	9,415	—
22	Västernorrlands	370	293	—	—	—	4	433	771	1,871	—
23	Jämtlands	146	27	—	—	—	3	94	201	471	—
24	Västerbottens	81	24	—	—	—	3	110	154	372	—
25	Norrbottnens	1,328	218	—	—	—	8	1,886	2,949	6,389	—
	Hela riket	45,590	12,937	—	—	389	1,100	49,567	90,491	200,074	—

Torpare 1890—1900.

1 9 0 0.										L ä n.	
J o r d t o r p a r e.											
Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.		Summa.		
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.			
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Stockholms stad.	1
2,378	18	868	712	393	199	2,243	2,485	2,500	11,796	Stockholms län.	2
1,231	29	510	366	120	69	1,152	1,193	1,267	5,937	Upsala	3
3,189	34	1,266	965	608	250	3,009	3,143	3,083	15,547	Södermanlands	4
4,259	115	1,763	1,413	402	210	3,929	4,160	4,123	20,374	Östergötlands	5
2,974	131	1,397	1,274	73	80	2,738	2,843	2,770	14,280	Jönköpings	6
3,715	229	1,817	1,553	67	68	3,387	3,425	3,349	17,610	Kronobergs	7
3,721	103	1,953	1,511	231	120	3,436	3,578	3,473	18,126	Kalmar	8
131	4	43	39	3	2	116	85	96	519	Gottlands	9
3,128	288	1,541	1,335	53	76	2,783	3,118	3,112	15,434	Blekinge	10
5,028	600	1,589	1,769	100	205	4,213	3,796	3,733	21,033	Kristianstads	11
1,569	76	409	518	32	62	1,334	1,149	1,180	6,329	Malmöhus	12
2,634	238	1,142	1,079	67	78	2,304	2,228	2,243	12,013	Hallands	13
3,375	277	1,495	1,359	40	63	2,953	3,105	3,161	15,828	Göteb. o. Bohus	14
6,364	513	3,038	3,036	91	224	5,618	5,635	5,804	30,323	Älfsborgs	15
3,937	106	1,826	1,635	296	97	3,628	4,010	4,100	19,635	Skaraborgs	16
2,965	190	2,215	1,667	126	169	2,714	3,310	3,380	16,736	Värmlands	17
3,985	82	1,986	1,605	276	248	3,579	4,121	4,043	19,925	Örebro	18
1,765	31	561	472	140	87	1,624	1,694	1,672	8,046	Västmanlands	19
84	5	61	37	2	4	73	68	59	393	Kopparbergs	20
2,752	132	1,334	1,106	29	125	2,400	2,360	2,500	12,738	Gäflleborgs	21
7,616	756	3,884	3,418	91	368	6,551	7,680	7,458	37,822	Västernorrlands	22
3,222	317	1,669	1,465	45	132	2,639	2,866	2,835	15,190	Jämtlands	23
1,114	77	577	458	3	37	948	1,158	1,182	5,554	Västerbottens	24
1,116	76	690	423	16	33	963	1,362	1,341	6,020	Norrbottnens	25
72,252	4,427	33,634	29,215	3,304	3,006	64,334	68,572	68,464	347,208	Hela riket.	

stugusittare 1870—1880.

1 8 8 0.										L ä n.	
Innehafvare af lägenheter och backstugor; husmän.											
Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.		Summa.		
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.			
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Stockholms stad.	1
258	156	64	68	12	17	219	144	131	1,069	Stockholms län.	2
335	222	80	69	4	21	263	152	186	1,332	Upsala	3
844	212	200	196	18	45	653	369	340	2,877	Södermanlands	4
1,764	936	407	563	20	85	1,401	914	856	6,946	Östergötlands	5
2,342	1,539	1,028	1,291	11	48	1,956	1,540	1,546	11,301	Jönköpings	6
3,047	1,787	1,619	1,763	19	42	2,507	2,224	2,443	15,451	Kronobergs	7
1,074	355	471	547	9	18	922	678	700	4,774	Kalmar	8
178	73	35	27	1	3	155	122	144	738	Gottlands	9
1,550	273	552	665	7	14	1,324	1,352	1,370	7,107	Blekinge	10
2,963	262	649	811	37	80	2,494	2,047	2,092	11,435	Kristianstads	11
6,985	1,299	1,385	1,812	238	388	5,970	4,879	4,802	27,758	Malmöhus	12
1,012	649	406	602	5	27	828	687	859	5,075	Hallands	13
2,474	963	1,120	1,239	8	72	2,044	1,940	1,929	11,789	Göteb. o. Bohus	14
2,578	1,177	1,054	1,098	24	74	2,151	1,971	1,975	12,102	Älfsborgs	15
3,906	1,231	1,772	1,785	59	175	3,441	2,809	2,778	17,956	Skaraborgs	16
2,095	624	1,167	968	19	61	1,802	1,484	1,572	9,792	Värmlands	17
882	385	344	324	2	22	667	599	560	3,785	Örebro	18
562	186	106	91	2	25	450	302	359	2,083	Västmanlands	19
689	333	325	359	2	12	554	539	603	3,416	Kopparbergs	20
1,980	372	600	453	5	20	1,739	1,575	1,712	8,456	Gäflleborgs	21
197	145	61	84	—	2	161	149	173	972	Västernorrlands	22
115	20	30	25	—	2	94	21	26	333	Jämtlands	23
101	21	56	37	1	3	85	75	88	467	Västerbottens	24
1,724	304	903	669	9	18	1,483	1,809	1,755	8,674	Norrbottnens	25
39,655	13,524	14,434	15,546	512	1,274	33,363	28,381	28,999	175,688	Hela riket.	

Tab. I. Statorpare och statare

L ä n.	1825.	1830.	1835.	1840.	1 8 4 5.			1 8 5 0.		
					Män.	Hustr.	S:a.	Män.	Hustr.	S:a.
1 Stockholms stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 Stockholms län	1,114	1,267	1,801	1,940	1,938	1,793	3,731	2,156	2,044	4,200
3 Upsala	1,178	1,250	1,616	1,336	1,519	1,430	2,949	1,659	1,546	3,205
4 Södermanlands	732	706	1,001	1,266	1,419	1,368	2,787	1,740	1,659	3,399
5 Östergötlands	1,544	1,814	2,061	2,493	2,582	2,436	5,018	2,625	2,467	5,092
6 Jönköpings	195	192	208	206	348	322	670	178	158	336
7 Kronobergs	106	126	110	122	194	161	355	138	124	262
8 Kalmar	422	574	680	860	951	841	1,792	1,295	1,180	2,475
9 Gottlands	25	26	41	53	59	58	117	56	50	106
10 Blekinge	107	101	390	670	783	691	1,474	552	432	984
11 Kristianstads	96	141	246	371	388	356	744	442	400	842
12 Malmöhus	598	589	610	821	1,022	974	1,996	1,121	1,048	2,169
13 Hallands	76	68	49	62	42	39	81	75	57	132
14 Göteborgs o. Bohus	153	155	152	108	142	125	267	157	128	285
15 Älfsborgs	231	278	245	171	297	231	528	157	141	298
16 Skaraborgs	539	516	539	521	621	574	1,195	788	735	1,523
17 Värmlands	649	679	799	734	758	718	1,476	824	720	1,544
18 Örebro	506	537	641	724	758	710	1,468	1,029	935	1,964
19 Västmanlands	801	1,025	1,181	1,213	1,151	1,080	2,231	1,354	1,291	2,645
20 Kopparbergs	119	237	161	359	520	479	999	591	499	1,090
21 Gäfneborgs	32	42	41	26	58	55	113	45	44	89
22 Västernorrlands	16	22	20	15	44	40	84	34	31	65
23 Jämtlands	—	—	—	—	—	—	—	8	8	16
24 Västerbottens	—	—	—	14	15	15	30	2	2	4
25 Norrbottens	—	53	99	69	—	—	—	—	—	—
Hela riket	9,239	10,398	12,691	14,154	15,609	14,496	30,105	17,026	15,699	32,725

Tab. G. (Forts.) Back-

L ä n.	1 8 9 0.										Summa.
	Innehafvare af lägenheter och backstugor; husmän.										
	Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.			
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.		
1 Stockholms stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 Stockholms län	525	472	285	202	25	35	425	343	351	2,663	
3 Upsala	369	266	151	136	11	27	298	224	288	1,770	
4 Södermanlands	806	437	199	223	25	43	608	374	404	3,119	
5 Östergötlands	1,781	912	452	551	46	71	1,366	747	764	6,690	
6 Jönköpings	2,092	1,655	788	1,034	24	65	1,669	1,090	1,160	9,577	
7 Kronobergs	2,539	1,850	1,227	1,532	7	37	2,040	1,476	1,628	12,336	
8 Kalmar	768	726	513	472	9	25	638	589	594	4,334	
9 Gottlands	105	62	14	18	—	1	102	84	83	469	
10 Blekinge	1,698	640	575	680	9	40	1,428	1,479	1,495	8,044	
11 Kristianstads	3,583	1,322	1,068	1,225	56	204	2,897	2,581	2,492	15,428	
12 Malmöhus	6,105	1,681	1,282	1,749	55	199	5,022	3,934	4,105	24,132	
13 Hallands	1,067	905	456	619	9	42	836	768	882	5,584	
14 Göteborg. o. Bohus	2,092	1,260	1,174	1,167	12	55	1,645	1,487	1,710	10,602	
15 Älfsborgs	3,096	1,767	1,391	1,590	24	111	2,464	1,755	1,937	14,135	
16 Skaraborgs	3,558	1,694	1,630	1,679	30	140	3,012	2,150	2,265	16,158	
17 Värmlands	1,848	671	757	785	9	58	1,552	1,194	1,241	8,115	
18 Örebro	905	754	793	521	19	47	687	659	634	5,019	
19 Västmanlands	718	447	406	240	17	31	604	468	487	3,418	
20 Kopparbergs	422	616	501	353	5	14	322	439	507	3,179	
21 Gäfneborgs	1,439	631	1,119	687	3	28	1,225	1,182	1,210	7,524	
22 Västernorrlands	621	356	397	292	3	25	509	674	705	3,582	
23 Jämtlands	67	46	20	30	—	2	40	40	48	293	
24 Västerbottens	166	51	112	70	4	3	142	215	203	966	
25 Norrbottens	1,356	304	716	477	4	19	1,156	1,586	1,573	7,191	
Hela riket	37,726	19,525	16,026	16,332	406	1,322	30,687	25,538	26,766	174,328	

m. fl. (se texten) 1825—1870.

1855.	1 8 7 0.							L ä n.	
	Hufvudpersoner.		Tjänstehjon.		Öfriga familjemedl.		Summa.		
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.			
—	3	—	—	—	1	5	9	Stockholms stad.	1
2,017	3,305	21	90	108	3,327	6,152	13,003	Stockholms län.	2
1,665	2,056	11	15	16	2,072	3,942	8,112	Upsala	3
1,867	3,900	7	52	130	3,813	7,664	15,566	Södermanlands	4
2,967	4,611	5	111	204	4,824	9,205	18,960	Östergötlands	5
144	598	21	15	43	581	1,167	2,425	Jönköpings	6
95	174	11	2	9	167	272	635	Kronobergs	7
1,169	1,930	8	9	68	2,099	3,860	7,974	Kalmar	8
133	295	—	—	3	300	638	1,236	Gottlands	9
1,704	198	26	—	5	156	336	721	Blekinge	10
363	836	27	2	10	877	1,541	3,293	Kristianstads	11
1,426	2,553	15	33	108	2,865	5,241	10,815	Malmöhus	12
70	471	14	2	7	495	967	1,956	Hallands	13
90	257	5	—	20	295	527	1,104	Göteborgs o. Bohus	14
196	1,501	18	18	62	1,618	2,748	5,965	Älfsborgs	15
892	1,263	12	14	36	1,499	2,630	5,454	Skaraborgs	16
812	1,177	5	48	91	1,548	2,559	5,428	Värmlands	17
1,007	2,159	78	28	52	2,528	4,350	9,195	Örebro	18
1,357	2,214	8	32	65	2,185	4,439	8,943	Västmanlands	19
570	1,123	16	21	29	1,150	2,188	4,527	Kopparbergs	20
51	76	—	1	—	100	162	339	Gälleborgs	21
60	161	1	1	4	191	300	658	Västernorrlands	22
44	235	13	10	9	280	540	1,137	Jämtlands	23
7	26	1	—	3	28	47	105	Västerbottens	24
—	46	6	—	—	19	54	125	Norrbottnens	25
18,706	31,218	329	504	1,082	33,018	61,534	127,685	Hela riket.	

stugusittare 1890—1900.

1 9 0 0.										L ä n.	
Innehafvare af lägenheter och backstugor; husmän.											
Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.		Summa.		
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.			
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Stockholms stad.	1
712	575	285	273	54	85	544	360	408	3,296	Stockholms län.	2
686	489	352	263	23	44	535	400	529	3,321	Upsala	3
805	411	290	233	28	83	615	344	381	3,190	Södermanlands	4
1,177	855	530	520	35	98	871	527	585	5,198	Östergötlands	5
1,252	1,235	657	830	16	43	967	624	657	6,281	Jönköpings	6
1,640	1,481	917	969	12	37	1,278	981	921	8,236	Kronobergs	7
682	996	624	531	12	43	524	490	510	4,412	Kalmar	8
17	62	37	31	5	6	16	35	34	243	Gottlands	9
1,897	993	941	892	7	51	1,446	1,332	1,288	8,847	Blekinge	10
2,839	1,874	724	1,062	42	159	2,122	1,718	1,781	12,321	Kristianstads	11
4,378	2,244	1,277	1,625	82	193	3,435	2,549	2,759	18,542	Malmöhus	12
963	1,292	558	619	22	42	721	742	859	5,818	Hallands	13
1,952	1,593	1,112	1,188	19	79	1,457	1,521	1,670	10,591	Göteb. o. Bohus	14
2,701	1,986	1,334	1,552	27	122	2,052	1,730	1,868	13,372	Älfsborgs	15
3,449	2,170	1,510	1,622	43	111	2,748	1,921	1,978	15,552	Skaraborgs	16
1,697	843	912	790	5	68	1,342	1,120	1,151	7,928	Värmlands	17
855	757	613	457	9	45	624	565	577	4,502	Örebro	18
950	528	278	287	21	71	727	547	529	3,938	Västmanlands	19
763	890	931	615	17	45	623	795	826	5,505	Kopparbergs	20
546	634	637	329	19	32	411	469	493	3,570	Gälleborgs	21
531	454	470	354	6	22	404	544	562	3,347	Västernorrlands	22
117	74	74	74	2	4	74	107	101	627	Jämtlands	23
305	129	243	171	7	22	244	406	425	1,952	Västerbottens	24
691	200	500	293	1	6	575	816	824	3,906	Norrbottnens	25
31,605	22,765	15,806	15,580	514	1,511	24,355	20,643	21,716	154,495	Hela riket.	

Tab. I. (Forts.) Statorpare och

L ä n.	1 8 8 0.										
	Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.		Summa.	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.		
1	Stockholms stad	3	—	—	—	—	—	3	2	5	13
2	Stockholms län	3,753	20	404	325	27	115	3,440	3,591	3,445	15,120
3	Upsala	2,355	22	298	264	25	45	2,198	2,169	2,109	9,485
4	Södermanlands	4,448	35	392	374	36	111	4,160	4,158	4,109	17,823
5	Östergötlands	4,837	15	573	592	85	165	4,505	4,613	4,525	19,910
6	Jönköpings	516	32	67	68	2	13	434	495	480	2,107
7	Kronobergs	271	47	49	47	13	17	232	263	273	1,212
8	Kalmar	2,104	20	325	341	17	33	1,947	2,184	2,083	9,054
9	Gottlands	240	1	21	32	—	3	224	268	244	1,033
10	Blekinge	718	37	179	167	17	17	671	777	728	3,311
11	Kristianstads	1,263	43	108	136	4	15	1,068	1,223	1,146	5,006
12	Malmöhus	3,563	—	322	397	78	112	3,370	3,833	3,682	15,357
13	Hallands	854	17	91	104	11	17	791	918	852	3,655
14	Göteborgs o. Bohus	252	1	49	69	9	17	234	260	291	1,182
15	Älfsborgs	429	21	61	50	10	24	383	434	428	1,840
16	Skaraborgs	1,347	19	247	218	11	32	1,285	1,441	1,421	6,021
17	Värmlands	1,521	9	439	384	31	83	1,386	1,558	1,505	6,916
18	Örebro	1,646	3	339	293	77	72	1,515	1,751	1,745	7,441
19	Västmanlands	2,673	20	224	194	23	49	2,513	2,597	2,571	10,864
20	Kopparbergs	448	1	110	111	—	6	402	411	404	1,893
21	Gäfleborgs	398	3	47	32	4	11	346	402	396	1,639
22	Västernorrlands	86	1	10	9	2	3	53	53	48	265
23	Jämtlands	378	17	160	123	3	8	345	306	290	1,630
24	Västerbottens	3	—	—	1	2	1	3	1	5	16
25	Norrbottnens	25	—	14	8	—	—	25	32	23	127
	Hela riket	34,131	384	4,529	4,339	487	969	31,533	33,740	32,808	142,920

Tab. H. Inhyser-

L ä n.	1805.	1810.	1815.	1820.	1825.	1830.	1835.	1 8 4 0.			
								Arbetsföra.	Vanföra.	Summa.	
1	Stockholms stad	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Stockholms län	667	673	548	705	746	843	768	767	284	1,051
3	Upsala	579	524	456	513	477	419	484	585	191	776
4	Södermanlands	629	666	595	603	654	724	816	762	702	1,364
5	Östergötlands	1,134	1,283	1,082	1,152	1,444	1,674	1,920	1,808	940	2,748
6	Jönköpings	500	440	565	724	984	1,048	1,165	1,032	374	1,406
7	Kronobergs	781	726	828	831	772	953	1,050	1,082	385	1,467
8	Kalmar	958	1,067	1,061	1,112	1,312	1,203	1,543	1,587	570	2,157
9	Gottlands	103	131	239	284	135	337	292	256	26	282
10	Blekinge	672	548	532	675	844	1,037	1,444	1,319	275	1,594
11	Kristianstads	934	1,137	855	841	1,044	1,134	1,530	1,903	265	2,168
12	Malmöhus	978	1,120	1,214	1,242	1,517	1,717	2,130	1,901	356	2,257
13	Hallands	276	412	354	357	402	458	430	541	116	657
14	Göteborgs o. Bohus	832	671	743	857	865	909	726	832	242	1,074
15	Älfsborgs	1,125	1,151	1,158	1,167	1,415	1,588	2,100	2,496	549	3,045
16	Skaraborgs	575	739	673	847	1,023	1,336	1,747	1,890	480	2,370
17	Värmlands	1,234	1,235	1,413	1,399	1,780	2,327	2,183	2,359	641	3,000
18	Örebro	1,083	759	985	901	1,006	1,138	1,356	1,446	415	1,861
19	Västmanlands	571	614	595	776	751	791	795	893	225	1,118
20	Kopparbergs	296	220	282	498	819	990	1,168	943	165	1,108
21	Gäfleborgs	285	213	276	257	370	442	612	837	120	957
22	Västernorrlands	290	296	461	283	338	420	567	873	125	998
23	Jämtlands	—	176	271	260	263	394	470	660	100	760
24	Västerbottens	678	225	95	133	306	481	527	658	46	704
25	Norrbottnens	—	306	387	363	580	509	591	648	82	730
	Hela riket	15,184	15,332	15,668	16,830	19,847	22,872	26,414	28,078	7,574	35,652

Tab. I. (Forts.) Stattorpare och statare m. fl. (se texten) 1900.

L ä n.	1 9 0 0.										
	Hufvudpersoner.		Biträden.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.		Summa.	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.		
1	Stockholms stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	Stockholms län	3,584	8	381	384	—	84	3,266	3,794	3,743	15,244
3	Upsala	2,158	9	211	212	1	46	1,984	2,288	2,216	9,125
4	Södermanlands	4,410	3	401	454	2	95	4,073	4,303	4,320	18,061
5	Östergötlands	4,087	7	526	425	21	80	3,817	4,745	4,505	18,213
6	Jönköpings	468	2	57	63	—	4	445	552	536	2,127
7	Kronobergs	243	3	26	31	3	10	212	290	249	1,067
8	Kalmar	1,843	22	364	344	8	24	1,689	2,165	1,991	8,450
9	Gottlands	311	1	32	29	—	4	281	345	321	1,324
10	Blekinge	662	29	206	207	10	7	612	806	731	3,270
11	Kristianstads	1,433	4	182	222	18	36	1,357	1,677	1,653	6,582
12	Malmöhus	4,041	10	460	604	13	48	3,823	4,860	4,551	18,410
13	Hallands	1,035	9	210	196	8	10	944	1,221	1,214	4,847
14	Göteborgs o. Bohus	287	2	71	65	—	6	266	356	363	1,416
15	Älfsborgs	569	3	105	87	—	4	541	635	613	2,557
16	Skaraborgs	1,899	1	272	275	—	17	1,802	2,261	2,110	8,637
17	Värmlands	1,299	1	415	365	8	45	1,113	1,190	1,130	5,566
18	Örebro	1,518	—	385	371	—	38	1,366	1,558	1,584	6,820
19	Västmanlands	2,500	14	329	357	2	59	2,230	2,551	2,390	10,432
20	Kopparbergs	568	—	123	160	—	24	463	437	520	2,295
21	Gäflleborgs	47	—	10	8	—	—	44	57	52	218
22	Västernorrlands	113	9	30	26	—	4	89	74	96	441
23	Jämtlands	261	50	119	122	—	8	196	229	226	1,211
24	Västerbottens	6	—	—	—	—	—	6	5	2	19
25	Norrbottnens	9	—	—	1	—	1	7	13	11	42
	Hela riket	33,351	187	4,915	5,008	94	654	30,626	36,412	35,127	146,374

Tab. H. (Forts.) Inhyser-

L ä n.	1 8 7 0.						Summa.	
	Hufvudpersoner.		Tjänstehjon.		Öfriga familjemedl.			
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.		
1	Stockholms stad	—	—	—	—	—	—	
2	Stockholms län	821	1,365	2	14	845	1,431	4,478
3	Upsala	523	663	1	12	437	809	2,445
4	Södermanlands	1,720	2,291	—	—	1,347	2,501	7,859
5	Östergötlands	4,314	4,475	12	59	3,872	7,034	19,766
6	Jönköpings	3,077	3,016	1	44	2,976	5,317	14,431
7	Kronobergs	3,245	2,799	5	34	3,640	5,970	15,693
8	Kalmar	4,614	4,655	6	47	6,156	9,731	25,209
9	Gottlands	214	369	—	2	295	482	1,362
10	Blekinge	3,128	2,937	1	16	3,510	5,666	15,258
11	Kristianstads	3,384	4,104	3	49	2,908	4,754	15,202
12	Malmöhus	2,873	3,762	—	16	2,988	5,009	14,648
13	Hallands	1,384	1,465	10	37	1,464	2,635	6,995
14	Göteborgs o. Bohus	1,193	1,317	7	25	1,773	2,452	6,767
15	Älfsborgs	4,187	4,547	16	46	5,538	8,417	22,751
16	Skaraborgs	4,064	3,624	7	61	5,018	8,248	21,022
17	Värmlands	7,070	5,271	—	8	10,717	16,029	39,095
18	Örebro	1,786	1,836	5	—	2,240	3,747	9,614
19	Västmanlands	766	844	—	10	616	1,221	3,457
20	Kopparbergs	646	745	—	5	644	1,197	3,237
21	Gäflleborgs	182	283	—	—	207	343	1,015
22	Västernorrlands	1,462	2,196	3	13	2,406	3,642	9,722
23	Jämtlands	653	480	3	5	790	1,291	3,222
24	Västerbottens	2,168	926	7	50	3,516	5,078	11,745
25	Norrbottnens	2,049	898	—	—	2,598	3,780	9,325
	Hela riket	55,523	54,868	89	553	66,501	106,784	284,318

Tab. K. Soldat-, ryttare- och båtsmanstorp 1751—1772.

L ä n.	1751.	1754.	1757.	1760.	1763.	1766.	1769.	1772.	
	I n d e l t a a r m é n.								
Stockholms stad . . .	124	301	2,885	1,973	2,588	2,255	2,709	3,140	1
Stockholms län . . .	1,257	1,093	929	765	915	870	833	996	2
Upsala	1,172	952	732	512	852	851	891	1,073	3
Södermanlands . . .	1,494	1,545	1,172	930	1,172	1,121	1,168	1,228	4
Östergötlands . . .	2,291	2,433	2,013	1,839	1,933	1,871	1,986	2,102	5
Jönköpings	2,263	2,153	1,907	1,632	1,829	1,791	1,845	1,739	6
Kronobergs	1,492	185	1,450	1,065	1,259	1,129	1,107	1,084	7
Kalmar	2,330	2,649	2,463	2,150	2,241	2,147	2,470	1,888	8
Gottlands	861	615	442	463	576	645	387	779	9
Blekinge	1,458	1,595	1,411	1,346	1,190	1,123	1,056	989	10
Kristianstads	1,223	937	302	317	846	711	701	701	11
Malmöhus	1,857	1,471	522	590	1,268	1,317	1,335	1,330	12
Hallands	375	370	373	306	299	368	360	301	13
Göteborgs o. Bohus .	2,333	2,162	1,121	3,508	2,272	997	2,408	2,361	14
Älfsborgs	2,473	2,226	1,922	1,776	1,454	1,572	1,654	1,675	15
Skaraborgs	1,828	1,749	1,565	1,206	1,503	1,447	1,560	1,669	16
Örebro	1,617	1,588	1,394	783	1,284	1,276	1,492	1,635	17
Västmanlands	1,229	931	666	372	970	966	1,057	1,098	18
Kopparbergs	1,135	1,354	1,027	718	980	980	949	918	19
Gälleborgs	2,914	2,721	2,527	2,334	1,181	959	1,341	1,008	20
Västernorrlands . . .	—	—	—	—	1,328	1,277	1,397	1,424	21
Västerbottens	987	1,026	764	502	818	784	793	864	22
Hela riket	32,763	30,056	27,587	25,087	28,758	26,457	29,509	30,002	

folk 1870—1880.

1 8 8 0.								Summa.	L ä n.	
Hufvudpersoner.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.					
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.					
2	—	—	—	—	—	—	2	Stockholms stad.	1	
672	1,423	7	26	394	648	688	3,858	Stockholms län.	2	
187	560	1	4	118	227	251	1,348	Upsala	3	
1,279	1,863	8	60	737	924	998	5,869	Södermanlands	4	
2,718	3,720	6	53	1,783	2,225	2,351	12,856	Östergötlands	5	
2,213	2,082	6	29	1,594	2,134	2,307	10,365	Jönköpings	6	
2,817	3,003	21	51	1,767	2,767	2,961	13,387	Kronobergs	7	
3,928	4,501	5	49	2,853	4,612	4,849	20,797	Kalmar	8	
44	322	—	1	22	102	133	624	Gottlands	9	
2,864	3,474	1	6	1,597	2,880	3,008	13,830	Blekinge	10	
2,158	3,760	3	34	1,093	1,890	2,170	11,108	Kristianstads	11	
2,006	2,912	25	66	1,144	1,721	2,009	9,883	Malmöhus	12	
1,223	1,494	5	31	699	1,293	1,400	6,145	Hallands	13	
1,513	1,921	2	14	763	1,352	1,506	7,071	Göteborgs o. Bohus	14	
3,332	4,382	6	53	2,214	4,130	4,236	18,353	Älfsborgs	15	
3,049	3,558	17	93	2,199	3,563	3,773	16,252	Skaraborgs	16	
6,350	6,404	18	69	4,343	8,457	8,062	33,703	Värmlands	17	
1,823	2,191	3	33	1,182	2,096	2,083	9,411	Örebro	18	
363	723	—	1	233	336	365	2,021	Västmanlands	19	
164	314	—	2	89	240	284	1,093	Kopparbergs	20	
44	98	—	—	18	68	65	293	Gälleborgs	21	
868	2,353	3	27	627	1,563	1,557	6,998	Västernorrlands	22	
437	630	—	5	284	544	542	2,442	Jämtlands	23	
1,957	1,042	7	25	1,514	2,762	2,627	9,934	Västerbottens	24	
2,315	952	3	14	1,604	3,164	2,812	10,864	Norrbottnens	25	
44,326	53,682	147	746	28,871	49,698	51,037	228,507	Hela riket.		

Tab. K. (Forts.). 1775—1800.

Stift.	1775.	1780.	1785.	1790.	L ä n.	1795.	1800.
	Underofficerare, ryttare, dragoner, soldater, båtsmän m. fl. å landsbygden.						
Stockholms stad	—	—	—	—	Stockholms stad	4	—
Upsala stift . . .	3,223	3,544	3,347	2,404	Stockholms län	637	957
Linköpings . . .	3,172	3,244	3,249	2,996	Uppsala	1,011	1,025
Skara	2,526	2,951	3,078	2,587	Södermanlands	1,276	1,272
Strängnäs	2,007	2,214	2,241	1,674	Östergötlands	1,973	2,079
Västerås	1,975	2,089	2,140	1,742	Jönköpings	1,632	1,748
Växjö	2,658	2,793	2,791	2,462	Kronobergs	1,344	1,346
Lunds	3,317	3,338	3,666	3,338	Kalmar	1,959	1,896
Göteborgs		2,041	2,101	1,950	Gottlands	194	322
Kalmar	1,605	1,792	1,791	1,243	Blekinge	1,233	1,335
Karlstads	1,400	1,611	1,584	1,287	Kristianstads	1,167	1,246
Härnösands	1,875	2,158	2,225	1,247	Malmöhus	1,473	1,376
Visby	420	422	464	224	Hallands	253	184
					Göteb. o. Bohus	994	915
					Älfsborgs	1,994	1,984
					Skaraborgs	2,087	1,977
					Värmlands	1,085	1,046
					Örebro	770	694
					Västmanlands	1,213	1,217
					Kopparbergs	1,081	1,116
					Gäflborgs	1,308	1,245
					Västernorrlands	775	1,000
					Jämtlands	—	—
					Västerbottens	973	957
					Norrbottnens	—	—
Hela riket		28,197	28,677	23,154	Summa	26,436	26,937

Tab. H. (Forts.) Inhyse-

L ä n.	1 8 9 0.								Summa.
	Hufvudpersoner.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.			
	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.		
1 Stockholms stad . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 Stockholms län . . .	379	919	3	5	204	244	253	2,007	
3 Upsala	115	316	—	1	63	101	97	693	
4 Södermanlands . . .	917	1,745	4	14	504	424	531	4,139	
5 Östergötlands . . .	1,418	2,773	3	11	841	912	1,053	7,011	
6 Jönköpings	1,782	2,255	4	19	1,139	1,393	1,547	8,139	
7 Kronobergs	1,798	2,497	2	22	1,000	1,629	1,688	8,636	
8 Kalmar	2,596	4,980	2	20	1,618	2,912	3,269	15,397	
9 Gottlands	30	413	—	—	18	97	123	681	
10 Blekinge	1,985	3,427	—	7	1,079	2,259	2,282	11,039	
11 Kristianstads	1,217	3,137	—	23	641	1,277	1,333	7,628	
12 Malmöhus	1,197	3,004	2	16	549	1,063	1,240	7,071	
13 Hallands	918	1,437	4	9	452	849	999	4,668	
14 Göteborgs o. Bohus .	874	1,692	—	4	355	748	848	4,521	
15 Älfsborgs	2,214	4,541	—	27	1,266	2,552	2,923	13,523	
16 Skaraborgs	2,066	3,267	—	37	1,403	2,057	2,338	11,168	
17 Värmlands	4,179	5,905	—	31	2,791	5,266	5,561	23,733	
18 Örebro	1,139	1,567	—	16	741	1,104	1,129	5,696	
19 Västmanlands	151	432	—	2	81	152	160	978	
20 Kopparbergs	148	519	—	—	76	294	321	1,358	
21 Gäflborgs	19	79	1	—	9	35	28	171	
22 Västernorrlands . . .	537	2,174	—	6	311	1,134	1,204	5,366	
23 Jämtlands	475	752	—	2	317	750	802	3,098	
24 Västerbottens	1,506	1,094	5	13	1,099	2,058	1,965	7,740	
25 Norrbottens	1,937	1,107	4	11	1,286	2,894	2,553	9,792	
Hela riket	29,597	50,032	34	296	17,843	32,204	34,247	164,253	

Tab. K. (Forts.). 1820—1900.

L ä n.	1820.	1830.	1840.	1850.	1860.	1870.	1880.	1890.	1900.	
	Militärstaten på landsbygden.				Underofficerare, soldater o. d. på landsb.					
Stockholms stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Stockholms län	1,005	1,062	1,112	1,404	1,007	1,030	1,019	861	538	2
Upsala	1,211	1,170	1,143	1,186	1,097	1,175	1,174	1,147	903	3
Södermanlands	1,420	1,375	1,381	1,415	1,335	1,357	1,344	1,292	993	4
Östergötlands	2,288	2,249	2,169	2,161	2,123	2,143	2,078	2,014	1,715	5
Jönköpings	2,134	2,075	2,069	2,041	1,879	1,959	1,778	1,796	1,732	6
Kronobergs	1,634	1,588	1,582	1,577	1,442	1,492	1,284	1,298	1,336	7
Kalmar	2,069	1,930	1,859	1,852	1,826	1,885	1,439	1,186	659	8
Gottlands	357	323	321	304	289	271	277	168	86	9
Blekinge	1,624	1,271	1,325	1,510	1,502	1,483	940	619	182	10
Kristianstads	1,488	1,466	1,334	1,483	1,448	1,542	1,385	1,367	1,042	11
Malmöhus	1,871	1,860	1,801	1,806	1,763	2,025	1,836	1,957	1,511	12
Hallands	341	360	333	362	330	349	305	211	79	13
Göteborgs o. Bohus	1,350	1,370	1,372	1,312	1,274	1,314	1,313	1,095	888	14
Älfsborgs	2,284	2,092	2,157	2,257	2,094	2,297	2,306	2,251	1,935	15
Skaraborgs	2,352	2,448	2,626	2,374	2,155	2,303	2,900	2,732	2,427	16
Värmlands	1,512	1,404	1,374	1,467	1,462	1,432	1,294	1,211	1,232	17
Örebro	879	804	811	850	784	812	789	785	724	18
Västmanlands	1,353	1,326	1,222	1,255	1,209	1,223	1,198	1,206	990	19
Kopparbergs	1,269	1,265	1,277	1,275	1,169	1,166	1,185	1,058	989	20
Gäfleborgs	1,395	1,167	1,303	1,285	1,213	1,258	1,306	1,250	905	21
Västernorrlands	401	422	436	444	431	451	451	337	274	22
Jämtlands	998	722	745	595	628	656	630	571	705	23
Västerbottens	444	423	428	438	394	400	376	382	444	24
Norrbottnens	463	406	371	365	321	326	306	305	377	25
Hela riket	32,142	30,578	30,551	31,018	29,175	30,349	28,913	27,099	22,666	

folk 1890—1900.

1 9 0 0.							Summa.	L ä n.	
Hufvudpersoner.		Tjänstehjon.		Hustrur utan yrke.	Öfriga familjemedl.				
m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.			
—	—	—	—	—	—	—	—	Stockholms stad.	1
495	1,123	—	10	261	218	297	2,404	Stockholms län.	2
111	490	1	3	43	92	100	840	Upsala	3
934	1,671	—	37	508	333	412	3,895	Södermanlands	4
1,278	3,271	3	35	678	867	972	7,104	Östergötlands	5
1,254	2,394	2	26	717	845	1,097	6,335	Jönköpings	6
1,872	3,130	3	27	847	1,274	1,421	8,574	Kronobergs	7
1,519	4,954	3	25	880	1,675	1,955	11,011	Kalmar	8
22	115	—	1	12	22	20	192	Gottlands	9
1,089	2,650	—	13	435	1,079	1,128	6,394	Blekinge	10
1,054	3,383	4	44	375	860	1,007	6,727	Kristianstads	11
903	3,054	2	14	322	658	919	5,872	Malmöhus	12
541	1,301	2	9	194	407	494	2,948	Hallands	13
755	1,676	—	10	266	630	646	3,983	Göteborgs o. Bohus	14
1,652	4,146	1	31	723	1,400	1,673	9,626	Älfsborgs	15
1,570	3,497	—	5	824	1,049	1,427	8,372	Skaraborgs	16
2,790	5,684	—	27	1,534	3,260	3,521	16,816	Värmlands	17
698	1,916	—	17	355	753	808	4,547	Örebro	18
132	687	—	1	56	164	204	1,244	Västmanlands	19
122	811	—	1	33	373	402	1,742	Kopparbergs	20
47	197	—	1	17	29	30	321	Gäfleborgs	21
417	2,180	2	6	229	1,061	1,191	5,086	Västernorrlands	22
363	835	1	7	188	522	545	2,461	Jämtlands	23
1,148	1,054	2	14	792	1,493	1,483	5,986	Västerbottens	24
1,867	1,345	1	11	1,112	2,328	2,321	8,985	Norrbottnens	25
22,633	51,564	27	375	11,401	21,392	24,073	131,465	Hela riket.	

uppdelning var sålunda torpens areal, men icke deras natur i öfrigt bestämmande, så att i hvardera af de båda kategorierna såväl på allmänningar belägna, sedermera själfständigt skattlagda torp, som på hemmanens och byarnas enskilda ägor belägna, efter kungl. resolutionen den 10 sept. 1743 i hemmanens ränta inneslutna torp måste antagas vara sammanförda. Dock torde de på allmänningarna sittande torparne på grund af stadgandena i 1734 års skogsordning vanligen icke hafva varit utan utsäde; åtminstone gäller detta för alla icke mot författningarna stridande torpanläggningar. Uti kategorien *torpare med utsäde* torde sålunda de flesta af allmänningstorpen vara inneslutna. Då dessa emellertid icke i föreliggande sammanhang komma i betraktande¹⁾ och de icke heller i de följande folkräkningarna äro inräknade i torparklassen²⁾, så är tabellen A mindre upplysande; det framgår icke, huru många af där upptagna torp lågo på hemmanens ägor såsom adpertinenser till dessa.

År 1751 uppgingo torparne med utsäde i det nuvarande Sverige (soldat-, ryttare- och båtsmanstorpore såsom framhållits uteslutna) till ett antal af 27,891. Detta antal steg under de efterföljande treårsperioderna fram till år 1769 till resp. 28,745, 29,330, 30,233, 32,003, 34,768, 36,166³⁾. Ökningen under den ifrågavarande tjuguarssperioden, som sammanfaller med en period af hög giftermålsfrekvens och stark folkökning samt med ett energiskt arbete från statsmakternas sida att befordra torpanläggningar, var sålunda 8,275, d. v. s. i förhållande till första folkräkningsåret 29,7 %. Ökningen i antalet vuxna kvinnor af torpareklassen under samma tid var 8,828, d. v. s. utgjorde 37,0 %.

Att denna i folkräkningarna framträdande ökning af jordtorpen under nämnda tid icke berodde på statistikens förbättring utan var en verklig företeelse, framgår af andra upplysningar från samma tid. Sålunda omnämnde k. bhde i Gäfleborgs län (då omfattande äfven nuvarande Väster-Norrlands) i sina riksdagsrelationer⁴⁾, att torpen (d. v. s. sannolikt sådana med utsäde) i detta län ökades 1756—60 med 217 stycken; under perioden 1760—64 ökades de i Gäfleborgs län med 135 stycken, i Väster-Norrlands med 186 stycken, under perioden 1765—68 var ökningen 103, resp. 202. I Skaraborgs län⁵⁾ ökades torpen 1765—68 med 131 stycken; i Sunnervikens fögderi af Göteborgs och Bohus län⁶⁾ under tiden 1765—68 med öfver 100; o. s. v. Dessa uppgifter grunda sig på andra källor än folk-

1) Jfr sid. 8.

2) Jfr nedan sid. 49.

3) Yrkesräkningen år 1772 är af flera förhållanden att döma otillförlitlig, och kommer under den efterföljande diskussionen icke att användas.

4) Riksdagsrelationer vid 1760—61, 1765—66 och 1768—69 årens riksdagar.

5) Dito vid 1768—69 årens riksdag.

6) Dito vid 1768—69 årens riksdag.

räkningarna och utvisa vid jämförelse, att de senares siffror öfver ökningen ofta torde hafva varit t. o. m. för små.

Betraktar man siffrorna för de olika länen under de olika åren, så framgår att ökningen i allmänhet var fortskridande. Dock förefinnas härvid icke sällan undantag, möjligen beroende på att allmänningsstorp under mellantiden skattlagts till hemmantal. Hvad åter beträffar de olika länens relativa rikedom på torparne ifråga, synes att år 1751 de i främsta ledet stående voro Östergötlands, Stockholms, Örebro, Södermanlands, Jönköpings och Skaraborgs län. År 1769 stodo Östergötlands och Stockholms län fortfarande i främsta rummet; näst efter dem hade ryckt upp Örebro och Skaraborgs, och först därefter Södermanlands och Jönköpings län. De på torpare med utsäde rikaste länen synas sålunda vid denna tid hafva varit de mellansvenska slättbygderna (Upland, Södermanland, Östergötland, Skaraborgs län) samt därjämte Värmland (vid denna tid tillhörande Örebro län). Förmodligen kan detta förklaras däraf, att jordtorpen vanligen lågo på de större frälseegendomarna, som i dessa län voro talrikast.

Under perioden 1775—1800 (se tab. B) låg en förändrad plan till grund för yrkesräkningarna; för de tre folkräkningarna 1780, 1785 och 1790 föreligga dessutom uppgifter från stiftet i stället för från länen. De på allmänningsarna belägna torpen torde under denna tid icke vara medräknade bland de öfriga, utan ingå i en kolumn, *nybyggare*, särskildt upptagen i dessa folkräkningar. Antalet gifta manliga sådana nybyggare i riket utgjorde 1780 4,023, 1785 4,639, 1790 4,307, 1795 5,752 och 1800 5,929, hvilket gifver ledning för bedömandet af den ofvannämnda frågan, huru många af de under perioden 1751—1772 i rubriken »torpare med utsäde» sammanförda torparne voro allmänningsstorp. Hvad i öfrigt beträffar folkräkningarna 1775—1800, må anmärkas, att den förutvarande indelningen i torpare med och utan utsäde upphör. Det är fördenskull ovisst, i hvilken utsträckning de minsta torpen nu äro medtagna bland torparna eller huru gränsen är dragen mellan *torpare* samt *backstugu- och inhysesfolk* (se tab. F). Antagligt torde emellertid vara, att de under föregående tidsskede såsom *torpare utan utsäde* betecknade personer under dessa år 1775—1800 äro räknade till backstugusittarne. Ytterligare anmärkes, att folkräkningarna 1775—1800 särskildt uppgifva personer öfver femton år, som äro gifta, och särskildt ogifva personer jämte barn under femton år. I motsats mot föregående period, där torparnes barn voro sammanräknade med den öfriga allmogens, kan fördenskull under denna period torparklassens sammanlagda numerär angifvas.

Torparnes antal i riket, hvilket år 1769, såsom nämnts, var 36,166, hade år 1780 stigit till 41,380. Under de fyra efterföljande kvin-

qvennierna steg detta antal till resp. 45,336, 52,530, 59,787 och 64,644, d. v. s. en ökning på tjugu år af 23,264 manliga hufvudpersoner eller med 56,2 %. Hustrurna och änkorna, som år 1769 voro till antalet 32,677, gingo år 1780 upp till ett antal af 45,574, och detta antal steg under de efterföljande fyra qvinvennierna till resp. 47,580, 54,948, 62,706 och 67,493. Detta betyder under perioden 1780—1800 en ökning af 21,919 personer eller med 48,1 %. Torpareklassen i dess helhet utgjordes 1780 af 165,556 personer, år 1785 af 173,845, år 1790 af 208,960, år 1795 af 238,569 och år 1800 af 261,727 personer. Sistnämnda år hade sålunda denna samhällsklass öfverskridit en kvarts million personer.

Bland länen stod åren 1795 och 1800 Östergötlands län fortfarande främst i afseende å torpens antal och torparklassens storlek. Därefter följde Skaraborgs, Södermanlands och Älfsborgs län, d. v. s. det hade inträffat den förändringen mot tidigare, att Stockholms och Örebro län kommit längre ned i raden, medan Älfsborgs län ryckt upp. De torprikaste trakterna vid det 19:de århundradets ingång voro sålunda Östergötland och Västergötland, hvarjämte såsom förut Södermanland visade en stor torprikedom. Betraktar man ökningen 1769—1800 inom de olika länen, så synes att Kopparbergs och Stockholms län visa tillbakagång, att i allmänhet Mälardalen, Östergötland och Skaraborgs län visa en mindre rask procentisk ökning, medan de öfriga och särskildt de sydsvenska länen (Skåne, Halland, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Kronobergs och Älfsborgs län) samt Norrland visa en utomordentligt stark sådan ökning. Då gatuhusmännen i Skåne äro sammanräknade med backstugufolket, kan ökningen därstädes icke bero på förändringar i statistikens beskaffenhet, utan torde ökningen i Sydsverige hafva varit en följd af särskilda förhållanden i afseende å folkökningen och jordförhållandena därstädes. Att åter Norrland företer en så stark ökning af torpens antal öfverensstämmer med hvad för dåvarande tid synes sannolikt. Denna ökning måste emellertid, då de norrländska torpens karaktär är olika det öfriga rikets, betraktas ur särskild synpunkt.

Under tidsperioden 1805—1840 (se tab. C) var planen för yrkesräkningarna ånyo en annan, hvarjämte vissa ändringar infördes äfven i och med 1825 års folkräkning. Endast de manliga hufvudpersonerna inom torpare- och backstugusittareklasserna kunna nu särskiljas; änkor, hustrur och barn äro sammanförda med de motsvarande familjemedlemmarna inom andra kategorier af allmogeklassen. Fr. o. m. 1825 (och under de följande folkräkningarna t. o. m. 1855) redovisas dessutom särskildt för *statorparne*, hvilka under tiden före 1825 i regel torde hafva sammanräknats med backstugusittarne, under perioden 1860—1900 däremot äro sammanräknade med statare och öfriga jordbruksarbetare. Någon diskontinuitet i statistiken öfver

torpareklassen bör sålunda icke genom detta förhållande hafva uppstått; endast är att anmärka, att fr. o. m. 1825' benämningen torpare ersättes med *jordtorpare* och därigenom en än större säkerhet än förut vinnes för en ändamålsenlig distinktion mellan torpare- och backstugusittareklasserna.

De manliga hufvudpersonerna af torpareklassen utgjorde år 1800 såsom nämnts 64,644 personer. År 1805 uppgifves antalet till 63,163; minskningen torde knappast vara uttryck för ett verkligt förhållande utan sammanhånga med den nya planen för folkräkningen. Under de efterföljande qvinvennierna steg emellertid antalet torpare (jordtorpare) till 63,641, 69,228, 76,637, 81,394, 86,114 och 91,331, så att det år 1835 utgjorde denna sistnämnda siffra. Under perioden 1835—40 visar sig i ungefär halfva antalet af rikets län någon minskning, så att totalsiffran år 1840 belöpte sig till 88,364. Det torde emellertid icke kunna afgöras, om denna minskning var verklig eller endast beroende på det statistiska materialet.

Den procentiska ökningen i torparnes antal, som under perioden 1769—1800 för riket i medeltal uppgick till 78,7 %, var under perioden 1800—1840 36,7 %. Tydligt innebär emellertid samma procentiska ökning vid ett stort antal redan dessförinnan existerande antal torp en socialt mera påfallande företeelse. Tillväxten i jordtorpens (och backstugornas) antal under perioden 1810—1835 uppfattades därför för dåvarande åskådning såsom mera betydande än tillväxten under den föregående perioden.

Det är framhållet, att tillväxten i torpens antal under perioden 1769—1800 var svagast i Upland, Södermanland och Västmanland och ojämförligt starkast i de sydsvenska provinserna och i Norrland. Detta förhållande fortfor under perioden 1800—1840. Under denna tid var nämligen tillväxten i Mälardalens provinser (Stockholms, Upsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län) endast 6,3 %, i Östergötlands och Skaraborgs län, hvilka redan dessförinnan voro de torprikaste i riket, resp. 14,9 % och 15,1 %; däremot i Småland (Jönköpings, Kronobergs, Kalmar län) 45,4 %, i Göteborgs och Bohus län 53,9 %, i Norrland 69,1 %, i Skåne, Halland och Blekinge i genomsnitt 71,0 %, i Värmland 75,7 % samt i Älfsborgs län 89,9 %. Utvecklingen i Norrland måste, såsom framhållits, betraktas från särskild synpunkt mot i det öfriga riket. Inom de mellersta och södra delarna af riket synes emellertid att utvecklingen i Mälardalens provinserna allt fortfarande var mest stationär, medan torptillväxten i södra och västra delarna af riket var starkast. Såsom redan är antydt, sammanhånga dessa skiljaktigheter med vissa allmänna faktorer i den svenska landsbygdens historia. Utvecklingen förde emellertid med sig som följd, att de torprikaste länen år 1840 näst Östergötland, som allt fortfarande stod främst, voro Älfsborgs och Kristianstads län, hvar-

efter följde det år 1800 i andra rummet stående Skaraborgs län samt därefter Malmöhus län, som nu ryckt upp i femte rummet.

Redan under perioden 1835—40 visar sig, såsom påpekats, i statistiken en återgång af jordtorparnes antal. Under perioden 1840—50 fortsattes emellertid den tidigare stegringen, i det att antalet under perioderna 1841—45 och 1846—50 steg från 88,364 till 94,252, resp. från 94,252 till 96,810. Under perioden 1851—55 sjönk antalet något till 95,214, men steg under perioden 1851—60 på nytt till 99,815. Under perioden 1835—60 fortsatte sålunda den äldre, ända sedan midten af det 18:de århundradet nästan oafbrutet fortgående stegringen; men denna ytterligare tillväxt var icke så stor som förut och lämnade under ett par qvinvennier t. o. m. plats för en minskning. Orsakerna härtill skola senare beröras. År 1860 hade emellertid jordtorpareklassen i Sverige nått den högsta förr eller senare af den officiella befolkningsstatistiken redovisade siffra, uppgående till obetydligt under 100,000 manliga hufvudpersoner.

Tillväxten i jordtorparnes antal under perioden 1840—60, som för hela riket utgjorde 13,0 %, visar sig i afseende å sitt uppträdande inom olika landsdelar i allmänhet vara en fortsättning af utvecklingen under föregående tidsskeden. De fyra Mälareprovinserna visa fortfarande ett nästan stationärt tillstånd, i det att ökningen endast var 4,2 %, och i Stockholms och Södermanlands län skedde t. o. m. en absolut minskning. Äfven Värmland visar, dock i motsats mot under föregående tidsskeden, ett stationärt tillstånd, då ökningen där endast var 3,3 %. Skaraborgs län visar en ökning med 14,9 %, Småland med, 12,6 %, Skåne, Halland och Blekinge med 16,7 %, Göteborgs och Bohus län med 10 %. Älfsborgs län visar fortfarande en stark ökning, nämligen med 31,1 %, likaledes Norrland med 39,9 %. Där emot inträdde under perioden i fråga en absolut minskning i Östergötlands län; detsamma var fallet i Gäfneborgs län samt i Malmöhus län; och Skåne kunde framte en ökning endast på grund däraf, att tillväxten i Kristianstads län under denna tid fortfarande var betydlig, nämligen 24,3 %.

Äfven om det statistiska materialet själfv torde visa åtskilliga oregelbundenheter, framgår dock däraf det äfven genom andra ut-sagor bestyrkta förhållandet, att en *minskning i jordtorpens antal* redan under perioden 1840—60 hade visat sig, och detta särskildt i rikets storbruksbygder (Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Malmöhus län). Denna minskning var endast begynnelsen till den utveckling, som efter 1860-talet än starkare framträdde, ehuru från den senare tidpunkten föranledd af ytterligare andra och nya orsaker. Då emellertid från och med detta decennium landsbygdens allmänna affolkning får anses begynna, bör äfven den statistiska

redogörelsen för den efterföljande utvecklingen tagas i särskildt sammanhang. Se d).

b) **Backstugusittare- och inhysesjonklassernas tillväxt 1751—1855.**

Såsom ofvan framhållits, uppdelades torpareklassen vid 1751—1772 årens folkräkningar i tvenne kategorier: *torpare med utsäde* och *torpare utan utsäde*. Torparna utan utsäde torde i hufvudsak motsvara den folkkategori, som vid senare folkräkningar benämnes backstugusittare. Jämte dessa båda kategorier upptaga folkräkningarna ifråga *inhyses- och gatuhushjon* såsom en särskild, från torparna utan utsäde skild kategori. Vid folkräkningarna 1775—1800 äro backstugusittare- och inhysesjonklasserna sammanslagna med hvarandra, för att under folkräkningarna 1805—1850 änyo skiljas åt. I öfrigt gäller om förändringarna i yrkesräkningarnas plan hvad ofvan under a) är anfördt.

År 1751 (se tab. D) utgjorde torparne utan utsäde eller *backstugusittarne* 8,724 manliga hufvudpersoner, hvilken siffra under de efterföljande treårsperioderna intill 1769 förändrade sig till 9,145; 9,505; 10,369; 11,374; 11,229; 12,500 personer. I allmänhet ökades sålunda backstugornas antal; under tjuuguårsperioden i fråga utgöf denna ökning 43,3 %. Ökningen i hustrurnas och änkornas antal under samma tid var 31,7 %. Vid jämförelse mellan olika år iakttagas icke obetydliga kastningar i siffrorna, tvifvelsutan till en del härrörande af det statistiska materialet, men till en del ådagaläggande det ofta växlande in- och afhysandet i dessa lägenheter med oreglerad besittningsrätt. Vid jämförelse mellan olika län iakttages, att år 1751 Östergötland stod främst i afseende å dessa upplätelsers talrikhet; därefter följde de skånska länen och därefter Örebro län, då äfven omfattande Värmland. År 1769 intog Östergötland fortfarande främsta rummet; därefter hade Örebro län ryckt upp, och sedan följde de skånska länen.

Inhysesfolket (se tab. E) uppdelades i 1751—72 årens folkräkningar i *friskt* och *bräckligt*. Det *friska inhysesfolket* utgjordes år 1751 af 11,309 manliga hufvudpersoner, hvilken siffra under de efterföljande treårsperioderna intill 1769 förändrade sig till resp. 11,726, 12,514, 11,536, 16,955, 14,189 och 14,666, d. v. s. en ökning under perioden 1751—1769 med 29,7 %. Hustrurnas och änkornas antal ökades under samma tid från 25,724 till 28,406 personer, d. v. s. med 10,4 %. Betraktas de olika länen, befinnes att såväl 1751 som 1769 Malmöhus län stod främst i afseende å antalet dylika personer, därefter följde Kristianstads län, Örebro län (inkl. Värmland) samt Älfsborgs län. Skåne och Värmland voro sålunda under tidsskedet i fråga de såväl på backstugusittare som på inhysesfolk rikaste provinserna. — Det *bräckliga*

inhysefolket torde i detta sammanhang böra uteslutas, då detsamma i senare folkräkningar sammanföres i särskild kategori med den egentliga fattigklassen i riket, hvilken här icke kommer i betraktande.

Sammanlagdt utgjorde backstugusittarne och de friska inhysehjonen år 1769 27,166 manliga hufvudpersoner samt 39,784 hustrur och änkor. I folkräkningarna 1775—1800 (se tab. F) äro såsom nämnts dessa kategorier hopslagna till en, och deras antal uppgifves för år 1780 till 26,570 manliga hufvudpersoner samt 39,592 hustrur och änkor. Det synes sålunda att en viss kontinuitet i statistiken är tillfinnandes. Under de efterföljande qvinvennierna intill år 1800 ökades de manliga hufvudpersonernas antal inom denna folkklass till resp. 29,552, 36,609, 39,434 och 44,367. Hustrurnas och änkornas antal ökades till resp. 44,669, 55,299, 60,508 och 67,108. Detta betyder under perioden 1769—1800 en ökning med 63,3 % för de manliga hufvudpersonerna och med 68,7 % för hustrurna och änkorna. Inalles, öfriga familjemedlemmar inräknade, utgjorde denna folkklass år 1800 197,115 personer. Vid jämförelse år 1800 mellan de olika länen befinnes, att Malmöhus och Kristianstads län fortfarande stodo främst i afseende å talrikheten; därefter följde, då Örebro och Värmlands län nu voro skilda, Kalmar och Östergötlands län samt först därefter Älfsborgs län.

I folkräkningarna 1805—1850 skiljes såsom nämnts ånyo mellan backstugusittare och inhysehjon, hvarvid dock under perioden 1805—35 de bräckliga och vanföra af båda kategorierna äro såsom 1775—1800 sammanförda i en särskild, äfven fattigklassen på landsbygden omfattande kolumn. De manliga hufvudpersonerna af förra slaget (se tab. G) utgjorde år 1805 28,133 personer, af senare slaget 15,184 personer, d. v. s. tillsammans 43,317 personer. Det synes sålunda, då antalet år 1800 uppgafs till 44,367 personer, att fortfarande en viss kontinuitet är tillfinnandes i statistiken. Backstugusittarnes antal uppgifves vid de efterföljande femårsräkningarna hafva utgjort 25,299, 25,194, 26,570, 28,536, 31,641, 33,111, så att det år 1835 utgjorde sistnämnda antal; 1836—40, 1841—45 och 1846—50 stegrades antalet arbetsföra backstugusittare till resp. 37,148, 40,863, 45,621. Inalles ökades sålunda de arbetsföra manliga backstugusittarnas antal under perioden 1805—1850 från 28,133 till 45,621 personer d. v. s. med 62,2 %. Vid jämförelse mellan olika län befinnes, att Mälareprovinserna (Stockholms, Upsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län) icke deltog i denna ökning, utan tvärtom visa en minskning med 13,0 %; i Östergötland var ökningen endast 19,5 % och i Skåne, Halland och Blekinge 13,1 %; men i Västergötland (Älfsborgs och Skaraborgs län) utgjorde den 116,8 %; i Småland (Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län) 161,9 %; i Värmland 222 %; i Norrland 196,7 %. Ökningen faller sålunda hufvudsakligast på Småland samt västra och

norra Sverige. De på arbetsföra backstuguhjon rikaste länen voro år 1850 resp. Malmöhus, Kalmar, Gäfleborgs, Kristianstads och Skaraborgs län.

De manliga hufvudpersonerna af *inhysesshjon*klassen (se tab. H) utgjorde år 1805 15,184 personer. Under de efterföljande qvinqvennierna intill 1850 stegrades detta antal till resp. 15,332, 15,668, 16,830, 19,847, 22,872, 26,414, 28,078, 37,513 och 43,594. Detta innebär en ökning med 187,1 %. Vid jämförelse mellan olika provinser befinnes, att inhysesshjonens ökning öfverallt var betydande; dock var den minst i Mälareprovinserna, där den uppgick till 106,3 %, därefter i Småland och Östergötland, där den var 144,6 resp. 183,7 %; så i Värmland 199,8 %, i Skåne, Halland och Blekinge 206,7 %, i Västergötland 287 % och i Norrland 305,8 %. Västra och norra Sverige förete sålunda under perioden ifråga den största ökningen på en gång af backstugusittarnas och af inhysesshjonens antal. Mälareprovinserna förete i båda dessa afseenden den stationäraste karaktären. De på (arbetsföra) inhysesshjon rikaste länen voro år 1850 Värmlands, Älfsborgs, Kristianstads och Östergötlands län.

I 1855 års folkräkning äro (arbetsföra) backstugusittare och inhysesshjon ånyo sammanslagna med hvarandra och utgjorde till antalet 100,391 manliga hufvudpersoner. Då det sammanlagda antalet år 1850 var 89,215, hade ökningen sålunda fortfarit med 12,5 %. De på dessa personer sammanlagdt rikaste länen voro året ifråga Kalmar, Kristianstads, Älfsborgs och Värmlands län.

Efter år 1855 föreligga inga uppgifter om backstugusittarnes antal förrän år 1870, vid hvilken tidpunkt, såsom framhållits, landsbygdens allmänna affolkning får anses hafva begynt. Utvecklingen under det därpå följande tidsskedet tillhör fördenskull, såsom i afseende å jordtorparne är anmärkt, kapitlet om de ifrågavarande folkklassernas aftagande.

c) Sammanfattning af jordtorpare- samt backstugu- och inhysesshjonklassernas tillväxt intill 1860.

Ehuru det i folkräkningarna liggande statistiska materialet gifvetvis i många afseenden är bristfälligt, belyser det dock den allmänna utvecklingen af torpare- och backstugusittareklasserna under tidsskedet för deras starkaste tillväxt. Det har ofvan framgått, att *jordtorpare*klassen under tidsperioden 1751—1860 ökades från något öfver tjugutusen till hundratusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. att jordtorpens antal under denna period *ungefär femdubblades*. Det har vidare framgått, att *backstugusittare*klassen under tidsskedet 1751—1850 ökades från bortåt niotusen till öfver fyrtiofemtusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. att backstugornas antal under detta tidsskede likaledes *mera än femdubblades*. Slutligen har

framgått att *inhyses-hjon*klassen (hvarvid sådana lytta och bräckliga personer dock frånräknas, hvilka måste af andra underhållas och hvilka fördenskull rätteligen tillhöra fattigklassen) under tidsskedet 1751—1850 ökades från omkring elfvatusen till öfver fyratiotretusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. *nära fyradubblades*. Backstugusittare- och inhyses-hjonklasserna tillsammans ökades under perioden 1751—1855 från tjugutusen till hundratusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. *femdubblades*.

På grund däraf, att, med undantag af perioden 1775—1800, folk-räkningarna före år 1870 icke uppgifva antalet familjemedlemmar till de manliga hufvudpersonerna, kan tillväxten i dessa folkklassers totala numerär icke uppgifvas för de ofvannämnda tidsperioderna. År 1780 utgjorde emellertid jordtorpareklassen ett totalantal af etthundrasextiosex tusen personer, d. v. s. *en sjättedels million*; år 1870, då aftagandet redan begynt, var emellertid antalet ännu trehundra-sjuttiosjutusen personer d. v. s. *öfver en tredjedels million personer*. Det är icke antagligt, att antalet biträden och tjänstehjon till jordtorparne år 1780 utgjorde något anmärkningsvärdt antal; år 1870 var emellertid antalet sådana personer öfver åttiotusen, så att jordtorpareklassen med samtliga familjeanhöriga, biträden och tjänstehjon sistnämnda år uppgick till fyrahundra-femtiosjutusen personer d. v. s. till *icke afsevärdt under en half million människor*. Denna folkklass med de personer, åt hvilka den gifver uppehälle, skulle sålunda under nittioårsperioden ifråga hafva *nästan tredubblats*.

Backstugusittare- och inhyses-hjonklasserna utgjorde år 1780 inalles etthundrasextusen personer; hvilket är ungefär fyra gånger antalet manliga hufvudpersoner samma år. Under förutsättning af samma proportion mellan hufvudpersoner och familjemedlemmar skulle dessa klasser år 1850 tillsammans hafva utgjort omkring fyrahundratusen personer, d. v. s. under perioden 1780—1850 hafva *nära fyradubblats*. Ensamt backstugusittareklassen med biträden och tjänstehjon utgjorde år 1870 ännu *tvåhundratusen människor*.

Trots yrkesräkningarnas bristfällighet lämna de vidare, i afseende å utvecklingen inom olika trakter af riket, upplysning om vissa obestriddliga fakta. De gifva i afseende å *jordtorpen* vid handen, att dessa under det 18:de århundradet talrikast uppträdde i de mellan-svenska slätt- och storbruksbygderna och särskildt i Östergötland; att under den efterföljande utvecklingen Mälareprovinserna i afseende å torptillväxten förete ett jämförelsevis stationärt tillstånd, medan Sydsverige och Norrland förete den starkaste ökningen, och att omkring 1840 de absolut räknadt torprikaste trakterna i riket blifvit, jämte Östergötland, Skåne och Västergötland. De visa vidare, att den under midten af det 19:de århundradet begynnande minskningen i jordtorpens antal först uppträdde i rikets storbruksbygder, där

jordtorpen under äldre tider i allmänhet voro talrikast. I afseende å *backstugorna* har framgått, att Mälareprovinserna äfven i afseende å deras tillväxt visa den stationäraste karaktären, medan Småland samt i synnerhet västra och norra Sverige under hela hundraårsperioden förete den starkaste ökningen. Detsamma gäller i stort sedt om *inhysesghjonen*.

d) Minskningen i jordtorpare- samt backstugu- och inhysesghjon-klassernas numerär efter 1860.

Utvecklingen under perioden från 1860 till nuvarande tid belyses af den officiella statistiken icke tillfredsställande; dock fås af densamma någon föreställning om den minskning i de ifrågavarande folkklassernas numerär, hvilken under denna tid ägt rum. *Jordtorpare*-klassen, som år 1860 utgjorde 99,815, var enligt 1870 års folkräkning 95,388 manliga hufvudpersoner. År 1880 hade denna siffra gått ned till 92,590; år 1890 till 81,888 samt år 1900 till 72,252. Detta betyder under perioden 1860—1900 en minskning med 27,6 %. Minskningen är nästan genomgående för alla län i södra och mellersta Sverige; under det att enligt folkräkningarna de flesta norrländska länen äfven under ifrågavarande tidsperiod förete en ökning i torpens antal. Jämföras tidpunkterna 1860 och 1900, så synes att torpen i Mälareprovinserna (Stockholms, Upsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län) förete en minskning från 16,682 till 12,548, d. v. s. med 24,8 %; i Östergötland från 7,054 till 4,259, d. v. s. med 39,6 %; i Småland från 16,140 till 10,410, d. v. s. med 35,5 %; i Blekinge, Skåne och Halland från 20,778 till 12,359, d. v. s. med 40,5 %; i Västergötland och Dal från 17,225 till 10,301, d. v. s. med 40,2 %; i Värmland från 5,591 till 2,965, d. v. s. med 47 %. Man ser sålunda, att aftagandet i torpens antal relativt sedt varit minst i Mälareprovinserna, hvilka såsom ofvan framhållits under hundraårsperioden dessförinnan visade den relativt svagaste tillväxten; därefter följa Småland, Östergötland, Sydsverige och Västergötland med siffror som icke ligga långt från hvarandra; starkast har minskningen varit i Värmland. Såsom ofvan framhållits hade minskningen i torpens antal begynt redan under perioden 1840—60 uti vissa af rikets storbruksbygder; att denna minskning under perioden 1860—1900 icke varit starkare i nämnda bygder än i andra utan tagit rätt jämnt öfver hela riket sammanhänger med de nya orsaker till försvinnandet, som alltmera framträdte. Därom, se kap. IV.

*Backstugusittare*klassen, som år 1850 utgjordes af 45,621 manliga hufvudpersoner, hade enligt 1870 års folkräkning bibehållit sig vid detta antal, i det att siffran då var 45,590. År 1880 hade antalet sjunkit till 39,655, år 1890 till 37,726 och år 1900 till 31,605. Detta innebär under perioden 1870—1900 en minskning med 30,7 %.

Betraktas de olika länen, framgår emellertid att minskningen icke varit genomgående och oafbruten, hvilket delvis kan sammanhånga med det statistiska materialets tillkomst, men delvis torde förorsakas af backstugusittarnes mestadels lösa besittningsvillkor. Äfven bör tagas i betraktande, att innehafvare af »lägenheter» uti de ifrågasvarande folkräkningarna äro här inräknade. Dessa lägenhetsinnehafvare bilda, äfven om de i afseende å besittningsvillkoren och lägenheternas beskaffenhet icke principiellt skilja sig från de gamla backstugusittarna, en socialt sedt i viss mån ny samhällsklass.

Jämföras åren 1870 och 1900, så visa Stockholms, Upsala och Västmanlands län icke en minskning, utan en ökning af de ifrågasvarande hufvudpersonernas antal. Äfven samtliga Mälareprovinserna sammanslagna visa en ökning från 3,969 till 4,008, d. v. s. med 1 %. Östergötland företer en minskning från 2,622 till 1,177, d. v. s. med 55,1 %; Småland från 8,112 till 3,574, d. v. s. med 55,9 %; Blekinge visar t. o. m. någon ökning, men sammanlagdt förete de sydsvenska provinserna en minskning från 13,814 till 10,077, d. v. s. med 27,1 %; Västergötland och Dal förete en minskning från 6,778 till 6,150, d. v. s. med 9,3 %; Värmland från 2,161 till 1,697, d. v. s. med 21,5 %. Af de norrländska länen visa Västernorrlands och Västerbottens län en ökning af backstugornas antal; inalles visar dock Norrland en minskning från 4,252 till 2,190, d. v. s. med 48,5 %. Minskningen har sålunda varit starkast i Östergötland, Småland och Norrland samt därefter i Sydsverige och Värmland. De på backstugor (i Skåne husmän) rikaste provinserna voro år 1900 Skåne och Västergötland.

Inhysheshjonklassen, som år 1850 utgjordes af 43,594 manliga hufvudpersoner, visade ännu till år 1870 en stegring, i det att antalet sistnämnda år utgjorde 55,523. År 1880 hade emellertid denna siffra nedgått till 44,326, år 1890 till 29,597 och år 1900 till 22,633. Detta betyder 1870—1900 en minskning af 56,6 %. Minskningen har med några få undantag varit oafbruten inom alla län. Mälareprovinserna förete ett aftagande från 5,616 till 2,370, d. v. s. med 57,8 %; Östergötland från 4,314 till 1,278, d. v. s. med 70,4 %; Småland från 10,936 till 4,645, d. v. s. med 57,5 %; Blekinge, Skåne och Halland från 10,769 till 3,587, d. v. s. med 66,7 %; Västergötland och Dal från 8,251 till 3,222, d. v. s. med 61 %; Värmland från 7,070 till 2,790, d. v. s. med 60,5 %; Norrland från 6,514 till 3,842, d. v. s. med 41 %. Minskningen i inhysheshjonens antal har sålunda varit betydligt häftigare än den minskning, som af yrkesräkningarna angifves för backstugusittarne. I Norrland har aftagandet varit relativt minst, men för öfrigt har detsamma tagit rätt jämnt öfver hela riket. De på inhysheshjon rikaste provinserna voro år 1900 Värmland och Västergötland samt Kronobergs län.

Jordtorparne, som år 1860 utgjorde etthundratusen personer, hade år 1900 nedgått till sjuttiotvåtusent. Detta innebär en minskning med *mera än en fjärdedel*. Med familjeanhöriga och biträden utgjorde torparklassen år 1870 fyrahundrafemtiosjutusen personer; år 1900 hade detta antal nedgått till trehundrafyrtiosjutusen, d. v. s. med 24 % eller *nära en fjärdedel*. Backstugusittarne, som år 1870 utgjorde ett antal af fyrtiosextusen, hade år 1900 nedgått till trettio-tvåtusent; detta innebär en minskning med *tre tiondelar*. Med familjeanhöriga och biträden utgjorde backstugusittareklassen år 1870 tvåhundratusen personer, men år 1900 etthundrafemtiofyrtusen; detta innebär en minskning med *nära en fjärdedel*. Inhysseshjonen slutligen utgjordes år 1870 af femtiofemtusen manliga hufvudpersoner, men år 1900 af tjugutretusen; detta innebär en minskning med *nära tre femtedelar*. Med familjeanhöriga och biträden utgjorde denna klass år 1870 tvåhundraåttiofyrtusen personer, men år 1900 etthundratrettioettusen, hvilket är en minskning med *öfver hälften*.

Trots de brister, hvilka såsom anförts vidlåda de periodiska yrkesräkningarna, gifva dock dessa i stora drag en bild äfven af de ifrågavarande folkklassernas numeriska aftagande under tiden efter 1860. De öfriga statistiska källor, hvilka stå till buds för kännedom om ifrågavarande förhållanden, äro den officiella jordbruksstatistikens uppgifter om »jordtorp och andra jordlägenheter» i riket under tiden efter 1865¹⁾, äfvensom en år 1900 för särskildt ändamål utarbetad officiell statistik öfver jordtorparne i riket²⁾. Den förra statistiken är emellertid på grund af sin bristfällighet oanvändbar för bedömande af förändringarna i tiden i jordtorpens antal; den senare, såsom omfattande blott en viss tidpunkt och för öfrigt byggd på särskilda grunder, medgifver icke heller någon jämförelse med andra tidpunkter. Den historiska utvecklingen kan fördenskull icke bedömas på grundval af annat statistiskt material än det ofvan nämnda.

För att emellertid erhålla ytterligare bestyrkanden af den starka minskningen i torpare- och backstugusittareklassernas numerär hafva af Emigrationsutredningen yttranden inhämtats från hushållningsgillen och hushållningssällskap, landtmätare, jägmästare, kronolänsmän samt kommunalnämndsordförande i riket. Efter jämförelse af dessa uttalanden och deras vägande emot hvarandra har följande framgått.

Mälareprovinserna förete på grund af dessa yttranden såväl som enligt ofvan anförda statistik en svagare minskning i torpens antal än öfriga provinser i mellersta och södra delarna af riket. Visser-

¹⁾ Sveriges Officiella Statistik, Litt. N. Jordbruk och boskapsskötsel.

²⁾ Dito, Litt. R. Valstatistik. 1900.

ligen hafva torpen äfven därstädes minskat »rätt mycket» och, hvad de större jordtorpen beträffar, mångenstädes minskats »starkt» och »i afsevärd mån», men enligt flera uttalanden från slättbygden i Upsala och Stockholms län, från Roslagen, Södertörn, vissa delar af Södermanland samt delar af Västmanlands bergslag har minskningen varit obetydlig eller uteblifvit. I Östergötland har minskningen varit »stark», ehuru densamma under senare tid icke varit lika häftig som för några årtionden tillbaka; dock får torpsystemet inom stora delar af länet anses »vara öfvergifvet». På Gottland hafva jordtorpen aldrig varit talrika, men de som funnits befinna sig i »stark» minskning. I Småland har minskningen in i senaste tid varit »mycket stark»; på en del trakter i Kalmar län kanske något svagare, men i Västra, Östbo och Västbo härader af Jönköpings län samt Sunnerbo härad af Kronobergs län hafva torpen nästan försvunnit. I Blekinge, Skåne och Halland äro torpen stadda i en minskning, som i Kristianstads läns östra härader samt i vissa delar af Halland torde vara lika häftig som i Småland, men som eljest och särskildt i Malmöhus län (där öfverhufvud jordtorpen alltid varit färre) är mindre. I vissa delar af Malmöhus län bibehålla sig de torp som finnas vid ungefär oförändradt antal.

I Göteborgs och Bohus län hafva torpen minskats »ganska starkt»; i Sörbygdens och Lane »starkt»; på några ställen, såsom i Inland, har dock minskningen varit obetydligare. Älfsborgs län företer en mycket stark minskning; i skogstrakterna stå ett tusental ödetorp, och i större delen af länet få torpen anses »vara försvunna». I Skaraborgs län är minskningen mindre häftig än i Älfsborgs län, men dock »ganska stark» eller »afsevärd». I Värmland har minskningen varit stark inom hela provinsen; i västra delen af densamma har den emellertid varit häftigare än i kanske någon annan del af riket, så att torpen därstädes få anses vara försvunna. Kopparbergs län äger som bekant med få undantag inga torp.

I Norrland skulle enligt yrkesräkningarna torparnes antal äfven in i senare tid hafva ökats. Detta sammanhänger emellertid med den skiljaktighet, hvilken som bekant förefinnes mellan ett flertal af de norrländska torpen och torp i sydsvensk bemärkelse. De till evärdelig ägo afsöndrade skatte- eller odalstorpen äro till antalet naturligen oförändrade, men falla utom detta sammanhang. De icke till evärdelig ägo upplåtna torpen äro endast undantagsvis dagsverkstorp; dessas antal minskas emellertid äfven i Norrland enligt de inhämtade upplysningarna »allt mera». Dock är denna minskning, om vissa delar af Jämtland undantagas, af ungefärligen samma styrka som i Mälareprovinserna.

Såsom sammanfattning af de inkomna upplysningarna kan alltså anses fastslaget, att jordtorpen i riket äro stadda i en fortskridande

minskning, hvilken i Mälareprovinserna och Norrland samt i Sydskåne, ehuru äfven där afsevärd, är minst, men i det öfriga riket är stark och särskildt i Götalands skogsbygder och i Värmland är utomordentligt häftig.

Hvad åter beträffar torparnas *emigration*, äro säkra upplysningar mycket svåra att erhålla. Först fr. o. m. år 1903 redovisar den officiella statistiken så detaljeradt för emigrationen af olika slags yrkesutöfvare, att uppgifter om jordtorparna kunna erhållas. Under åren 1903—1907 skulle enligt denna statistik ¹⁾ hafva emigrerat 521 manliga hufvudpersoner samt inalles 1,634 personer af jordtorpareklassen. Sistnämnda siffra är emellertid föga upplysande af det skäl, att torparbarnen, som emigrera, oftast några år dessförinnan varit borta från hemmet och arbetat i olika yrken inom riket. Då de emigrera, uppgifves i så fall för dem deras senast innehafda sysselsättning; ofta torde de skrivas som drängar och pigor. Den kontingent, som torparklassen lämnar till emigrantströmmen, torde därför vara väsentligt större än hvad af de officiella siffrorna öfver emigrationen framgår.

Hvad här ofvan är sagdt om jordtorpen gäller enligt de från hushållningssällskapen, kronolänsmännen och kommunalnämndsordförandena inkomna upplysningarna i stort sedt äfven om *backstugorna*. Dessa minskas i likhet med jordtorpen öfver nästan hela riket; undantag utgöra endast vissa delar af Mälareprovinserna, särskildt Upsala län, samt spridda delar af Norrbottens, Västerbottens och Väster-Norrlands län, i hvilka backstugorna uppgifvas hafva ökat. Det förra öfverensstämmer med hvad statistiken ofvan gifvit vid handen. Emellertid lida dessa uppgifter om backstugorna af den ofvan anmärkta osäkerheten, att nyare bostadslägenheter för industriarbetare och andra ibland torde räknas såsom backstugor. Den flerstädes i Mälareprovinserna och Norrland uppgifna ökningen torde dock icke enbart vara att tillskrifva en dylik begreppsutsträckning; i alla händelser kan sägas, att backstugorna i gammal mening minskats ringare på dessa orter än på andra. I det öfriga Sverige torde minskningen öfverallt vara betydlig, om ock husmännen i Skåne samt backstugorna i vissa delar af Värmland mera synas hafva bibehållit sig än på andra orter.

Efter denna öfversikt af de ifrågavarande folkklassernas numeriska förändringar skall i de efterföljande kapitlen en öfversikt lämnas af orsakerna till dessa.

¹⁾ Sveriges Officiella Statistik, Litt. A. Befolkningsstatistik. För åren 1903—1907. Jfr dessutom Emigrationsutredningens bilaga V.

III.

Orsakerna till backstugu- och inhysesklassernas tillväxt under perioden 1750—1850. Diskussionerna om dessa folkklasser och pauperismen under förra hälften af 1800-talet. Deras sammansättning och sociala betydelse.

Den i kapitel II statistiskt belysta starka ökningen i backstugusittarnes och inhysesfolkets antal under tidsperioden 1750—1850 bekräftas af ett stort antal uttalanden särskildt under 1820—40-talen, då frågan om den obesutna landtbefolkningens tillväxt var särskildt aktuell. Denna fråga var föremål för uppmärksamhet uti landshöfdingarnas femårsberättelser, i hushållningssällskapens diskussioner och publikationer, under förarbetena till skiftesstadgan den 4 maj 1827, kungl. förordningen om hemmansklyfning och jordafsöndring den 19 dec. 1827, kommittébetänkandet den 2 okt. 1839 och kungl. förordningarna den 13 juli 1853 och den 12 nov. 1858 om sistnämnda ämne, kommittébetänkandet den 8 januari 1839 om fattigvården i riket jämte därmed sammanhängande ämnen, m. fl. offentliga akter. De i detta sammanhang under offentligt ansvar afgifna uttalanden från myndigheter och personer af alla samhällsstånd torde tillsammans gifva en bild såväl af den ekonomiska ställningen på nämnda tid hos den ifrågavarande samhällsklassen, som af de ledande uppfattningarna om denna folkklass' statsekonomiska och sociala olägenheter. Dessa uttalanden äga, såsom nedan skall påpekas, tillämplighet äfven på ställningen under den efterföljande tiden intill 1860—70-talen, då landsbygdens affolkning begynte taga större dimensioner; i viss mån äfven på den nuvarande situationen.

Frågan om den obesutna, men icke till den lagstadda tjänsteklassen hörande landtbefolkningens starka tillväxt och den därpå uppkommande faran för öfverbefolkning och pauperism synes först på 1820-talet hafva trädt i förgrunden i den offentliga diskussionen. Under tidsskedet dessförinnan föreligga i alla händelser få upplysningar och uttalanden därför. Detta äger sin förklaring i den allmänna omständigheten, att den exceptionellt starka folkökningen och tillväxten särskildt af inhysesjonens antal faller under tiden

efter 1790, och att verkningarna däraf gifvetvis först efter ett par decennier kunde allmännare öfverskådas.

Blekinge läns k. bfhde, som redan år 1822 hade fäst upp märksamheten på den starka tillväxten af små på viss tid afsöndrade torplägenheter,¹⁾ utvecklade några år senare eller år 1827²⁾ sin uppfattning om de sociala vådorna af de små torpafsöndringarna och backstuguupplåtelseerna. Det framhölls, huru hemmanen i provinsen äro öfverlastade med dylika upplåtelser; huru dessa visserligen befrämjat folkökningen och äfven nyodlingarna, men huru den sålunda uppkomna folkklassen saknar styrka att bero af sig själf och vid utblifvande tillfälliga arbetsförtjänster råkar i fattigdom och nöd. Upplåtelseerna, hvilka vanligen sägas vara s. k. köp på vissa år, hafva tillkommit på grund af jordägarens penningbehof, försvaga stamhemmanen samt skada dessas skog och betesmark. Lättheten att åtkomma en mindre torplägenhet och det laga försvar den gifver bereder tillfälle till skydd för lösa och liderliga personer; i dessa nästens talrikhet ligger anledningen till att rikets södra provinser i jämförelse med de norra äro i så hög grad besvärade af brottslingar, sysslolösa och vanfrenjdade personer samt landsstrykare.

K. bfhde i Kristianstads,³⁾ Göteborgs och Bohus,⁴⁾ Älfsborgs,⁵⁾ Kalmar⁶⁾ och Örebro⁷⁾ län uttalade vid samma tillfälle liknande åsikter i afseende å upplåtelser af mindre torp och backstugor. Sådana upplåtelser sades i allmänhet ske genom köp eller förpantning på viss, oftast längre tid; de befordra väl folkökningen, men å andra sidan endast i ringa grad nyodlingarna. Mestadels äro de tillkomna på grund af jordägarens penningbehof och försvaga hemmanen, då antingen icke alls någon årlig afgäld utgöres eller ock en mycket obetydlig sådan. Visserligen gifva de upphof till en klass af daglönare, som vid vissa tillfällen kan vara jordbruket till nytta; men å andra sidan föranleda de lättjefulla och vanartade personers nedsättning med all oreda och skada som däraf uppstår. — K. bfhde i öfriga län synas emellertid vid det ifrågavarande tillfället mindre hafva haft sin uppmärksamhet fäst på förhållandet i fråga. Endast k. bfhde i Stockholms län⁸⁾ ansåg backstuguupplåtelseerna nyttiga, men dessa sades dock i länet mestadels ske åt handverkare eller arbetare med bestämdare sysselsättning.

År 1828 fästade k. bfhde i Kristianstads,⁹⁾ Älfsborgs,¹⁰⁾ Västmanlands¹¹⁾ och Örebro¹²⁾ län ånyo uppmärksamheten på det tilltagande antalet backstuguupplåtelser och den därmed förbundna ökningen af

¹⁾ Femårsberättelse den 30 dec. 1822. ²⁾ Infordradt utlåtande om jordafsöndringar i och för k. för. den 19 dec. 1827, skrifvelse till statssekreteraren för k. kammarexpeditionen den 20 maj 1827. ³⁾ Skrifvelse till statssekreteraren för k. kammarexpeditionen den 20 okt. 1827. ⁴⁾ Dito den 28 maj 1827. ⁵⁾ Dito den 15 juli 1827. ⁶⁾ Dito den 26 april 1827. ⁷⁾ Dito (odaterad). ⁸⁾ Dito den 26 juni 1827. ⁹⁾ Femårsberättelse den 9 aug. 1828. ¹⁰⁾ Dito den 1 sept. 1828. ¹¹⁾ Dito den 24 okt. 1828. ¹²⁾ Dito den 10 okt. 1828.

landsbygdens fattigklass och minskningen af den genomsnittliga välmågan. Det var emellertid först med 1830-talets ingång, som landsbygdens fattigfråga under påverkan af ogynnsamma konjunkture och af en fortsatt stegring i folkökningen blef verkligt aktuell. År 1833 uttalade k. bhde i Kristianstads,¹⁾ Kalmar,²⁾ Kronobergs,³⁾ Jönköpings,⁴⁾ Älfsborgs,⁵⁾ Örebro⁶⁾ och Värmlands⁷⁾ län starka farhågor för de lättsinniga bosättningarna i backstugor, underlättade af låga spannmålspriser och tillfällig tillgång på arbetsförtjänst, men i missväxtår föranledande nöd och ökad fattigbörd. Dessa uttalanden afsågo backstuguupplåtelser såväl på längre tid genom köp eller förpantning som på obestämd tid. Särskildt från de småländska länen öfverensstämde uttalandena därutinnan, att den tilltagande klassen af backstugusittare i lättja och laster ofördelaktigt skilja sig från den själfägande allmogen; att de, då potatisen lyckats för året, genom en dags arbete förtjäna hvad hushållet kan lefva på i tre eller fyra, men att de i motsatt fall rekrytera tiggerhopen.

Den tillförlitligaste belysningen af den ifrågavarande folkklassens tillväxt, beskaffenhet och ekonomiska ställning erhålles af uttalandena i de länskommittéer, hvilka genom kungl. brefvet den 26 okt. 1833 förordnades skola yttra sig öfver jordstyckningen i riket till ledning för den kommitté, som sedermera den 2 okt. 1839 afgaf yttrande om hemmansklyfning och jordafsöndring.

Kommitterade i *Stockholms* län yttrade⁸⁾ i afseende å mindre torp och backstugor: Å ena sidan kan väl icke bestridas, att de föranledt mången eljest ofruktbar jordlapps odling, många hjonelags byggande samt folkmängdens tillökning. De böra äfven kunna lämna nödiga tillträden åt jordbrukaren under den korta sommaren, då hans arbete med drift måste fortgå; måhända har också från dem något antagligt tjänsthjon utgått. Å andra sidan lärer dock vara ovedersägeligt, att dylika backstugusittares arbetskicklighet och moralitet befinna sig på en låg punkt; att genom deras ökande den brist på tjänstfolk uppstått, som på många orter öfverklagas; att sedan de i yngre år, oerfarna och obemedlade, skiljt sig från den tjänande klassen, hafva de mer och mer råkat i obestånd, allteftersom arbetsförtroendet trutit och barnaskaran tillväxt; att deras biträden åt jordbrukare ofta icke varit att påräkna annorledes än mot en ersättning, som efter en eller annan dags arbete medgifvit flere dagars hvila; att därjämte grannar, genom deras skogsåverkningar, hemliga brännvinsförsäljningar och lismeri med tjänare haft mångfaldiga olägenheter; att vid infallande ålderdom, sjuklighet, föräldrarnes frånfälle, missväxter o. s. v. församlingarna fått vid-

¹⁾ Femårsberättelse den 19 dec. 1833. ²⁾ Dito den 26 sept. 1833. ³⁾ Dito den 10 aug. 1833. ⁴⁾ Dito den 31 dec. 1833. ⁵⁾ Dito den 31 dec. 1833. ⁶⁾ Dito den 28 sept. 1833. ⁷⁾ Dito den 31 dec. 1833. ⁸⁾ Den 4 mars 1834.

kännas af dem en olidelig tunga; och att den afkomma, som i dessa nästen blifvit uppfostrad, i allmänhet varit mer lämplig till fyllnad i korrektionsinrättningar och kurhus än i landets tjänsteklass, som måste vara sund och stark till sinne och kropp.

Kommitterade i *Upsala* län yttrade,¹⁾ att småtorp och backstugor i senare tider snarare till- än aftagit, i synnerhet i länets nordligare fögderier, till icke ringa tunga för församlingarna, som sett sin fattigpersonal betydligt tillökad. Från samma län sades,²⁾ att i vissa orter en del af allmogen är nog obetänksam att på sina ägor låta kringstrykande lösa personer bosätta sig, hvilkas moralitet icke hindrar dem från utöfningen af tjufveri och andra brott, hvaraf domstolarna äga en ständig erfarenhet. Kommitterade i *Södermanlands* län förklarade³⁾ om backstugusittarna, att desamma, sådana de i allmänhet äro, icke gärna kunna betraktas annorlunda än såsom lösdrivvare och lättingar. Kommitterade i *Västmanlands* län yttrade⁴⁾ om tillväxten af backstugorna, att verkningarna däraf hafva varit ännu fördärligare i samma mån som besittningsrätten därtill varit lättare åtkomlig för personer af arbetsklassen, begifne på lättja och själfsväld eller en för sådana personer olämplig frihet ifrån husbondeväldets tvång. Visserligen har genom dylika torps och backstugors anläggande tillfälle till tidiga ofta obetänksamma giftermål ibland den arbetande klassen förökats och sådant haft inflytande på folkmängdens tillväxt, men också utgöra dessa anläggningar vådliga plantskolor för tiggeri, lättja och fylleri samt däraf följande vanarter. Kommitterade i *Örebro* län förklarade⁵⁾ backstugorna med deras icke sällan lättjefulla befolkning onekligen vara ett nästan oundvikligt ondt, härrörande till icke obetydlig del från afskedade soldaters och husarers sålunda skeende bosättningar.

Kommitterade i *Östergötlands* län yttrade,⁶⁾ att backstugorna visserligen kunna anses såsom oumgängliga tillflykter för gammalt utarbetadt folk, som på äldre dagar sakna annat tak öfver hufvudet, men i senare tider hafva dessa tillhåll blifvit missbrukade af lättjefullt tjänstefolk, gifta och ogifta, som under olofligt försvar och undandragen årstjänst tränga sig in uti sådana kojor utan bestämd husbonde och arbetsskyldighet. Kommitterade i *Gottlands* län berättade,⁷⁾ att backstugorna inom länet, hvilkas antal blifvit ganska betydligt, vanligen bebos af kalkugnskarlar och annat arbetsfolk, sjömän, afsigkomna bönder, kvinnor med oäkta barn och andra dylika, som hafva deras utkomst af arbete för dagen hos andra. Då den minsta ofördelaktiga omständighet lätt verkar oförmåga att försörja sig för den, som endast har sin arbetsförmåga att tillita utan visst

¹⁾ Den 28 dec. 1833. ²⁾ Hhfdn i Upsala läns norra domsaga af *Klinteberg* den 17 dec. 1833. ³⁾ Den 24 sept. 1834. ⁴⁾ Den 29 sept. 1834. ⁵⁾ Den 23 jan. 1834. ⁶⁾ Den 10 jan. 1835. ⁷⁾ Den 14 jan. 1834.

föremål att använda den på, måste ock fattigklassen rekryteras förnämligast från det slags folk, som bebo backstugorna.

Såsom häraf synes, voro åsikterna om backstugornas sociala olägenheter samstämmiga äfven i Mälareprovinserna och Östergötland, där deras tillväxt dock var mindre än i det öfriga riket. Kommittéerade i *Jönköpings* län yttrade¹⁾ i afseende å backstugorna, att de alltid öka tiggeriet samt äro och blifva af ganska menlig inflytelse. Vanligen uppbyggas dylika för en dräng, som finner makligare att bosätta sig än att vara tjänstehjon. Nästan alltid utan enskild förmögenhet, utan skicklighet i något handverk och ofta utan både håg och tillfälle till arbetsförtjänst, falla dessa hushåll genast orten till last. Innan mannen ännu tillflyttat sin destinerade bostad, vandrar han omkring i flera socknar att tigga säd till besående af åker, som ej finnes, och den första undervisning barnen erhålla är ofta den att följa sin mor i granngårdarna för att sedermera på egen hand kunna utskickas med tiggarepåsen. Från annan synpunkt framhölls,²⁾ att verkningarna af dessa anläggningar äro fattigdom och sedeslöshet särdeles med lönnkrögeri, svalg och dryckenskap och oloffliga tillgrepp af andras skog och stängsel. Medelst detta sätt³⁾ att skaffa sig boningsplatser undandraga sig en betydlig mängd folk af båda könen ofta i sina bästa år tjänstehjonsförfattningen, hvarigenom dithörande klass ansenligen förminsas och ger anledning åt de öfriga att stegra sina pretentioner. Kommittéerade i *Kronobergs* län ansågo⁴⁾ backstugorna i hög grad befordrande fattigklassens tillväxt. Vanligtvis utan någon åtföljande jord, bidraga de alls icke till jordens uppodling, föröda däremot skogstillgången, förminska för jordbrukaren tillgången på nödigt tjänstfolk samt befordra ganska mycket lättjan, fattigdomen och sedeslösheten. Den större frihet, som backstugufolket erhållit, sedan de undsluppit tjänsten hos ett allvarsamt husbondfolk, befordrar lättjan. Snart erhålla de ock en mängd barn, som också ingen uppfostran erhålla af sådana föräldrar, utan vanligtvis så snart som möjligt utskickas kring bygden att hoptigga födan åt sig själfva och åt föräldrarna. Kommittéerade i *Kalmar* län yttrade sig⁵⁾ i samma riktning, att backstugorna visserligen bidragit till folkmängdens tillväxt och jordens odling, men å den andra sidan verkat till fattighopens ökande.

Småland var, såsom tidigare framhållits, en af de provinser, där backstugusittareklassens tillväxt var starkast. Som synes, voro äfven uttalandena öfver denna folkklass särdeles skarpa i denna provins. Ett enstaka undantag utgör en reservation till Kalmar läns kommittéerades yttrande.⁶⁾ Reservanten ansåg backstugorna vara mer

¹⁾ Den 25 nov. 1834. — ²⁾ Hhfdn i Tveta, Vista och Mo hdr *A. Ribbing* den 23 april 1833. — ³⁾ Kronofogden i Västbo fögderi den 22 febr. 1834. — ⁴⁾ Den 3 dec. 1834. — ⁵⁾ Den 22 aug. 1836. — ⁶⁾ Prosten *Uddenbergs* reservation till länskommittéerades skrifvelse af den 22 aug. 1836.

nyttiga än skadliga, och om de skola anses som ett ondt, är det åtminstone ett nödvändigt ondt. Bredvid och omkring dessa backstugor ser man odlingar gjorda, som säkert aldrig eljest blifvit verkställda, och på ett förvånande sätt vittna om den driftighet och kraftyttring, hvartill nöden kan drifva människan. För den gamle eller sjuke en lugn fristad, där den lyckliges öra icke besväras af deras klagomål, och både i fysiskt och moraliskt afseende den minst betungande och mest välgörande fattigförsörjningsanstalt, som mänsklighet och kristendom kunna upptänka. Man klagar öfver mängden af fattiga, försvarslösa och tiggare. Hvilka äro dessa; är det sådana som uppbyggt en backstuga på en stenig kulle? Nej, just sådana som icke sökt eller icke funnit denna tillflykt. Reservanten framhöll vidare, att en stor del backstugusittare äro f. d. tjänstehjon, som vid inträffande ålderdom och sjuklighet blifvit utvräkt af sina husbönder och sålunda oförvålladt kommit i nämnda ställning.

Kommitterade i *Blekinge* län yttrade¹⁾ i afseende å de små afsondringarna för torp och backstugor, att genom dem lättsinnighet, misshushållning, fattigdom och sedeslöshet blifvit befrämjade på ett sätt, som åtminstone inom provinsen väcker allmänt bekymmer. Genom förstörelsen af skogsförråder och betestillgång utgöra fattiga torpare och backstuguhjon icke sällan en kräftskada icke blott för sina egna, utan för hela grannskapets jordägare. Det lätta tillfället till bosättning, som genom åtkomsten af en mindre toplägenhet eller backstuga erbjuder sig åt hvarje tjänstedräng, har ock haft den gifna följd af många lättsinniga och förhastade giftermål, hvaraf tillkommit en mängd barn, som fallit socknarnes fattigförsörjningsanstalter till last eller i följd af vanvårdad uppfostran befolkat korrektionsinrättningarna. Sådana fattiga hushåll, som snart förlora förmågan att bibehålla en egen bosättning, nödgas sedan blifva inhysesghjon hos andra, och därpå inträffar icke sällan, att hvar eller hvarannan koja inom denna provins hyser icke blott sin laglige ägare med dess hushåll, utan därutöfver ett eller flera andra hushåll, stundom af friska och arbetsföra personer, hvilka i goda år arbeta en å två dagar i veckan under det de öfriga offras åt lättjan och fylleriet, men i svåra år själfva falla, jämte sina utarmade husvärdar, offer för nöden och eländet. Det är lätt begripligt att utur denna talrika folkklass, hvilken med rätta räknas till nationens pöbel, de flesta brottslingar utgå.

Kommitterade i *Kristianstads* län ansågo²⁾ de små torpen och backstugorna ofta vara en kräfte för de hemman på hvilkas egor de tillkommit och för den ort där de till öfverflöd finnas, ehuru de någon gång kunna bereda den fördelen genom tillfälle till ökad ar-

¹⁾ Den 20 dec. 1834. — ²⁾ Den 17 dec. 1833.

betskraft när den i behofvets stund behöfver tillitas. Kommitterade i *Malmöhus* län yttrade,¹⁾ att i den mån åboer å de små torpen öka massan af den obemedlade klassen och i allmänhet sakna förmåga att försörja och uppfostra sina barn samt bero hufvudsakligen af sin arbetskraft jämte tillfället att kunna erhålla arbete, så uppkomma stora olägenheter för sedligheten, fattigförsörjning och de uppväxande barnens bildning af dessa bosättningar. Kommitterade i *Hallands* län ansågo²⁾ beklagligt, att torp och backstugor tillkommit med ingen eller otillräcklig jord, och att verkningarna däraf naturligtvis varit ofördelaktiga. Från samma län sades,³⁾ att backstugorna ökat sig till ett beklagligt antal; att de tillkommit å samfälligheterna utan ringaste utsikt för deras talrika invånare till dagligt bröd, som i stället måste sökas genom bettlande, och att dessa bostäder ofta äro lättjans skjul och lösdrifvares tillflykt.

Äfven i de sydsvenska provinserna voro sålunda meningarna utan några reservationer odelade i afseende å småtorpare-, backstugusittare- och inhysehjonklassens sociala vådlighet.

Kommitterade i *Göteborgs och Bohus* län framhöllo,⁴⁾ att från småtorpen och backstugorna utgå de tiggarskaror, som öfversvämma landet. Här bosätta sig de för tidigt sammanfogade hjonelagen, dem naturdriften, utan beräkning af medel till bärgning, fört tillhoppa, och inom några år hafva de hopar af barn att utsända, med anspråk på den allmänna barmhärtigheten. Denna plåga för samhället synes blifva allt kännbarare.

Kommitterade i *Älfsborgs* län yttrade⁵⁾ i afseende å backstugorna, att lättsinniga och förtidiga giftermål emellan obemedlade personer, i förening med lättja och själfsvåld, äro närmaste orsakerna till dessa nästen, de där icke sällan äro tillhåll för människor utan sedlighet, utan öfning, härdighet och håg till arbete. Dock ansågo kommitterade backstugorna icke böra förbjudas, då icke något mera befrämjar en lastfull fattigdom, än löst folks sammanpackning i en boning eller fattighusen, men däremot icke något mera bidrager till fattigpersonalens förminskning än dess kringspridande och hållande till arbetsamhet. Äfven kommitterade i *Skaraborgs* län framhöllo⁶⁾ backstugornas menlighet för samhället i det hela.

Kommitterade i *Värmlands*⁷⁾ län yttrade, att de små torpen och backstugorna med ringa eller ingen jord i allmänhet utgöra bostäder för den fattigaste, mest vanlottade och minst arbetsamma delen af provinsens arbetande folkklass. Verkningarna af dylika stugors tillväxt, hvilken härrört i väsentlig mån däraf, att arbetaren, som icke

1) Den 23 maj 1834. — 2) Den 8 jan. 1834. — 3) Lagman *Stjernstams* yttrande till länskommitterades protokoll den 8 jan. 1834. — 4) Den 1 okt. 1835. — 5) Den 16 jan. 1836. — 6) Den 29 aug. 1835. — 7) Den 24 nov. 1837.

äger bättre utsikt för sig att vinna ett visst oberoende, mången gång hellre skaffar sig en backstuga för att där slå sig ned och gifta sig än att förblifva tjänstehjon, hafva ofta visat sig ganska skadliga. För samhället uppkommer dock icke endast skada af nyss omförmälda lägenheters tillvaro. Till vissa af provinsens hufvudnäringar, såsom bergsbruket och timmerhandeln, erfordras ett stort antal arbetare, som den, hvilken begagnar dem, i anseende till arbetsställets aflägsenhet från hans hemvist, ombyte af arbetsort med flera omständigheter, icke kan eller får hafva såsom tjänstehjon. Dessa arbetare bestå alltså för det mesta af backstugusittare, och om deras antal rättade sig efter arbetstillfället, men icke, såsom händelsen är, flerstädes växte därutöfver, skulle denna arbetsklass, hvilken i åtskilliga orter inom länet är lika behöflig som tjänstehjonen, äfven vara för fattigvården föga betungande. När åter såsom hittills backstugor uppstått mångenstädes, där lönande arbetsförtjänst saknats, har samhället däraf lidit.

Kommitterade i *Gäfleborgs* län ansågo,¹⁾ att de små torpen och backstugorna väl bidragit till jordens uppodlande, men jämväl, med undantag af åtskilliga under bruksegendomar hörande, föranledt fattigklassens förstörande, dock egentligen i Hälsingland, emedan sådana hushåll oftast bestå af flera personer än som af förtjänsten kunna försörjas och vid bristande arbetsförmåga, sjuklighet eller ålderdom sakna underhåll.

Kommitterade i *Västernorrlands* län utvecklade²⁾ enahanda åskådning, framhållande såsom orsak till småtorpens uppkomst den af tagande lust för tjänst och arbete, den smak för oberoende och själfbestånd, som allt för tidigt utvecklas hos landsbygdens uppväxande ungdom. Vid en ålder af tjugu år är den unge drängen redan trött att tjäna; uti besittningen på lifstid af en torfva, om än aldrig så inskränkt och ofruktbar, och af en koja, om än aldrig så liten, förespeglar han sig en framtid. Men stugan, tom på husgeråd och andra förnödenheter, blir snart full af barn, den ringa jorden kan omöjligen föda torparen med dess omgifning, och den påräknade arbetsförtjänsten, af honom och hustru makligt begagnad uti de goda åren, uteblifver alldeles i de svaga. Till detta olyckliga förhållande är torp-personalen dock ej ensam orsaken. Utan vederbörande hemmans ägares brådska att, genom upplåtelsen af snäfva och högst otillräckliga lägenheter, lyssna till dessa omogna torpare-ämnens önskningsar, skulle mängden af dem få tillbringa några år, sig till särdeles nytta och uppbyggelse, uti sin egenskap af arbetare emot kost och lön hos andre. Men antingen hänföras dessa jordägare af en illa afpassad välvilja eller af en för sträng beräkning på egna fördelar, då erfarenheten visat, att den

¹⁾ Den 8 juli 1835. — ²⁾ Den 17 dec. 1834.

unge torpsökanden med rundeligt utfästa dagsverken eller andra skyldigheter dyrt köper den ringa jorden, mindre för dess än för försvarets skull, som därmed sedermera förenas. Emellertid uppstå de följder, värst för den jordbrukande allmogen själf, att tillgången på dugligt tjänstefolk aftager, i den mån fattigklassen ökas.

Kommitterade i *Jämtlands* län uttalade¹⁾ samma uppfattning som i öfriga län om backstugorna såsom visserligen befordrande folkökningen, men oftast varande nästen för tiggare och sysslolösa personer.

Kommitterade i *Västerbottens* län framhöll²⁾ likaledes verkningarna af inhysesshjonens och backstugusittarnes tillväxt såsom ytterst skadliga. Kommitterade i *Norrbottnens* län ansågo³⁾ denna tillväxt icke kunna hafva annat än ofördelaktiga verkningar, men framhöll, att den snarare bör betraktas såsom en verkan utaf fattigpersonalens tillväxt än såsom orsak till denna tillväxt, hvilken leder sin härkomst ifrån andra, för välståndet i landet missgynnande förhållanden, hvaribland de förnämsta torde igenfinnas uti ett yppigare lefnadsätt än i förra tider varit öfligt, minskade tillfällen till förtjänster genom dagsverken och körslor, fordom lönande binäringars betydliga aftagande, utan att jordbruket i samma mån hunnit förkofras, inträffade missväxter samt äktenskaps ingående mellan drängar och pigor eller andra obemedlade personer.

De uppfattningar, som uttalades i här omnämnda kommittéuttalanden,ingo äfven uttryck i de yttranden öfver fattigfrågan, som rikets domkapitel afgäfvö till den vid samma tid sittande kommittén för revision af fattigvårdslagstiftningen. Likaledes uttalade sig k. bfhde i Kalmar,⁴⁾ Jönköpings,⁵⁾ Kronobergs,⁶⁾ Älfsborgs,⁷⁾ Skaraborgs⁸⁾ och Värmlands⁹⁾ län i sina femårsberättelser 1838—39 i samma riktning. K. bfhde i Skaraborgs län framhöll äfventyret genom backstuguupplåtelseerna af en tilltagande folkklass, med vanvårdad uppfostran, utan förberedda näringsutvägar och utan egen förmåga att bereda dem. K. bfhde i Kalmar län ansåg den starka folkökningen hufvudsakligen vara att tillskrifva backstuguupplåtelseerna och framhöll de sociala vådorna af den landsbygdens underklass, som genom dessa tillskapas. I sina femårsberättelser år 1843 yttrade sig k. bfhde i Gottlands¹⁰⁾ och Värmlands¹¹⁾ län i samma riktning; ännu i sin femårsberättelse 1851—52 påpekade k. bfhde i Västernorrlands¹²⁾ och Hallands¹³⁾ län, hurusom folkökningen hufvudsakligen ägde rum inom de ifrågavarande samhällsklasserna och fördenskull måste ingifva allvarliga bekymmer för framtiden. Endast från k. bfhde i

¹⁾ Den 16 april 1834. — ²⁾ Den 20 dec. 1833. — ³⁾ Den 18 jan. 1833. — ⁴⁾ Femårsberättelse den 20 dec. 1838. — ⁵⁾ Dito den 31 dec. 1838. — ⁶⁾ Dito den 1 okt. 1839. — ⁷⁾ Dito den 31 mars 1838. — ⁸⁾ Dito den 30 sept. 1839. — ⁹⁾ Dito den 23 dec. 1839. — ¹⁰⁾ Dito den 30 dec. 1843. — ¹¹⁾ Dito den 28 dec. 1843. — ¹²⁾ Dito den 31 okt. 1851. — ¹³⁾ Dito den 22 nov. 1852.

Östergötlands¹⁾ län föreligger år 1856 ett på de höga konjunkturerna under tiden dessförinnan byggdt uttalande om backstugufolkets gagnelighet för arbetsmarknaden.

* *
*

Af ofvanstående uttalanden har framgått, att den offentliga meningen i Sverige under 1820—50-talen var synnerligen enstämmig i bedömandet af backstugusittare- och inhyses-hjonklasserna och dessas sociala betydelse. Dessa kategorier af landsbygdens befolkning växte under trycket af folkökningen till allt större numerisk betydelse, parallellt med tillväxten af den besutna allmogen, af jordtorpareklassen och af den lagstadda tjänsteklassen. I olikhet med dessa senare folkklasser betecknade emellertid backstugusittare och inhyses-hjon en social nybildning, hvars tillväxt icke hade sin rot i ett ekonomiskt behof inom jordbruksnäringen, utan var en följd af vissa andra orsaker. De olika lämpligaste arbetssystemen inom jordbruket hafva under tidernas lopp växlat mellan systemen med drängar och pigor i husbondens kost, med statare, med statorpare och med jordtorpare; men upplåtelsen af backstugor och intagandet af inhyses-hjon har i främsta rummet förorsakats af andra än med det lämpligaste arbetssystemet afhängiga synpunkter. JATA!! 16

Det har framgått, att backstugusittare- och inhysesfolket under tidernas lopp rekryterats af två skilda slags folkelement. Dels hafva dessa människor varit gamla afskedade soldater, gammalt utarbetadt folk i allmänhet, afsigkomna och försupna bönder och torpare, gamla sjömän, lösa kvinnfolk o. s. v., sålunda i allmänhet på den yttersta gränsen af samhället lefvande och på detta tärande personer. Dels hafva folkklasserna i fråga rekryterats af ungt, arbetsfört folk, som efter ingånget giftermål på dylikt sätt slagit sig ned för sig själfva och som ofta kommit från lösdrifvareklassen men än vanligare från den lagstadda tjänsteklassen.

Backstugorna hafva sålunda dels varit att betrakta såsom en form för fattigförsörjning, som spelat en historiskt betydelsefull roll vid sidan af den ordnade fattigvården. Det är tydligt och framhålls ofta i ofvan åberopade uttalanden, att den ordnade fattigvården omöjligen skulle hafva varit i stånd att taga hand om de tiotusentals fattige, hvilka i backstugor eller såsom inhyses belastat den svenska landsbygden. Backstugorna hafva ur denna synpunkt varit ett nödvändigt ondt, hvilket icke varit en orsak till fattigklassens tillväxt men en följd af denna.²⁾ Äfven ur denna synpunkt hafva de väl i allmänhet fördömts, såsom utgörande värre nästen än fattig-

¹⁾ Dito den 1 okt. 1856. — ²⁾ Jfr ofvan Norrbottens läns kommitterades yttrande.

husen för elände och laster; men det har dock icke saknats röster för den motsatta uppfattning, hvilken betecknat dem såsom den »både i fysiskt och moraliskt afseende minst betungande och mest välgörande fattigförsörjningsanstalt», som kan upptäckas¹⁾ samt framhållit fattigpersonalens utspridande på dylikt sätt såsom lämpligare än dess sammanpackning i fattighusen.

Väsentligt större social betydelse hafva emellertid backstugorna haft såsom tillflyktsorter för den andra ofvan angifna kategorien af människor. Af de flesta uttalanden ofvan har framgått, att den *förnämsta* grunden till deras uppkomst varit bosättningen af ungt folk, särskildt ur tjänsteklassen. Dessa bosättningar hafva från jordägarens sida tillåtits antingen på den grund, att han genom »köp» eller förpantning på vissa år af någon liten jordplan velat åtkomma en mindre penningssumma; eller ock har han genom stuguupplåtelsen beräknat tillgång vid behof på extra arbetskraft. Den förra orsaken spelade under seklets tidigare hälft en betydande roll, emedan backstuguupplåtelseerna då för tiden i stora delar af riket skedde på dylikt sätt på längre tid. Sedermera torde den senare driffjädern hafva fått en större betydelse, allteftersom backstuguupplåtelseerna oftare skedde på obestämd tid, medan afsöndringarna på längre tid skedde i större öfverensstämmelse med jordafsöndringsförfattningarna och deras innehafvare differentierade sig till en kategori af lägenhetsinnehafvare med från backstugusittarnes särskild social ställning.

Från tjänsteklassens sida föranleddes bosättningarna i främsta rummet af den allmänna sträfvan till eget hem, som alltid utmärkt den svenska allmogeklassen. I de fall, då denna sträfvan icke kunde realiseras genom öfvertagandet af ett hemmansbruk eller ett jordtorp, låg backstugan närmast till hands såsom mål för densamma. Såsom en synnerligen viktig driffjäder till bosättningarna i dylika stugor angifves dessutom lusten att snarast möjligt undandraga sig lagstadd tjänst med därmed åtföljande husbondevälde. Man torde alltså kunna antaga, att tjänstehjonsstadgorna samt de äldre författningarna om laga försvar starkt medverkat till de ifrågavarande folkklassernas tillväxt. Genom backstuguinnehafvet ansågs nämligen i rätts-tolkningen en person äga laga försvar, äfven om detta icke torde hafva stått i öfverensstämmelse med författningarnas syfte. Backstugusittaren, äfven om han förbundit sig till någon arbetsskyldighet hos sin jordägare, står dock icke under dennes husbondevälde och disponerar fritt större delen af sin arbetskraft såsom daglönare i den omgifvande bygden. Denna själfständighet måste gifvetvis fördränga och pigor verka lockande.

Under det att den lagstadda tjänsteklassen äfven under dåliga år är, försäkrad om sin utkomst, och jämväl den större jordtorparen

¹⁾ Prosten Uddenbergs ofvan citerade uttalande af den 22 aug. 1834.

i viss mån är detta genom stödet af sitt jordbruk och till följd af jordägarens intresse att i knappa år i främsta rummet skaffa sina jordtorpare arbete, så har genom backstugorna tillskapats en af yttre, tillfälliga arbetsförtjänster nästan helt och hållet beroende folkklass. Detta var den hufvudfråga, hvarom diskussionerna under förra hälften af 1800-talet vredo sig. Backstugusittarne voro en af konjunkturerna inom landsbygdens näringar till sin utkomst beroende arbetsklass, hvilken dessutom genom sin jordbundenhet saknade den för industriarbetareklassen utmärkande rörelsefriheten. Backstugusittaren var sålunda afhäpig af arbetstillfällena i orten; och dessa måste med Sveriges ringa industrialisering under förra hälften af förra århundradet hufvudsakligen sökas inom jordbruket. Det är då tydligt, såsom äfven ofta framhölls, att under dåliga år, då bönderna måste inskränka sin arbetspersonal och andra tillfällen till arbetsförtjänst jämväl uteblefvo, backstugusittarnes ställning skulle blifva ytterst brydsam. Endast i rikets brukstrakter förefunnos under århundradets förra hälft rikare tillfällen till arbetsförtjänst; såsom ofvan framgått, ställde sig äfven länskommitterade i t. ex. Värmlands och Gäfleborgs län något gynnsammare mot backstugusittarna än kommitterade i det öfriga riket.

Att emellertid backstugufolkets uppkomst och tillväxt icke i stort sedt har varit till fördel för jordbruksnäringen, får anses otvifvelaktigt. Då detsamma i främsta rummet rekryterades ur tjänsteklassen, har denna tillväxt inneburit en motsvarande minskning i den senares numerär. Stegringen under århundradet i den lagstadda tjänsteklassens löner har fördenskull varit en följd bland annat af backstugornas tillväxt; ett förhållande hvaröfver, såsom ofvan framgått, på sin tid ofta klagades. Historiskt sedt kan måhända denna verkan tillmätas mindre olägenhet; emellertid innebar det ökade användandet af backstugusittares arbetskraft ett ökad förlitande på oreglerad arbetstillgång med oreglerade arbetspriser. Detta får tvifvelsutän anses såsom en tillbakagång från de ordnade arbetssystemen med lagstadd tjänstefolk, statare eller jordtorpare med reglerad dagsverksskyldighet. I goda år ser sig backstugusittaren i stånd att oskäligt uppdrifva sina löneanspråk; i dåliga år får han sitta utan arbete. Detta hans starka beroende af konjunkturväxlingarna måste likaväl för arbetsgifvarna i orten som för backstugusittaren själf innebära olägenhet.

Icke heller från andra ekonomiska synpunkter kunna backstugorna anses hafva varit till samhälleligt gagn. Vål hafva de i så måtto befordrat nyodlingarna, att tusentals små jordlappar blifvit uppbrutna på stenbackar och skogsslutningar rundt om i riket. Men den ökning af potatiskulturen, som däraf varit en följd, har icke haft annan produktiv betydelse än att uppehålla backstugu-

folkets oftast usla tillvaro. Då backstugorna utrifvits, hafva dessa små jordlappar mestadels blifvit liggande värdelösa. I stället hafva backstugorna tvifvelsutan verkat tärande på hemmanens skog och betesmark uti en grad, som har öfverstigit deras betydelse för nyodlingarna; detta så mycket mer som backstugufolket med dess rekrytering af lösa och tjufaktiga folkelement ofta icke haft mycken respekt för äganderätten utan ur denna synpunkt utgjort en fara för grannskapet.

Från vidsträcktare social synpunkt måste de ifrågavarande folkkategoriernas tillväxt bedömas än allvarligare. Backstugorna hafva inneburit en form för den tjänande klassens själfständighetssträfvän, som i stort sedt får anses olycklig. Samtliga uttalanden från århundradets förra hälft samstämma därutinnan, att förtidiga och förhastade giftermål utan ekonomisk grundval ledt till dessa upplåtelser; att en frihetssträfvän, som drifvit drängar och pigor till att afskudda sig tjänsteoket, ofta varit missriktad i så måtto, att de saknat såväl de ekonomiska som moraliska förutbetingelserna samt den nödiga arbetsskickligheten för att sätta eget bo, och att bosättningsbegäret ofta varit så starkt, att backstugufolket låtit föreskrifva sig osäkra och olämpliga villkor af jordägarna. Det är vidare anmärkningsvärdt, med hvilken enstämmighet uttalandena under århundradets förra hälft framhålla de bristande fysiska och sedliga egenskaperna hos den folkklass, som genom denna frihetssträfvän tillskapades. Ehuru dylika uttalanden måste tagas med reservation, få de dock anses hafva vitsord därutinnan, att backstugusittare och inhyseksklasserna i lättja, laster och bristande arbetsduglighet stått lägst inom den svenska allmogebefolkningen samt vida under den lagstadda tjänsteklassen och jordtorparna. Dessa folk kategorier hafva utgjort exempel på verkningarna af en folkökning, för hvilken den moraliska ansvarskänslan och de ekonomiska betingelserna felats.

Att under sådana förhållanden backstuguupplåtelseerna måste hafva bidragit till pauperismens tillväxt i Sverige, särskildt under 1820—40-talen, synes otvifvelaktigt. Den ofvan anförda åsikt, att backstuguklassens tillväxt måste anses hafva varit en följd och icke en orsak till den ökade fattigdomen har tydligen afseende blott på det gamla orkeslösa folk, hvilket såsom ena hufvudelementet rekryterat backstuguklassen. De drängar och pigor åter, hvilka efter ingånget giftermål satt sig neder i backstugorna, hafva gifvit upphof till en folkmassa, ur hvilken rikets såväl fattiga som förkomna och brottsliga individer talrikare framgått än ur andra folkklasser på landsbygden. De ofvan anförda uttalandena äfvensom hvad man i öfrigt har sig bekant om backstugusittarnes fattigdom, tiggeri och moraliska beskaffenhet bekräfta denna uppfattning.

Direkta upplysningar föreligga icke om backstuguklassens förhållanden på 1860-talet, då den i samband med landsbygdens allmänna affolkning begynte aftaga. Den situation, som karakteriseras af uttalandena från de tidigare årtiondena, får dock i hufvudsak anses hafva varit bestående ännu vid denna senare tid. Dels ändrar sig icke en hel folkklass' allmänna natur under loppet af ett par decennier, dels ändrade sig under årtiondena i fråga de ekonomiska villkor föga, hvarunder backstugufolket lefde. Industrialiseringen af den svenska landsbygden var ännu på 1860-talet icke långt framskriden; i den mån detta skedde, kommo för öfrigt kvalificerade arbetare mera än backstugusittare i betraktande. Dessa sistnämnda hafva, om undantag göres för sockenhandtverkare och dylika, öfvervägande utgjorts af i särskilda yrken olärdt folk. Bruks- och skogsrörelsens tillväxt i vissa rikets provinser äfvensom järnvägsbyggandet från århundradets midt torde visserligen hafva lämnat ökade arbetstillfällen äfven för backstugufolket, men i större delen af riket voro dock såsom tillförene arbetsförhållandena inom jordbruket de för backstugusittarnas utkomst viktigaste. Dessutom bör erinras därom, att backstugusittareklassens numerär samtidigt med de öfriga allmogeelementens hade nått sin kulmen på 1860-talet; äfven om åt en större del af de förres afkomlingar öfvergång bereddes till andra yrken genom 1850-talets uppsvingsperiod, så kunde dock utkomstmöjligheterna för backstuguklassen i dess helhet hafva varit föga bättre på 1860-talet än under århundradena dessförinnan. De uppgifter, som finnas om öfverflödet på arbetsmarknaden inom jordbruket samt om de låga tjänstelönerna och den tryckta ekonomiska ställningen hos den obe- sutna landtbefolkningen på nämnda tid, bestyrka alla detta förhållande.

Utaf de af Emigrationsutredningen från hushållningssällskapen, kronolänsmännen och kommunalnämndsordförandena inhämtade upplysningar har framgått, att den förnämsta orsaken till backstugusittareklassens starka aftagande i senare tid har varit de högre arbetsförtjänsterna i städer och industrisamhällen, men att jämväl den osäkra besittningsrätten till den med backstugorna förenade jordplanen samt de otrefna förhållandena i allmänhet i backstuguhemmen bidragit därtill. Backstugusittarna draga, i den mån de äro arbetsföra, sin arbetskraft alltmera från jordbruksnäringen till industrien, och då de gamla backstugorna ofta äro ogynnsamt belägna för arbete i industrisamhällena, så öfvergifvas de af sina innehafvare. Att husmännen i Skåne aftaga mindre hastigt i antal uppgifves just bero därpå, att deras gatuhus oftare ligga lägligt till för arbete i närgränsande samhällen. Backstugusittarne, som med nämnda förflyttning förlora detta namn och antaga namn af arbetare, skaffa sig väl ofta en mot backstugan svarande bostadslägenhet på sin nya verksamhetsort, men den kategori af (för öfrigt oftast för

alltid afsöndrade) lägenheter, som på sådant sätt uppväxer, måste betraktas såsom en från de gamla backstugorna skild social nybildning. Innehafvarne af dessa lägenheter gå förlorade för jordbruket och inkorporeras i industriarbetareklassen.

När sålunda de mera arbetsföra elementen af backstugusittareklassen öfvergå till industrien, så måste de kvarvarande i än högre grad än tillföre utgöras af mindre arbetsföra folkelement. Af kronolänsmännens och kommunalnämndsordförandenas uttalanden har äfven framgått, särskildt från Norrland, Värmland, Västergötland och Småland, att den ännu kvarvarande backstugusittareklassen mestadels utgöres af gamla, orkeslösa eller föga arbetsföra personer; att den är till ringa eller ingen nytta för jordbruket; att den anses såsom ett obehag och är föremål för missnöje från jordägarnes sida, och från församlingarnas, hvilka frukta för fattigvårdens betungande; på några håll i Västergötland uppgifvas backstugorna t. o. m. af denna anledning blifva af kommunerna uppköpta och nedrifna. Endast från ett fåtal orter, särskildt i Kalmar län, uppgifvas backstugorna vara till nytta för jordbruket; men äfven från flera af dem sägas innehafvarna vara »föga arbetsföra», och den uppgifna nyttan tyder sålunda blott på en ytterligt knapp tillgång på arbetskraft. Älfsborgs läns norra, Skaraborgs läns och Örebro läns hushållningssällskap uttala likaledes den uppfattningen, att backstugusittarne mestadels äro personer med ovilja för arbete och med mycket små existensvillkor, eller ålderstigna och mindre arbetsföra personer; det förstnämnda hushållningssällskapet förklarar, att deras försvinnande på denna grund för alla måste räknas såsom en fördel.

Man torde på grund af hvad här är framhållet kunna såsom sammanfattning säga, att backstugusittare- och inhyseksklassernas försvinnande icke kan betraktas såsom en egentlig samhällelig olägenhet. Väl kunna i vissa fall dessa folkelement under den nu rådande synnerligt stora bristen på arbetskraft i jordbruket vara till någon nytta för detta. Men denna arbetskraft är dock i de flesta fall mindervärdig. Någon påräknelig källa till arbetskraft för jordbruket i framtiden kunna backstugorna minst af allt vara. Deras eventuella fördelar öfvervägas af de flerfaldiga ofvan påpekade olägenheter, som åtfölja dem.

Backstugornas försvinnande får därför anses vara en historiskt naturlig företeelse, gentemot hvilken det icke är anledning att ingripa hämmande. I den mån rikets växande industrialisering kräfver fortsatt rekrytering af arbetskraft från landsbygden, sker denna rekrytering med minsta olägenhet för jordbruket från dessa folkklasser. Utvandringen till utrikes ort åter måste visserligen anses

skada riket, äfven i den mån den får bidrag af de här omhandlade folkklasserna, emedan det i regel är dessas yngre och arbetskraftigare element, hvilka på sådant sätt gå riket förlustiga. Icke heller på den grund kunna emellertid särskilda statsåtgärder för backstugornas bibehållande motiveras.

IV.

Orsakerna till jordtorpareklassens tillväxt under perioden 1750—1860. Växlingarna i användandet af de olika arbetssystemen inom jordbruket. Orsakerna till jordtorpareklassens aftagande 1860—närvarande tid,

a) **Jordtorpsystemets uppkomst och företräden framför systemet med tjänstehjon i kosten samt backstugusystemet.**

Bland mångfalden af jordupplåtelse på hemmanens ägor skall här tagas i betraktande de egentliga *dagsverkstorpen* eller *jordtorpen*, hvilkas brukare erlægga veckodagsverken till hufvudgården samt i regel sitta på laga uppsägning. Såsom framhållits, har mellan sådana större torp å ena sidan samt småtorp och backstugor å den andra icke bestått någon bestämd gräns, vare sig i afseende å arealen, afgälden eller besittningsvillkoren. Icke desto mindre hafva de egentliga dagsverkstorparna bildat en kategori af nyttjanderättsinnehafvare, som ur såväl agronomisk som social synpunkt måste bedömas annorlunda än småtorparna och backstugusittarna.

Uppkomsten af dagsverkstorp på enskilda ägor daterar sig, som framhållits, i hufvudsak från det 18:de århundradet. De synpunkter äro redan antydda¹⁾, som dikterade frihetstidens politik i afseende å jordtorpen. Det är tydligt, att det äldre arbetssystemet med drängar och pigor i husbondens kost icke ensamt kunde blifva tillfyllest, då med tiden tillfällena till intagor på allmänningar och ödemarker aftogo och möjligheter till själfständiga bosättningar måste på annat sätt beredas tjänsteklassen. Torpsystemet uppstod såsom arbetssystem under trycket af frihetstidens starka folkökning och växande själfständighetskraf hos tjänsteklassen. Då därjämte på hemmanens utmarker ouppodlade viddar och nödigt virke ofta voro tillgängliga, lågo förutsättningarna för torpinstitutionens utveckling gynnsamma. Uti det på de större krono- och frälsepossesionerna bestående arbetssystemet med dagsverksprestationer af landboar hade torpsystemet dessutom sin historiska anknytning.

¹⁾ Se kap. I sid. 13.

Det är äfven framhållet, huru torpinstitutionen under tidsperioden 1750—1860 fick en stor utbredning i riket. Vål voro egentliga jordtorp färre till antalet på bondhemmanen i slättbygderna, men i skogsbygderna äfvensom på ståndspersoners större egendomar hade torpinstitutionen på 1820—30-talen fått allmän utbredning såsom arbetssystem vid sidan af det äldre systemet med tjänstehjon i kosten.

För den dåtida jordpolitiken tedde sig äfven jordtorpsystemet såsom förmånligt, såväl ur ekonomisk som social synpunkt. Det innebär en kraftig faktor för nyodlingarnas befrämjande. I motsats mot köpen och förpantningarna på längre tid samt alla jordupplåtelser med större tillträdessumma och ringa årlig afgäld innebär upplåtelsen af ett torp mot veckodagsverken intet försvagande af stamhemmanet¹⁾; åtminstone såframt dettas åkerjord icke behöfver tagas i anspråk för upplåtelsen samt hemmanets skogstillgångar tåla anläggningen. Jordägaren, som under arbetssystemet med drängar och pigor i kosten nödgas hela året om föda en arbetsstyrka, för hvilken han endast vissa tider på året har fullt behof, kan vid torpsystemet reglera arbetstillgången närmare efter behofvet. Han äger dessutom fördelen att ständigt kunna räkna på denna arbetstillgång in natura och göres därigenom mindre beroende af de fluktuerande tjänstehjonslönerna, hvilka dessutom, då de utgå i penningar, stiga i goda år, när spannmålets värde står lågt²⁾. På grund af det närmare beroende, hvari stamhemmanets styrka står till dagsverkstorpets fortvaro, har jordägaren större anledning än vid andra jordupplåtelser att förebygga torparens obestånd; i dåliga år, då han måste minska sin arbetspersonal, söker han i främsta rummet bereda sina jordtorpare arbetstillfälle på gården³⁾.

Ur social synpunkt åter ansågs jordtorpsystemet innebära den lyckligaste formen för den tjänande klassens bosättning under eget tak, i den mån själfägande bruk icke kunde beredas densamma. I detta fall tog nämligen tjänsteklassens själfständighetssträfvan två riktningar: öfvertagandet antingen af ett jordtorp med reglerad arbetsskyldighet eller af en lägenhet eller backstuga utan afsevärd årlig arbetsskyldighet. Det senare har emellertid, såsom framhållits, fört till uppkomsten af en samhällsklass, hvilken ur social synpunkt varit en olägenhet för riket. Jordtorparna med reglerad dagsverksskyldighet däremot hafva bildat en i fysiskt, mora-

¹⁾ Denna synpunkt framhölls särskildt under den på grund af kungl. cirkulärbrevet den 26 okt. 1833 verkställda riksenquéten i jorddelningsfrågan. Se länskommitterades i Västmanlands, Örebro, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs län yttranden, daterade såsom framgår af noterna sid. 65—66. Jfr dessutom k. bfhdes i Gäfleborgs län berättelse den 24 dec. 1822.

²⁾ Jfr k. bfhdes i Älfsborgs län berättelse den 1 sept. 1828 och dess följande femårsberättelser.

³⁾ En under hushållningssällskapens diskussioner ofta framhållen synpunkt. Se de i noterna sid. 83 citerade ställena.

likt och ekonomiskt afseende högre stående samhällsklass än backstugufolket. Till detta förhållande har dels medverkat, att jordägaren vanligen utvalt sina jordtorpare ur de bästa elementen bland sina tjänare eller bland allmogen i bygden, under det att backstugufolket rekryterats på ett mera okontrolleradt sätt. Dessutom har den säkrare ekonomiska existens, som jordtorparna med sina i viss grad försäkrade arbetstillfällen ägt framför backstugusittarna, bidragit till att hos de förra alstra en mindre proletarisk ställning. Äfven det större beroende och patriarkaliska husbondevælde, hvarunder jordtorparna lefvat, har, om detsamma ock i talrika fall missbrukats från jordägarnes sida, dock i stort sedt hos jordtorpareklassen grundlagt vissa goda karaktärsegenskaper som backstugufolket saknat. Hvad här är sagdt om förhållandet mellan dessa båda klasser gäller äfven i viss grad om förhållandet mellan jordtorparna och den lösa tjänsteklassen, hvilken, underkastad ständiga flyttningar från en husbonde till en annan, utvecklats sig i allt mindre beroende af husbondeväldet.

Ur dessa såväl ekonomiska som sociala synpunkter bedömdes jordtorpinstitutionen under tiden intill 1860-talet odeladt gynnsamt af den samhälleliga opinionen. K. bhde i olika län påpekade ofta jordtorpens gagnelighet för riket i motsats mot de små torpen och backstugorna¹⁾. Därvid framhölls äfven torparklassens större sedlighet, nykterhet och hyfsning framför den öfriga i jordbruket arbetande personalen²⁾. Torpareklassen betraktades såsom en »bättre medborgarklass» än tjänstehjonklassen³⁾. Samma uppfattning som länsstyrelserna uttalade äfven hushållningssällskapen ofta under sina öfverläggningar⁴⁾. Under de på 1830-talet föranstaltade enquêterna i jorddelnings- och fattigvårdsfrågorna, vid hvilka de i föregående kapitel refererade ogynnsamma uppfattningarna om småtorpare- och backstuguklassen gjordes gällande, ställde sig myndigheter och personer af alla stånd mycket gynnsamt mot dagsverkstorpen⁵⁾. Man framhöll torpsystemets anförda fördelar såsom arbetssystem; dessutom gjordes allmänt gällande, att jordtorpareklassens tillväxt icke i likhet med småtorpare- och backstuguklassens innebar faror för pauperismens tillväxt, emedan jordtorpens antal regleras efter jordägarens behof af arbetstillgång⁶⁾, den sistnämndes intresse är fästadt vid hans torpares välmåga och jordtorparen jämväl genom sin större

¹⁾ Jfr k. bhde i Älfsborgs län den 1 sept. 1823; i Örebro län den 10 okt. 1828; i Kristianstads län den 9 aug. 1828; i Stockholms län den 25 sept. 1839.

²⁾ K. bhde i Örebro län l. c.

³⁾ K. bhde i Stockholms län l. c.

⁴⁾ Se de nedan i noterna å sid. 83 citerade ställena.

⁵⁾ Se särskildt länskommittéernas uttalanden i Stockholms, Västmanlands, Örebro, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Göteborgs och Bohus län; reservationerna till Upsala och Hallands länskommittéernas uttalanden samt kronofogdarnas yttranden i Aska, Kinda och Ydre samt Göstrings och Vifolka fögderier af Östergötlands län.

⁶⁾ Jfr särskildt k. bhdes yttrande i Stockholms län den 6 april 1858 samt i Gottlands län den 12 november 1857.

jordlott och på grund af arbetstillfällena på hufvudgården har en ekonomiskt säkrare ställning. Ännu uti de i och för kungl. förordningen den 12 nov. 1858 om hemmansklyfning och jordafsöndring afgifna utlåtanden uttalades endast gynnsamma uppfattningar om jordtorpens tillväxt.

Jordtorpsystemets företräden framför systemet med drängar och pigor i kosten blefvo gifvetvis än större, allteftersom den lösa tjänsteklassens större knapphet och stegrade lefnadsanspråk tilltogo. Redan under perioden 1750—1850 hade, enligt talrika uttalanden, stora karaktärsförändringar gjort sig gällande hos tjänsteklassen i afseende å växande lättja och obeständighet samt ökade anspråk. Dessa förändringar hafva som bekant sedermera ytterligare tilltagit och medverkat till den nutida bortflyttningen från landsbygden, den mindervärdiga arbetstillgången och den permanenta krisen på landbrukets arbetsmarknad. Orsakerna till dessa psykologiska förändringar inom tjänsteklassen falla i öfrigt utom detta sammanhang. De hafva emellertid under det 19:de århundradet bidragit såväl till jordtorpsystemets tillväxt som till uppkomsten af den särskilda arbetsklass, som benämnes *statorpare* och *statare*.

b) *Statare-* och *statorpsystemets* uppkomst och utveckling.

I slutet af det 18:de århundradet funnos knappast några *statare* i riket. Drängar och pigor förblefvo, så länge de hade årstjänst, ogifta; vid giftermåls ingående bereddes dem, om inga andra utvägar funnos, möjlighet att genom ett torps eller en backstugas öfvertagande sätta eget bo. Då emellertid dessa möjligheter icke med tiden kunde hålla jämna steg med folktillväxten och tjänstefolkets kraf på tidigare äktenskap och på själfständighet blefvo allt starkare, måste med historisk nödvändighet ett nytt arbetssystem inom landtbruket utbildas sig. Att hålla gifta tjänstefamiljer under eget tak och vid eget bord kan en husbonde lika litet finna tillfredsställande som det stämmer öfverens med tjänstefolkets önsknningar. Lösningen måste då ligga i en arbetsform, där tjänstehjonet, som vill gifta sig, förflyttas utom husbondens tak, antingen till ett *statorp* eller till en *statarebyggnad*, gemensam för flera tjänstefamiljer. I det ena som andra fallet har *statorparen* eller *stataren* icke att erlægga annan ersättning till jordägaren än att han med samma skyldighet som tjänstehjon måste gå denne tillhanda med dagsverken, så ofta sådana påfordras, mot en för året bestämd daglön i persedlar eller penningar eller i bådadera. *Stataren* och äfven *statorparen* har sålunda städs stått under tjänstehjonsstadgan; de senares rättsliga ställning har emellertid under tidernas lopp varit föremål för viss oklarhet¹⁾.

¹⁾ Jfr kap. I sid. 26.

Möjligen redan i slutet af det 18:de, men i allt fall i början af det 19:de århundradet började detta statsystem utbilda sig på större jordpossessioner i riket. Den första upprinnelsen till detsamma var den ofvannämnda nödvändigheten att finna form för ett arbetsaftal med en gift dräng, för hvilken intet torp stod till buds. Däremot uppstod statsystemet icke från början genom indragning af jordtorp; denna företeelse begynte, såsom nedan skall påpekas, först senare.

Först i 1825 års folkräkning¹⁾ redovisas för *stattorpare* i en särskild kolumn. Deras antal i riket utgjorde detta år 9,239, hvilken siffra under de efterföljande femårsperioderna steg till resp. 10,398, 12,691, 14,154, 15,609, 17,026 och 18,706, så att den år 1855 utgjorde detta sistnämnda belopp. Hustrurnas antal var år 1845 14,496 och år 1850 15,699, så att män och hustrur tillsammans vid dessa tidpunkter utgjorde ett antal af 30,105, resp. 32,725. Några uppgifter om barnens antal saknas före 1870; utgås emellertid från proportionen detta år mellan hufvudpersoner och folkklassens samfällda summa (inklusive familjemedlemmar och biträden), skulle statareklassen år 1825 hafva utgjort bortåt 40 tusen personer och år 1855 öfver 75 tusen.

Betraktas de olika länen inom riket, så synes att *stattorparna* under hela perioden 1825—1855 förnämligast funnos i Östergötlands, Upsala, Stockholms, Västmanlands och Södermanlands län, d. v. s. i Östergötland och Mälardalen. Under tidsskedets förlopp ökades emellertid deras antal hastigt i Malmöhus län samt äfven i Örebro och Kalmar län. Statsystemets utbredning i riket skedde sålunda hufvudsakligast på slättbygderna i södra och östra Sverige.

Det är antagligt, att uti yrkesräkningarna 1825—1855 rubriken *stattorpare* omfattade jämväl *statare*, som bo i för flera *statarefamiljer* gemensamma kaserner (språkbruket på nämnda tid gjorde nämligen föga skillnad härutinnan). I folkräkningarna 1870—1900 äro emellertid med *stattorpare* sammanförda *statdrängar* i öfrigt, samt lösa daglönare i allmänhet, hvilka icke hafva årstjänst hos husbondefolket. Af detta skäl springer siffran för hufvudpersonerna år 1870 upp till 31,218, hvilken siffra tydligen icke kan sättas i jämförelse med siffran för år 1855. Med familjemedlemmar och biträden utgjorde emellertid den nämnda folkklassen år 1870 127,685 personer, hvilken siffra, eftersom daglönarna i regel sakna familjer, med något större skäl kan jämföras med de 75 tusen år 1855. År 1880 hade hufvudpersonernas antal stigit till 34,131 och folkklassens i dess helhet till 142,920. År 1890 utfördes folkräkningen på ett sätt, som omöjliggör jämförelse. År 1900 inskränktes emellertid, såsom under tiden före 1870, de med *stattorparna* sammanräknade personerna till *statare*, *statdrängar* och *gifta drängar*, så att siffrorna detta år

¹⁾ Se tabellen I, sid. 40—44.

äro direkt jämförliga med siffrorna 1825—1855. Hufvudpersonernas antal var nu 33,351; med familjemedlemmar och biträden utgjorde statareklassen 146,374 personer. De på statare år 1900 rikaste länen voro Södermanlands, Östergötlands, Malmöhus, Stockholms, Upsala och Västmanlands län, d. v. s. desamma som under århundradet i dess helhet.

Af denna öfversikt framgår, att statorpare- och statareklassen under hela århundradet varit i tillväxt, och att den äfven under landsbygdens nuvarande allmänna affolkning icke, åtminstone i statistiskt påvisbar grad, aftagit.

c) Växlingarna i användandet af jordtorpare- och stataresystemen.

Att stataresystemet icke från början uppstod därigenom, att jordtorpare frivilligt eller nödtvunget öfvergingo till att blifva statare, framgår däraf, att den sistnämnda företeelsen först framträdde på 1820—30-talen. Dessförinnan hade väl på en del orter i rikets slättbygder en koncentration af brukningsdelar framträdtt, men i så måtto, att landbönderna afhystes och landbohemmanen inlades i sambruk med säterierna. Afhysningen på de stora egendomarna äfven af jordtorparna följde något senare i tiden såsom en utveckling af af dessa tendenser.

År 1828 fästade k. bhde i Örebro län¹⁾ uppmärksamheten på det tilltagande bruket att afhysa landbönderna och de sociala olägenheterna häraf. År 1833 framhöllo k. bhde i Stockholms²⁾ och Västmanlands³⁾ län samma företeelse samt påpekade det tilltagande bruket att afhysa jordtorpen och öfvergå till stataresystemet. Från k. bhdes i Stockholms län sida var denna fråga under de efterföljande decennierna ofta föremål för uppmärksamhet. Detsamma var från 1839 fallet med k. bhde i Södermanlands län⁴⁾. År 1839 fästade k. bhde i Kristianstads län⁵⁾ likaledes uppmärksamheten på företeelsens ekonomiska och sociala innebörd. Jordtorpens indragning var jämväl föremål för länskommitterades i Stockholms län uttalande år 1839⁶⁾, för hushållningssällskapens i Södermanlands⁷⁾, Stockholms⁸⁾, Upsala⁹⁾, Västmanlands¹⁰⁾ och Kalmar¹¹⁾ län öfverläggningar vid midten af

¹⁾ Femårsberättelse den 10 okt. 1828.

²⁾ Dito den 25 nov. 1833.

³⁾ Dito 1833 (odaterad).

⁴⁾ Dito den 14 dec. 1839; den 6 juli 1844; den 30 sept. 1849 och den 30 sept. 1856.

⁵⁾ Dito den 28 nov. 1839.

⁶⁾ Yttrande den 4 mars 1834 på grund af kungl. brefvet den 26 okt. 1833.

⁷⁾ Handlingar för år 1848 sid. 107—111 och 146—160.

⁸⁾ Handlingar för år 1852 sid. 119—122.

⁹⁾ Handlingar för år 1850 sid. 112—131.

¹⁰⁾ Handlingar för år 1851 sid. 197—207; för år 1852 sid. 6—19; för år 1853 sid. 100—131.

¹¹⁾ Handlingar (kvartalstidskrift) 1855 sid. 26.

århundradet; för k. bfhdcs i Östergötlands län uttalande år 1857¹⁾ äfvensom för en allmän diskussion på samma tid i pressen och annorstädes. Det af statistiken ådagalagda förhållandet²⁾, att jordtorpens indragning redan före 1860 hade begynt i vissa af rikets storbruksbygder, bekräftas sålunda på annat sätt.

Stataresystemet utvecklade sig alltså redan under förra hälften af 1800-talet till ett arbetssystem af betydelse för det större jordbruket, vid sidan af systemet med tjänstehjon i kosten samt jordtorpsystemet. Dels skedde, såsom påpekats, denna statarekllassens rekrytering ur dräng- och pigklassen, dels skedde den ur jordtorpareklassen till följd af jordtorpens indragning. Det förra är ett förhållande, hvilket föga kan uppfordra till statsmakternas eftertanke, eftersom drängars och pigors öfvergång till statfolk icke innebär bildandet af en ny arbetsklass utan endast en ny, af deras giftermål betingad aflöningsform. I föreliggande sammanhang kommer den frågan för öfrigt icke i betraktande. Jordtorpareklassens undergräfvande åter genom jordtorparnes frivilliga eller tvungna öfvergång till statfolk eller lösa arbetare var en företeelse, hvilken redan vid dess första framträdande var föremål för allmän uppmärksamhet. Då denna företeelse före år 1860 var hufvudanledningen till jordtorpens förminskande, och den äfven efter år 1860 varit en af anledningarna därtill, bör den icke i detta sammanhang förbigås.

Jordtorpsystemets ersättning med stataresystemet måste bedömas ur två synpunkter, den ekonomiska och den sociala. Orsakerna till öfvergången hafva varit rent ekonomiska. I någon mån voro de redan under förra hälften af århundradet att söka i torparnas *frivilliga* lämnande af torpen, på grund af obenägenhet att bruka andras jord³⁾ under ofta för hårda villkor⁴⁾, i förening med lockelserna af högre löner såsom statare eller lösa arbetare⁵⁾. Icke sällan måste torparna vråkas af jordägarna på grund af oförvållad eller förvållad oförmåga att fullgöra sina prestationer⁶⁾. Det vanligaste förhållandet var dock på ifrågavarande tid, att torparen emot egen åstundan uppsades samt torpet afhystes och indrogs under hufvudgården.

Skälen för jordägarna till sistnämnda åtgärd voro i hufvudsak följande⁷⁾. Perioden 1810—1860 sammanföll med en teknisk omdaningstid i jordbruket, sammanhängande med skiftesverkets starka fortskridande samt det extensiva sädesbrukets uppsving. Den naturliga ången fick i stor utsträckning vika för åker med insädda vallar, och

¹⁾ Yttrande den 5 dec. 1857 i och för kungl. förordningen den 12 november 1858.

²⁾ Kap. II sid. 56.

³⁾ K. bfhde i Örebro län den 10 okt. 1828.

⁴⁾ Dito i Östergötlands län den 1 sept. 1849.

⁵⁾ Dito i Örebro län l. c.

⁶⁾ Dito i Hallands län den 16 sept. 1833.

⁷⁾ Det här nedan följande utgör en sammanfattning af de i ofvan citerade källor innehållna uttalanden och upplysningar.

en betydande spannmålsproduktion vidtog, stimulerad af stigande spannmålspriser och ökade afsättningsmöjligheter. Goda förtjänster och än större förhoppningar om sådana knötos vid den extensiva sädesproduktionen, för hvilken, som bekant, storbruket äger företräden framför de mindre jordbruken. En tendens till brukningsdelarnas vidgande samt öfvergång till själfbrukningssystem gjorde sig allmänt gällande. De större jordpossessionaterna indrogo landbohemmanen och torpen till hufvudgården, ledda af åstundan att se dessas jord i egen hand afkasta mera än hvad som var möjligt i landböndernas och torparnas, hvilka gifvetvis ofta voro oförmögna eller ovilliga att sköta sin jord på ett med de nya åsikterna öfverensstämmande sätt. Sedan skiftet öfvergått byarna och hemmanen, lågo jordtorpen ofta enklaverade af de förras åker och äng, i hvilket fall de voro till hinder för ett rationellt bruk. Ett större behof hos jordägarna att hafva arbetarna »i sin hand», att kunna disponera sin arbetsstyrka efter behag och lämplighet, gjorde torpen obekväma. Slutligen föranledde de stigande konjunkturerna och den växande jordspekulationen en tendens hos jordägarna att hafva äfven jorden i egen hand, i synnerhet då de umgingos med tankar att utarrendera den eller sälja den, i hvilka fall bestående torpkontrakt kunde vara olägliga.

Gentemot dessa synpunkter gjordes från flera håll torpsystemets ekonomiska företräden fortfarande gällande. Det framhölls, att åtminstone när torpjorden icke ligger i sammanhang med hufvudgårdens åker och äng, så är torpets indragning icke påkallad. Jordtorparen, som för en längre tid är fästad vid gården, kan göra bättre arbete än den lösa arbetaren eller stataren. Dessutom framhölls torpsystemets redan antydda företräden framför andra arbetsystem: jordägaren är icke nödsakad att hela året om föda en arbetsstyrka, för hvilken han blott på vissa tider har fullt behof; han är försäkrad om arbetstillgång, som ej beror af de växlande konjunkturerna.

De hufvudsakligaste betänkligheterna mot torpsystemets ersättande med stataresystemet vore emellertid af *social* art. Äfven de som erkände stataresystemets ekonomiska företräden i vissa fall såsom arbetssystem framhöll oofta, att jordtorpareklassens öfvergång till statareklass innebär dess nedsjunkande till en socialt lägre samhällsklass. Redan år 1828 framhöll k. bfhde i Örebro län¹⁾, huru antalet statorpare eller statkarlar och flera dylika personer år ifrån år tilltagit samt huru denna arbetsklass utmärker sig för mindre omtanke och arbetshåg än jordtorparne. År 1833 uttalade k. bfhde i Stockholms län²⁾ farhågor för fattigdomens tillväxt genom statareklassens ökning. Hjonelagen inom denna framhöllos vara till föga båtnad, så

¹⁾ Femårsberättelse den 10 okt. 1828.

²⁾ Dito den 25 nov. 1833.

för dem själfva som för populationen; barn saknas sällan i dessa familjer, men föräldrarnas fattigdom och sorglöshet för deras vård och uppfostran förorsaka, att de till större delen i spädare år dö eller komma fattigförsörjningarna till last. År 1839 yttrade sig samma k. bhde¹⁾ än starkare härom: statfolket, som bo och hushålla för sig själfva och vanligen äro gifta, sakna den för tjänstehjonen så nyttiga tillsynen af husbondefolket, och under sken af frihet tryckas de oftast af bekymmer för sin utkomst, då stugan blifvit full af barn. — Samma år framhöll k. bhde i Södermanlands län²⁾, att öfvergång till stataresystem i hög grad verkar till fattigdomens ökande. — K. bhde i Östergötlands län³⁾ yttrade sig likaledes om de sociala olägenheterna däraf: statorparen äger sällan hopp att se sin flit och omtanka bereda honom bättre villkor på äldre dagar, hvaremot den förutseende husbondens jordtorpare äga en visshet därom, som hvarje godt år bekräftar. Hopplöshet gör modlöshet och benägenhet att dränka bekymren i glaset; däraf härleder sig sedan fattigdomen. — K. bhde i Kristianstads län⁴⁾ utvecklade samma år i ett längre uttalande samma uppfattning.

Som synes, var det hufvudsakligen i Mälareprovinserna, Östergötland och Skåne, hvarest stataresystemets sociala olägenheter först väckte uppmärksamhet. Under 1840—50-talen fortsatte dessa uttalanden. År 1844 upprepade k. bhde i Södermanlands län⁵⁾ sina föregående uttalanden. K. bhde i Östergötlands län⁶⁾ framhöll, att de kommuner äro svårast betungade, där vid stora egendomar någon myckenhet statfolk indragits och därefter lämnats åt fattigvården. De största kostnaderna vid fattigförsörjningen orsakas af barn och af förskjutne statfolks hushåll. — År 1848 diskuterade Södermanlands läns hushållningssällskap⁷⁾ statarefrågan och uttalade sig för åtgärder till förbättrande af statfolkets ställning. — Året därpå fästade k. bhde i samma län⁸⁾ ånyo uppmärksamhet på frågan. Åren 1850—53 var densamma föremål för öfverläggningar inom Stockholms, Upsala och Västmanlands läns hushållningssällskap⁹⁾ samt för uttalande af k. bhde i Stockholms län¹⁰⁾. I de flesta fall vid dessa tillfällen voro uttalandena till förmån för jordtorpsystemet, såsom varande ur *social* synpunkt förmånligare än stataresystemet. Ur *ekonomisk* synpunkt åter gjorde sig de motsatta åsikter

¹⁾ Femårsberättelse den 25 sept. 1839.

²⁾ Dito den 14 dec. 1839.

³⁾ Dito den 8 jan. 1839.

⁴⁾ Dito den 28 nov. 1839.

⁵⁾ Dito den 6 juli 1844.

⁶⁾ Dito den 21 juni 1844.

⁷⁾ Se not 7 sid. 83.

⁸⁾ Femårsberättelse den 30 sept. 1849.

⁹⁾ Se de i noterna å sid. 83 omnämnda ställena.

¹⁰⁾ Femårsberättelse den 28 febr. 1852.

gällande, som ofvan antydzts. — Åren 1855—56 fästade ånyo k. bfhde i Södermanlands län¹⁾ samt hushållningssällskapet i Kalmar län²⁾ uppmärksamheten på den med statareklassens tillväxt förbundna ökade fattigdomen.

Det förefanns alltså redan under tiden före 1860-talet en opinion emot jordtorpsystemets öfvergifvande för stataresystemet. Som synes, byggde emellertid denna hufvudsakligast på sociala motiv. Öfvergången ansågs medföra de samhällseliga faror, hvilka städse brukat förbindas med den lösa befolkningens tillväxt. Under tidsperioden i fråga, då folkökningen och den växande pauperismen voro föremål för allmän uppmärksamhet, måste gifvetvis äfven den sociala nybildning, som statareklassen innebar, väcka farhågor. Sådana farhågor voro visserligen i första hand riktade på den obesutna men jordbundna arbetsbefolkningens (backstugusittare- och småtorpareklassens) tillväxt. Statareklassens ökning åter innebar en ökning af den obesutna men rörliga arbetsklassen, hvars hufvudmassa emellertid utgjordes af tjänsteklassen i husbondens kost. Att statareklassen mera än den senare ansågs bidra till fattigdomens förökande berodde gifvetvis på att statarne i regel voro gifta och med sina talrika barnskaror drefvos närmare existensgränsen.

Det förnämsta skälet för den åskådning, som i jordtorparnes öfvergång till statare såg en fara för pauperism, var det förhållande, att statarne sakna stödet i sin ekonomi af en jordtorfva till eget brukande. Den lilla jordplan, som brukar medfölja stattorpet eller tilldelas statarekasernens familjer, är gifvetvis otillräcklig för sådant ändamål. Emellertid gjordes från motsatt synpunkt gällande, att stataren såsom ägande en såväl i goda som i dåliga år utgående bestämd stat är mindre beroende af konjunkturer och missväxter än jordtorparen, hvilken delar missväxtens olyckor med jordägaren. Att jordtorparens ekonomiska ställning i regel är mera försäkrad än statarens förnekades fördenskull från dessa håll, och de talrika fallen af på obestånd komna jordtorpare framhöllos såsom bevis därför. Äfven tyder det förhållande, att jordtorparne frivilligt öfvergingo till stättjänst, på riktigheten häraf. — Tydligt är, att besittningen af en jordtorfva icke i och för sig innebär en större ekonomisk säkerhet; denna afhänger jämväl af torpets storlek, torpvillkorens beskaffenhet och framför allt af torparens personliga egenskaper. Något allmänt omdöme om jordtorparens eller statarens säkrare ekonomiska existens kan fördenskull gifvetvis icke fällas. Man torde blott kunna säga, att den senare är mera försäkrad än den förra mot plötsligt obestånd, men lefver under en permanent mera tryckt ekonomi.

¹⁾ Femårsberättelse den 30 sept. 1856.

²⁾ Se det i not 11 sid. 83 citerade ställe.

Jordtorparnes öfvergång till statare måste emellertid under alla omständigheter betraktas såsom ett nedstigande till en lägre samhällsklass. I detta afseende hafva knappast olika meningar gjort sig gällande. Under en förutseende husbonde äger jordtorparen, äfven om hans ställning på flere sätt är otrygg, dock utsikt att kvarblifva vid torpet. Stataren däremot saknar i de flesta fall utsikten att med tiden komma under eget tak. Denna hopplöshet har tvifvelsutänkt af statareklassen gjort en arbetsklass som i afseende å arbetsduglighet och sedliga egenskaper stått lägre än jordtorparne. Bortsett från de i strängaste mening ekonomiska förhållandena, hvarom ofvan är nämnt, har statareklassen äfven lefvat under hygieniskt och moraliskt ogynnsammare förhållanden än jordtorpareklassen.

Vid afvägande af synpunkterna för och emot torde de *sociala* betänkligheterna mot statareklassens tillväxt böra tillerkännas vitsord. En missriktad filantropisk åskådning har emellertid däraf förlidts att i alla afseenden bryta stafven öfver stataresystemet och öfver de motiv från jordägarnes sida, som bidragit till dess utveckling¹). Däremot bör i första rummet anföras, att stataresystemets uppkomst varit en historisk nödvändighet. Anläggande af dagsverkstorp är, äfven om viljan därtill finnes, icke möjligt mer än till en viss gräns, om icke stamhemmanens åker skall inkräktas; äfven resa brist på virke och för höga underhållskostnader för torpet ofta ekonomiska hinder däremot. Jordtorpinstitutionens utveckling kan fördenskull icke hafva varit obegränsad; det får antagas, att den starka torptillväxten 1750—1860 fört torpanläggningarna i Sverige rätt nära denna gräns. Det ytterligare arbetsbehof, som förefunnits för jordbruket, har icke kunnat täckas enbart genom systemet med tjänstehjon i kosten, på grund af drängars och pigors kraf på giftermål och bosättning. Stataresystemet har då framdrifvits af oundvikliga ekonomiska förhållanden och folkpsykologiska faktorer.

I andra rummet bör anföras, att indragningen af jordtorpen och öfvergången till stataresystemet äfven i viss mån varit en naturlig historisk företeelse. Som framhållits, utvecklade sig jordbruket under tidsskedet i fråga i riktning af extensiv sädesodling. Orsakerna därtill voro allmänna prisförhållanden och historiska lagar, efter hvilka jordbruket under denna tid måste anpassa sig för att gifva största möjliga afkastning. Jordtorpens utläggande var endast en sida af denna anpassning. Det står utom tvifvel, att denna företeelse bidragit till sädesodlingens framsteg i Sverige under perioden 1840—70, till den export som då ägde rum och till den ökade nationalvinsten.

¹) Jfr Värmdö hushållningssilles i Stockholms län uttalande om statorparessystemet den 2 januari 1851.

Om emellertid äfven detta varit fallet, så blef dock jordtorpens indragning ofta ett mode¹⁾ mera än en eftertänkt åtgärd, och talrika torpindragningar torde nog hafva ägt rum, hvilka icke i längden blefvo fördelaktiga för jordägarne. I den mån så var förhållandet, få äfven de sociala betänkligheterna mot dylika åtgärder tillerkännas ökad betydelse.

d) Jordtorpareklassens aftagande under tiden efter 1860-talet.

Hvad här ofvan under c) är anfördt har närmast afseende å tiden före 1860—70-talen, då den allmänna affolkningen från landsbygden tog sin begynnelse. Det äger dock tillämplighet äfven på tiden därefter, i den mån jordtorpens afhysande föranledts af öfvergången till stataresystemet. Emellertid framträdde under tiden från 1860—70-talen alltmera nya faktorer, hvilka hafva gjort torpareklassens förminskande till en mera invecklad företeelse än tidigare. Det är fördenskull anledning att betrakta utvecklingen under de senaste decennierna i ett särskildt sammanhang.

Af Emigrationsutredningen har i afseende å torparfrågans nuvarande läge, upplysningar inhämtats af de myndigheter och korporationer, hvilka redan äro i annat sammanhang omnämnda²⁾. Af dessa myndigheter hafva hushållningssällskapen och hushållningssällskapen samt kronolänsmännen och kommunalnämndsordförandena lämnat de utförligaste upplysningarna. Äfven medlemmar af landtmäteri- och jägeristaterna hafva bidragit till frågans belysning.

Af dessa yttranden, hvilka jämväl ibland afsett förhållandena under längre tillbaka liggande årtionden, har bekräftats, att den ofvan anförda strömningen under det extensiva jordbrukets period för jordtorparensystemets öfvergifvande till förmån för stataresystemet fortsatte under 1860- och 70-talen samt in på 1880-talet i vissa rikets provinser. Detta synes hufvudsakligen hafva varit fallet i Upland³⁾ och Södermanland⁴⁾, i Östergötland⁵⁾ och Skåne⁶⁾ samt jämväl i vissa delar af Jönköpings⁷⁾ och Skaraborgs län⁸⁾. Den goda tillgången på arbetskraft och de låga arbetslönerna, i förening med de höga spannmålspriserna och de stigande egendomsvärdena, samverkade ännu in på 1880-talet till utbredande af modet att inlägga torpen. Emellertid hade situationen inom jordbruksnäringen redan

¹⁾ Se de i not 1—6 å sid. 83 omnämnda ställena.

²⁾ Kap. II sid. 59.

³⁾ Sotholms hds hush.-gille.

⁴⁾ Lagunda och Hagunda hush.-nämnd.

⁵⁾ Östergötlands läns hush.-sällsk. handl. 1884 sid. 278.

⁶⁾ Pastoratskommittéerna i Frosta hd, Fleminges, N. och S. Luggåde, Mörarp, Välluf i Malmöhus län i P. M. till hush.-sällsk. — Ett flertal kom.-ordf. i samma län.

⁷⁾ Vista hds hush.-gille.

⁸⁾ Hush.-sällskapet i länet. — Kronoln i Kåkindes distr.

på 1870-talet begynt blifva en annan och jordtorpens afhysande försakades alltmera af nya förhållanden.

Det viktigaste bland dessa förhållanden har varit Sveriges *växande industrialisering* från 1870-talet, med åtföljande ökade arbetstillfällena och stigande arbetslöner utom jordbruket. Torparnas aftagande blir från denna tid ett led i den landsbygdens allmänna affolkning, som under inflytande häraf vidtog. Torpens försvinnande får enligt inkomna uttalanden¹⁾ under de senare decennierna i första rummet tillskrivas torparnes *frivilliga lämnande* af torpen, under påverkan af lockelserna till bättre aflönadt arbete utom jordbruket. Sådant saknas icke på talrika orter i riket. Arbetsförtjänsterna på andra håll ha stigit, så att jordbruket ej kan följa med²⁾; torparen föredrager att vara en fri, lös arbetare³⁾; han vill ej binda sig för en längre tid framåt⁴⁾; han vill ha bättre betaldt, friare disponera sin tid, ej vara bunden af dagsverksskyldighet⁵⁾; han vill få rättighet att söka arbete hvar som helst, hvilket jordägarne ej vilja tillmötesgå⁶⁾; såsom ackordsarbetare på annat håll har han större förtjänst⁷⁾; de höga förtjänsterna i skogsrörelsen och industrien hafva medfört obenägenhet att vara torpare⁸⁾.

Dragningen till städerna och industrien samt till Amerika är sålunda den allmänna ekonomiska faktor, som från och med 1860—70-talen träd i förgrunden såsom orsak till torpens förminskande. På detta kända allmänna förhållande är icke i detta sammanhang anledning att närmare ingå. De ökade utkomstmöjligheterna och stigande lönerna utom jordbruket äro emellertid endast den ena hufvudgrupp af faktorer, som föranleda landsbygdens affolkning. Den andra hufvudgruppen är att söka inom jordbruksnäringens egna förhållanden; bland dessa finnas i afseende å torpen flere, hvilka sammanhänga med torpinstitutionens särskilda karaktär och hvilka här framför allt komma i betraktande.

Under de senaste decennierna har på grund af den nämnda affolkningen af landsbygden en stark stegring ägt rum af arbetsförtjänsterna äfven inom jordbruket. Dagsverkspriser och tjänstehjonslöner hafva stegrats; samtidigt hafva de höga sädespriserna under 1850—70-talen sjunkit, den extensiva sädesodlingens tid gått

¹⁾ Hush.-sällsk:n i Malmöhus, Jönköpings, Gottlands, Östergötlands, Älfsborgs södra, Örebro län; flere hush.-gillen i Stockholms, Gäfleborgs, Värmlands län och lbr.-för. i Västmanlands län. — Landtmätare i Älfsborgs och Skaraborgs län. — Kronol:n i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Örebro, Västmanlands län. — Kom.-ordf. i alla län.

²⁾ Hush.-sällsk:t i Göteborgs och Bohus län.

³⁾ Dito i Blekinge och Södermanland. — Kronol:n i Stockholms och Kristianstads län.

⁴⁾ Dito i Göteborgs och Bohus län samt Kalmar norra.

⁵⁾ Dito i Jönköpings län.

⁶⁾ Dito i Älfsborgs norra.

⁷⁾ Dito i Kalmar södra. — Kom.-ordf. i Örebro och Värmlands län. — Kronol:n i Göteborg och Bohus.

⁸⁾ Hush.-gillen i Jämtland. — Ett stort antal kom.-ordf. i Norrland.

förbi och jordbrukets utveckling gått i riktning af intensivare bruk, större användande af maskiner och ekonomisering med arbetskraften. Dessa förändrade förhållanden hafva gifvetvis fört äfven torparefrågan in i ett nytt skede.

De sedan äldre tid tillbaka bestående, under den rikliga tillgången på arbetskraft och de låga arbetslönerna före 1870-talet avslutade arrendevillkoren för torpen hafva under de förändrade förhållandena syntts torparna *för hårda*. In natura utgående dagsverksprestationer äro naturligtvis konservativare i sina fluktuationer än penningegodtgörelser. Många jordägare hafva ej velat lämpa rättsgörelsen för torpen efter dagsverkenas nutida värde¹⁾, eller hafva försummat att i tid göra detta²⁾; de hafva alltför mycket fasthållit vid gamla kontrakt³⁾ och ej velat jämka dessa efter de nya förhållandena⁴⁾; betalningen för öfverdagsverken är för låg⁵⁾. Torpskatten har därför af torparne ansetts oskäligt hög⁶⁾; arrendevillkoren, särskildt där arrendet utgår i dagsverken⁷⁾, hafva ofta varit hårda⁸⁾; torparens villkor hafva fördenskull ej förbättrats i proportion till arbetslönernas stigande⁹⁾; hans ställning är därigenom sämre än förr¹⁰⁾; han har måst uppsägas på grund af försummelse att fullgöra sin dagsverkskyldighet¹¹⁾. Anledningen till torparnas frångående af torpen har sålunda enligt dessa utsagor äfven in i senare tid delvis varit att söka hos jordägarne, nämligen i så måtto, att dessa blott ovilligt velat jämka torpvillkoren efter arbetsmarknadens förändrade förhållanden¹²⁾.

En af de viktigaste omständigheter, hvilka försatt torparne i svårigheter, har varit de stegrade tjänstelönerna, hvilka ofta gjort det omöjligt för torparen att *hålla dräng*¹³⁾. Allmänt uppgifves, att de större jordtorparne, hvilka för dagsverkskyldighetens fullgörande

1) Hush.-sällsk:n i Kalmar norra, Jönköpings, Älfsborgs norra; Östbo hush.-gille i Jönköpings län. — Landtmätare i Östergötland.

2) Hush.-sällsk. i Skaraborgs län.

3) Tveta hush.-gille i Jönköpings län.

4) Lyhundra hush.-gille i Stockholms län; kronol:n i Kronobergs, Göteborgs och Bohus län.

5) Älfsborgs läns norra, Skaraborgs, Upsala läns hush.-sällsk.

6) Älfsborgs läns norra hush.-sällsk.

7) Kristianstads läns hush.-sällsk.

8) Malmöhus, Kristianstads och Hallands läns, Kalmar läns norra och södra, Jönköpings läns hush.-sällsk.; kronol:n i Stockholms, Östergötlands, Kalmar, Hallands, Skaraborgs och Örebro län; kom.-ordf. i Mälareprovinserna.

9) Hallands läns hush.-sällsk.

10) Östbo hush.-gille af Jönköpings län.

11) Hush.-gillen i Stockholms och Upsala län. — Kronol:n i Östergötlands län.

12) Att anledningen legat delvis på jordägarnes sida utsäges uttryckligen af Kalmar läns södra och Östergötlands läns hush.-sällsk.

13) Stockholms, Upsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar läns norra, Älfsborgs läns norra, Skaraborgs, Örebro läns hush.-sällsk.; hush.-gillen o. lbr.-fr. i Värmlands o. Västmanlands län; landtmätare i Södermanlands och Örebro län; kronol:n i Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Skaraborgs, Örebro län; kom.-ordf. på flere håll i riket, särskildt Mälareprovinserna.

varit afhämgiga af lejd hjälp, stått sig väsentligt sämre och oftare nödgats frångå sina torp än de mindre torparne. Sexdagarstorparne äro ruinerade genom svårigheten att hålla dräng; 2 å 3 dagars torp minskas föga¹⁾. Minskningen i torparnas antal gäller förnämligast innehafvarne af stora torplägenheter, och har sin förnämsta grund i svårigheten för innehafvaren af sådant torp att erhålla dräng; där torpet åter icke varit större än att torparen själf kunnat utgöra sin dagsverksskyldighet, hafva anförda svårigheter icke förekommit²⁾. Viktigast bland orsakerna till jordtorpens försvinnande är den med afseende å större torp verksamma, att torparne icke kunna hålla de drängar som erfordrats för dagsverksskyldighetens fullgörande³⁾; o. s. v. I samma riktning som svårigheten att skaffa dräng har *torparebarnens afflyttning* från hemmet verkat⁴⁾. En allmän brist på intresse för jordbruket och i synnerhet torpbruket kan iakttagas hos dessa⁵⁾; de söka sig tidigt bort till andra yrken eller till Amerika, och torparen sättes därigenom i förlägenhet för torpets skötande och prestationernas utgörande.

Hvad ofvan är sagdt om jordägarnes in i senare tid bibehållna alltför hårda torpvillkor gäller emellertid blott om en del af jordägarna i riket; efter inkomna utsagor att döma knappast om flertalet. Oftare uppgifves, att jordägarna med hänsyn till de förändrade förhållandena på arbetsmarknaden och behovet af att kvarhålla sina torpare nödgats *sänka dagsverksprestationerna* för torpen samt, hvilket är en allmän företeelse, öfvergå från dagsverken till *kontant arrende*. Dagsverksskyldighetens ersättande med penningearrende har påyrkats med ökad styrka från torparnes sida⁶⁾, ty dessa vilja ej vara underkastade tvänget af bestämda dagsverken, hvilka de anse medföra olägenheter för den fria och mest lönande dispositionen af deras arbetskraft. Denna förändring har sålunda framtingats af den allmänna önskan hos torparne att söka förtjänster på ackordsarbete och utom jordbruket. Jordägarna hafva ofta varit nödsakade att tillmötesgå denna önskan; de hafva fått modernisera afgifterna för torpen⁷⁾; de hafva sänkt dagsverksprestationerna så att de knappt kunna sänka dem mera⁸⁾; de kunna ej numera upplåta torp med så låga afgifter och höga dagsverken som torparen kräfver⁹⁾. Där en

1) Skaraborgs läns hush.-sällsk.

2) Stockholms läns hus.-sällsk.

3) Upsala läns hush.-sällsk.

4) Hush.-gillen i Stockholms, Upsala, Värmlands län. Väster.-norrl. läns hush.-sällsk.

5) Kristianstads, Älfsborgs södra, Skaraborgs läns hush.-sällsk. Hush.-gillen i Värmlands län. Kronol:n i Jönköpings län.

6) Jönköpings och Östergötlands läns hush.-sällsk; landtmätare i Kristianstads län; kronol:n i Östergötlands, Kronobergs, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Göteborg och Bohus, Älfsborgs, Skaraborgs län; kom.-ordf. från ett flertal orter i riket.

7) Kristianstads läns hush.-sällsk.

8) Östra hds hush.-gille af Jönköpings län.

9) Mackmyra hush.-gille i Gäfveborgs län.

dylik modernisering af torpvillkoren skett, äro förhållandena bättre¹⁾ och torparne hafva oftare kvarstannat.

Emellertid har, i de fall då dagsverksskyldigheten bortfallit, torpinstitutionen förlorat sin gamla karaktär och det väsentligaste af sin betydelse såsom arbetssystem för jordbruket. Torpen hafva öfvergått till arrenden i vanlig mening; det patriarkaliska förhållandet med åtföljande moraliska förpliktelser från husbondens sida har bortfallit, och för jordägarne hafva gifvetvis de rent *ekonomiska synpunkterna vid torpjordens utarrendering* trädt skarpare i förgrunden. Torparrendena hafva då ofta befunnits ofördelaktiga, särskildt sedan allt flera eftergifter i penningeafgälden måst göras; torpen skötas dåligt, så att afkastningen blir dålig²⁾ och till följd däraf äfven torparrendet litet; torparens små kunskaper, minimala resurser och brist på maskiner gör, att han ej kan bruka jorden intensivt³⁾; kostnaden för hus, ved och gärdsel blir knappt betald och torpsystemet oekonomiskt⁴⁾; jordägaren har varit obenägen att sätta torpets byggnader och jord i fullgodt skick, enär afkomsten syntes för ringa⁵⁾; torpen hafva varit så usla, att ägaren ej vill påkosta reparation⁶⁾; han anser det för dyrt att underhålla torpen, rifver dem därför och bygger hellre statarebostäder, som ej behöfva lada och logar⁷⁾.

I rikets skogsbygder kommer härtill ett missnöje med torpen med hänsyn till hemmanens *skog*, som väl gjort sig gällande allt sedan torpinstitutionens tillkomst, men som på grund af de stegrade skogsvärderna och minskade skogstillgångarna flerstädes synes hafva tilltagit i styrka⁸⁾. Torpen afhysas med hänsyn till skogen, såväl af bolagen i norra och västra Sverige, som af enskilda hemmansägare. De stigande skogsvärderna hafva frestat torparna att utnyttja sin rätt till husbehovsvirke på ett otillbörligt sätt⁹⁾; ett allmänt missnöje råder fördenskull i afseende å torparnes skogsrättigheter; tvister därom äro ej ovanliga¹⁰⁾, och t. o. m. de till evärdelig ägo afsöndrade skattetorpen i Norrland återköpas af denna anledning af de enskilde jordägarne och bolagen.¹⁰⁾

Genom torpareprestationernas successiva nedsättning har jordägaren sålunda ofta kommit till en punkt, då torpupplåtelsen ej

¹⁾ Hush.-sällsk. i Kristianstads län; kronol:n i Södermanlands och Jönköpings län.

²⁾ Hush.-gillen i Kalmar och Jönköpings län.

³⁾ Kalmar läns södra och Södermanlands läns hush.-sällsk.

⁴⁾ Hush.-gillen i Jönköpings och Värmlands län. Kronol:n i Blekinge län.

⁵⁾ Södermanlands läns hush.-sällsk. Lbr.-fr. i Västmanlands län.

⁶⁾ Jägmästare på Dal.

⁷⁾ Landtmätare i Södermanland.

⁸⁾ Hush.-gillen i Upsala, Värmlands och Gäfneborgs län; hush.-sällsk. i Väster-norrlands, Jämtlands och Norrbottens län; landtmätare i Värmlands och Väster-norrlands län; Kronol:n i Jönköpings och Värmlands län; kom.-ordf. i Norrland.

⁹⁾ Hush.-gillen i Jämtland.

¹⁰⁾ Landtmätare i Norrland.

längre syntes ekonomiskt lönande. Härtill hafva jämväl bidragit de ofvannämnda *förändringarna inom jordbrukstekniken*. Torpareinstitutionen, hvilken passade för det extensiva jordbruket, lämpar sig mindre väl för det intensiva, hvilket hufvudsakligen använder hästar såsom dragkraft och ersatt en stor del af den mänskliga arbetskraften genom användande af maskiner. Dessa omständigheter kräfva fasta arbetare, hvilka äro att påräkna för hvar dag och icke såsom torparen måste ägna en stor del af sin tid åt torpjordens skötsel¹⁾. I samma mån jordbruket inriktats på foderväxtodling, har kreatursantalet ökats, hvilket har haft till följd större behof af kreatursskötare, till hvilka torpare af flera skäl ej med fördel kunna användas²⁾. Den dyrbara och mera invecklade jordbruksredskap, som numera användes, kräfver större vana vid handterandet, än som i allmänhet förefinnes hos torparen, som mindre ofta kommer i arbete vid hufvudgården; än mera är detta fallet när det gäller körning och skötsel af hästarna³⁾.

Genom jordbruksteknikens förändringar uppgifves sålunda torpsystemet hafva blifvit mindre lämpligt än förr såsom arbetssystem för det större jordbruket. Den yttersta orsaken härtill synes dock, såsom af det anförda framgår, vara torparens bristande duglighet såsom arbetare i det moderna jordbruket; ett förhållande som torde sammanhänga med hans ofvannämnda brist på kunskaper och resurser samt därpå åtföljande mindre moderna skötsel äfven af torpjorden. Jordägaren uppgifves hafva anledning till missnöje med det sätt, hvarpå torparen fullgör sitt arbete⁴⁾. Allteftersom de dugligaste elementen af torparklassen dragas bort till städerna, industrien och Amerika, måste dessutom de kvarvarande elementen blifva mindervärdiga; mycket ofta uppgifves, att jordägarna hafva svårt att få torpen besatta med dugligt folk⁵⁾; att blott äldre personer söka torp⁶⁾ o. s. v. Jordtorpsystemets olämplighet såsom arbetssystem ur ofvan uppgifna grund torde sålunda ökas med torparklassens aftagande.

Till de rent ekonomiska driffjädrarna hos torparna vid torpens öfvergifvande komma ett flertal andra af mera *social* och *psykologisk* art. Torpen i riket äro ofta sådana, att de icke tillfredsställa torparklassens växande kraf, ej blott på livvets nödort⁷⁾, men äfven på trefnad och bekvämlighet. Torparne på dåliga torp och med

¹⁾ Östergötlands läns hush.-sällsk. Kronol:n i Kalmar och Örebro län.

²⁾ Västerås lbr.-fr. af Västmanlands län.

³⁾ Örebro läns hush.-sällsk.

⁴⁾ Hush.-gille i Gäfveborgs län.

⁵⁾ Ett af kom.-ordf. i riket mycket ofta framhållet förhållande. Dessutom af kronol:n i Stockholms, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Älfsborgs, Skaraborgs, Örebro län.

⁶⁾ Norbergs lbr.-fr. i Västmanlands län.

⁷⁾ Kalmar läns norra hush.-sällsk.

stor familj ha svårt att draga sig fram¹⁾; torparen har alltid haft det sträfsamt och bekymmersamt²⁾; torparen har alltid hört till de sämst lottade, kan ej blifva själfständig och ej lägga af för ålderdomen³⁾. Den aflägsnaste och sämsta jorden uppläts på sin tid åt torparna⁴⁾; deras bostäder äro, som redan ofvan antydts, mångenstädes dåliga⁵⁾; beroende ej blott på nödvändigheten, utan äfven på bristande intresse från jordägarnes sida för torpens trefnad⁶⁾; torparne önska därför bekvämare bostäder⁷⁾; många torp ligga aflägsat från hufvudgården och isolerad⁸⁾, hvilket icke blott gör att torparen finner det obekvämt att fullgöra sin dagsverksskyldighet⁹⁾, utan jämväl föranleder andra olägenheter, såsom försvarad skolgång för barnen¹⁰⁾; torparna hafva olust vid att bo ensamma i skogen¹¹⁾; de vilja vara i stånd att intaga sina måltider i hemmet och slippa lefva på matsäck¹²⁾. Endast mycket välbelägna torp röna förden skull efterfrågan¹³⁾; det anses bättre att bo vid en station eller fabrik¹⁴⁾. Härtill kommer som en viktig faktor torparekvinnornas missnöje med sin ställning i torpen; de anse sig för fina att mjölka¹⁵⁾; föredraga fabrikslifvet¹⁶⁾ samt vilja hellre bli statarehustrur, emedan de då få mindre att göra¹⁷⁾. Den allmänna ringaktningen för jordbruket, som genomgår stora lager af allmogebefolkningen, gör jämväl torparne obenägna för att kvarstanna vid torpen¹⁸⁾.

Såsom en viktig faktor tillkommer i detta sammanhang torparnes uppfattning af sin *beroende ställning*. Särskildt från Norrland, Värmland och Småland framhålles torparklassens själfständighetssträfvan, känsla af sin beroende ställning samt obenägenhet att bruka andras jord såsom orsaker såväl till torparjordens ibland mindre goda skötsel som till torpens öfvergifvande¹⁹⁾. Afsöndringar

1) Älfsborgs läns södra hush.-sällsk.

2) Landtmätare i Kristianstads län.

3) Landtmätare i Kronobergs län.

4) Malmöhus läns hush.-sällsk.; kronol:n i Kristianstads län.

5) Malmöhus, Hallands, Kalmar norra, Stockholms läns hush.-sällsk.

6) Stockholms läns hush.-sällsk.

7) Jönköpings läns hush.-sällsk.

8) Kalmar läns norra och södra hush.-sällsk.; landtmätare i Kalmar län; kronol:n i Kristianstads län.

9) Östergötlands, Älfsborgs norra, Örebro läns hush.-sällsk.

10) Älfsborgs läns södra hush.-sällsk.

11) Kom.-ordf. i Östergötland.

12) Jönköpings läns hush.-sällsk.; kronol:n i Göteb. och Bohus län.

13) Östra hush.-gille i Jönköpings län.

14) Kalmar läns södra hush.-sällsk.

15) Jönköpings, Älfsborgs södra, Göteb. och Bohus läns hush.-sällsk.

16) Göteb. o. Bohus läns hush.-sällsk.

17) Kom.-ordf. i Östergötland.

18) Upsala läns hush.-sällsk.; kronol:n i Jönköpings och Värmlands län; kom.-ordf. i ett flertal län.

19) Kom.-ordf. i dessa län. Kristianstads läns och Älfsborgs läns södra hush.-sällsk. Kronol:n i Jönköpings, Kalmar, Göteb. och Bohus län.

till evärdelig ägo skötas bättre än torpen¹⁾. Därtill har jämväl bidragit osäkerheten i besittningen, såväl på grund af risken för laga uppsägning som på grund af frånvaron af skriftliga kontrakt²⁾ och af oklarheter i de bestående kontrakten, särskildt i fråga om torparnes skogsrättigheter³⁾. Tvister hafva särskildt i norra Sverige icke varit ovanliga, med påföljd att hemmansägaren återförvärfvat det i denna del af riket ofta på längre tid afsöndrade torpet⁴⁾. Torparna önska äganderätt till sina torp⁵⁾. Lättheten för att på billiga villkor förvärfva egna hem till evärdelig ägo, särskildt sedan ägo-styckningsinstitutet införts, uppgifves från ett flertal provinser⁶⁾ hafva bidragit till den aftagande lusten att kvarblifva vid torpen och sålunda till torparklassens aftagande. I öfrigt hänvisas i afseende å denna punkt till nedan⁷⁾.

Torparklassens starka aftagande är en företeelse, hvars orsaker sålunda legat såväl hos jordägarne som hos torparne. Under ett tidigare skede lågo de hufvudsakligen hos de förre; under de senaste decennierna åter hafva faktorer å båda sidor växelverkat, men torde de starkaste orsakerna till aftagandet vara att söka hos torparna. I viss grad äro dessa orsaker oundvikliga historiska företeelser. Sådana äro de ökade arbetsförtjänsterna utom jordbruket, hvilka kanske i främsta rummet draga torparne bort; den stigande själfständighetskänslan; de ökade krafven på livets nödtorft och bekvämlighet; den genomträngande penningehushållningen, som väcker obenägenhet för naturaprestationers utgörande. Utvecklingen af dessa förhållanden kan icke hejdas, och det synes heller icke önskvärdt att söka hejda desamma. I viss grad åter sammanhånga orsakerna med missförhållanden i afseende å torpsystemet, som icke kunna betraktas såsom historiskt oundvikliga. Sådana äro å jordägarnes sida de ibland bibehållna, i förhållande till de stegrade arbetspriserna alltför hårda torpvillkoren; den olämpliga storleken å jordtorpen, som nödvändiggjort torpardrängs hållande; eftersättandet af torpens underhåll; felande eller oklara torpkontrakt; olämpliga besittningsvillkor; bristande intresse för torparnes trefnad. Å torparnes sida äro dessa missförhållanden växande håglöshet och ringaktning för jordbruket; bristande kunskaper och vanskötsel af torpjorden; åverkan å skogs-

¹⁾ Kom.-ordf. i Kristianstads län.

²⁾ Stockholms läns hush.-sällsk.; landtmätare i Norrland. Kronol:n i Kalmar, Hallands, Älfsborgs, Västmanlands län.

³⁾ Landtmätare i Norrland.

⁴⁾ Dito.

⁵⁾ Hush.-gillen och kom.-ordf. i Jämtland.

⁶⁾ Hush.-sällsk. i Malmöhus, Gäfleborgs, Skaraborgs län. Landtmätare på Gottland. Kronol:n i Kronobergs och Värmlands län. Kom.-ordf. på flera orter.

⁷⁾ Kap. V.

tillgångarna; ovilligt utgörande af dagsverksskyldigheten; torparhustrurnas dragning till ett bekvämare lefnadssätt; o. s. v.

På grund af hvad här är anfördt skall i efterföljande kapitel torpinstitutionens framtid tagas i betraktade.

V.

Följderna af torparklassens försvinnande. Nödvändigheten af att staten befördrar torpens friköpning.

Under den nuvarande starka bristen på arbetskraft inom jordbruket måste torparnes försvinnande gifvetvis förorsaka olägenheter. Utaf de af Emigrationsutredningen från kommunalnämndsordförandena och kronolänsmännen i riket inhämtade upplysningar har äfven med få undantag framgått den uppfattningen, att torpen numera anses vara till nytta för jordbruket. Endast från spridda orter, särskildt i norra Sverige, gå dessa uttalanden i motsatt riktning, och anses de allehanda ofvan antydda olägenheter, som medfölja torpsystemet, öfverväga dess fördelar.

Af rikets hushållningssällskap uttala jämväl flere den uppfattning, att torparnes försvinnande för närvarande är till skada för jordbruket. *Stockholms läns* hushållningssällskap yttrar: »Det är påtagligt, att anförda minskning af den fasta arbetskraft, som torpsystemet medfört, utöfvat ett synnerligen ogynnsamt inflytande på jordbruket, särskildt det större. Då torparinstitutionen, väl ordnad med torp ej större än att torparen själf kan utgöra sin dagsverksskyldighet och tillika med hjälp af egen familj bruka torpet, skulle vara gagnelig såväl för jordbruksarbetaren som för jordägaren, så borde denna institution omhuldas och uppmuntras.» *Upsala läns* hushållningssällskap yttrar: »Torpens försvinnande har för det större jordbruket medfört stora svårigheter. Äfven när den ständigt erforderliga arbetskraften kan erhållas genom användande af statkarlssystemet, saknas tillfälle att under vissa perioder anskaffa extra arbetskraft.» *Jönköpings läns* hushållningssällskap yttrar: »De större jordbrukarna reda sig i allmänhet sämre efter torpens indragning, beroende på svårigheten att erhålla tillräckligt många arbetare.» *Kalmar läns södra* hushållningssällskap yttrar: »Såsom allmänt omdöme kan framhållas, att minskningen i torparnes och backstugusittarnes antal är till synnerligt stort men för det större jordbruket, ty det mister därigenom en säker tillgång till arbetskraft.» *Gottlands läns* hushållningssällskap yttrar: »Då tillgången till fast arbetsfolk minskats genom torpens försvinnande, kan detta sägas haft ett ogynnsamt inflytande för det större jordbruket.» *Blekinge läns* hushållningssällskap yttrar om torpminskningen: »För det större jordbruket har en säker och pålit-

lig arbetskraft härigenom gått förlorad.» *Malmöhus läns* hushållningssällskap yttrar: »Som torparne utgöra en värdefull och pålitlig arbetsstam, måste torpens försvinnande medföra betänkliga följder för de större och medelstora egendomarna, då anskaffandet af lagstadda tjänare och daglönare blir allt svårare.» *Hallands läns* hushållningssällskap yttrar om minskningen i torparnes antal, att den »kommer naturligen att medföra afsevärda svårigheter för jordbruket och alldeles särskildt för de större egendomarna.» *Älfsborgs läns södra* hushållningssällskap yttrar: »Torpsystemets så småningom skeende försvinnande har på det kännbaraste berört såväl det större som äfven det mindre jordbruket. Förutom att mycken åkerjord på detta sätt ödelagts, så försvåras i hög grad härigenom driften, särskildt skördearbetet, vid jordbruken såväl större som mindre.» *Älfsborgs läns norra* hushållningssällskap yttrar: »Torpsystemets försvinnande ökar afgjordt storjordbrukets svårigheter och skadar hela jordbruksnäringen, ty rekryteringen af kunniga och jordbruksintresserade arbetare har hufvudsakligen skett från torpen.» *Skaraborgs läns* hushållningssällskap yttrar: »De gårdar, hvilkas ägare vidmakt hållit sina torp, i all synnerhet de mindre och medelstora, samt samtidigt gifvit deras innehafvare skäliga villkor, äro för närvarande i afseende å tillgången på arbetsfolk bäst ställda. På sådana gårdar åter, där torpen antingen indragits eller till öfvervägande del utgöras af större sexdagars torp, som ej kunna besättas, är tillgången på arbetskraft, då det lösa arbetsfolket numera hellre går till industrien eller emigrerar, ytterst knapp, och många nödvändiga arbeten måste redan nu här eftersättas.» *Västernorrlands läns* hushållningssällskap yttrar om torpens försvinnande: »För jordbruket, äfven i den begränsade form, hvori det här i länet bedrifves, är detta förhållande synnerligen ogynnsamt. Ty i den mån torpen försvinna, går jordbruket förlustigt om en nära till hands varande och tjänlig arbetskraft, särskildt värdefull under bärgnings- och skördearbetena.» Endast *Gästeborgs* och *Jämtlands läns* hushållningssällskap uttala den uppfattning, att dagsverkstorpens försvinnande icke har någon menlig inverkan på jordbrukets nuvarande ställning eller framtida utveckling; en åsikt som tydligen hvilar på dagsverkstorpens städse ringa antal i dessa trakter.

I här anförda uttalanden ses torparklassens försvinnande enbart ur synpunkten af den *ökade brist på arbetskraft* som därigenom förorsakas för jordbruket. Intet tvifvel råder ju därom, att stora olägenheter i synnerhet för det större jordbruket äro en följd däraf. Från vidsträcktare statsekonomisk synpunkt måste emellertid torparklassens försvinnande betraktas såsom än allvarligare. Jordtorparne hafva, sådana de differentierat sig från backstugusittare- och inhysesghjonklasserna, stått jämförelsevis högt i af-

seende å fysiska och moraliska egenskaper. Dem tillkommer i hög grad förtjänsten af nyodlingarnas fortskridande, och torpinstitutionen har under halftannat århundrade utgjort en af de stabilaste och bästa källorna till arbetskraft inom jordbruksnäringen. Torparnes försvinnande innebär bortflyttningen af ett af landsbygdens värdefullare folkelement, hvilket under den nuvarande allmänna folkbristen därstädes måste väcka betänkligheter. Dessa blifva så mycket större, som jordtorparne utgöra en del af rikets bofasta befolkning och statsmakternas sträfvan för närvarande gå i riktning att understödja den lösa landtbefolkningens bosättning under eget tak. Jordtorpen i riket representera med boningshus, ekonomibyggnader och uppodlingar ett afsevärdt nationellt kapital; detta går med torpens afhysande till stor del till spillo, emedan torpbyggnaderna oftast få förfalla och torpjorden på grund af bristen på arbetskraft i regel skötes föga intensivt efter inläggningen; ofta får den rent af ligga för fäfet. I den mån slutligen torparne rekrytera emigrantströmmen, adderar sig till dessa nationella förluster den än större, nämligen människo-förlusten.

Torparnas försvinnande innebär alltså stora olägenheter ur såväl jordägarnes privatekonomiska synpunkter som ur vidsträcktare nationella. I den nuvarande situationen förorsakas denna utveckling icke af förhoppningar hos jordägarne att genom torpjordens indragning förbättra sina jordbruk. Detta var fallet under ett tidigare skede, då torpen voro till hinder för sädesbrukets utveckling; numera bringas jordägarne till åtgärden genom dagsverksprestationernas bortfallande och penningearrendenas nedsättning, hvilket i förening med de höga underhållskostnaderna för torpet, tärandet på skogen o. s. v. gör torpets bibehållande rent förlustbringande. Genom ömsesidig öfverenskommelse, med hvilken torparen ofta torde vara mera tillfredsställd än jordägaren, upphöres till sist med torparendet. Torpens afhysande är sålunda icke numera ett led i en målmedveten jordbrukspolitik, utan ett symptom af förfall inom jordbruksnäringen.

Torpinstitutionens konserverande kunde sålunda väl anses vara önskvärdt, och från denna synpunkt utgå de flesta af de till Emigrationsutredningen ingångna uttalanden. Emellertid måste man räkna med förhållandena, icke sådana de varit, men sådana de i nuvarande tid äro. Förutsättningarna för torpinstitutionens bestånd äro numera stadda i försvinnande; flera af dem äro så undergrädda, att det finnes föga utsikt för att de under öfverskådlig tid framåt skola återkomma.

Såsom framhållits, äro nämligen flere af de på torpinstitutionen upplösande krafterna *oundvikliga historiska företeelser*. Det torde ej för afsevärd tid framåt vara möjligt, vare sig att gifva torparne

sådana villkor, som ur ren förtjänstsynpunkt öfverträffa de höga lönerna såsom fria arbetare i och utom jordbruket; ej heller kan torparklassens växande själfständighetskänsla och ökade lefnadskraf samt den genomträngande penningehushållningen hejdas. Motviljan mot en bestämd, för längre tid framåt reglerad dagsverksskyldighet växer sig för närvarande mycket stark inom torparklassen, hvilken i likhet med arbetsklassen i allmänhet fordrar en större rörlighet och dispositionsfrihet öfver sin arbetskraft. Det patriarkaliska förhållande, som fordom har rådt mellan torparne och deras husbönder, är uppenbarligen stadt i upplösning. Den hastighet, hvarmed torpen försvinna i stora delar af riket, är det tydligaste beviset på styrkan hos dessa undergräfvande krafter.

Hvad som i första rummet synes vara dömdt att försvinna, är *dagsverksprestationernas ingående i torparrendet*. Deras bortfallande och ersättande med penningar är en så allmän företeelse, hvilken så nära sammanhänger med penningehushållningens allmänna genomträngande, att åtgärder till motverkande däraf icke hafva mycken mening. Lagstiftningsåtgärder bruka städse komma bakefter den faktiska utvecklingen; den nya arrendelagens reglering af torpdagsverkena har kommit femtio år för sent. I den nuvarande situationen äro dessa stadganden utan nämnvärdt inflytande på torpinstitutets konserverande. Torparnes allmänna fordran på penningearrenden kan icke därigenom hejdas.

Äfven från jordägarnes synpunkt torde dagsverksprestationernas bibehållande börja anses såsom en mindre fördel, trots den stora bristen på arbetskraft i jordbruket. Torparnes tvungna arbetsprestationer äro ofta dåliga; de blifva sämre, allteftersom de fria dagsverkena stiga i pris och torparnes missnöje med sin ställning tilltager. Under äldre tiders patriarkaliska förhållanden var det väl möjligt att få skälig valuta af torpdagsverkena; numera blir detta svårare, då allt mindre intressen för torparen sättas på spel genom torpets frångående. Torparklassens försämring genom de arbetskraftigaste elementens bortflyttning samt torparnas olämplighet såsom arbetare i det moderna jordbruket verka i samma riktning. Två af rikets hushållningssällskap, nämligen *Södermanlands läns* och *Kalmar läns norra*, uttala äfven en förkastelsedom öfver torpsystemet. Det förra sällskapet yttrar ur ofvannämnda synpunkt: »Det är gifvet, att det större jordbruket förr haft en billig och säker arbetskraft i torparne, men sedan systemet råkat på förfall och ej längre kan prestera annat än underhaltiga arbetare, hvilkas yrkesskicklighet och intresse för jordbruket är mindre än statkarlarnes, är det större jordbruket otvifvelaktigt bättre betjänadt med en på annat sätt anskaffad, om också dyrare arbetskraft.» Det senare sällskapet yttrar om torpsystemet: »Detta är icke i något af-

seende anpassadt efter nutida förhållanden samt ställer torparen i en rättsligt sedt osäker och osjälfständig ställning, som är till skada för såväl honom och jordägarne som för en rationell utveckling af vårt mindre jordbruk.» — Samma uppfattning som dessa båda hushållningssällskap uttala en del kronolänsmän och kommunalnämndsordförande. *Östergötlands läns* hushållningssällskap påpekar äfvenledes, att på grund af ofvan anförda omständigheter torpdagsverkenas ersättande med penningar numera är en fördel för många jordägare.

Då dagsverksprestationerna ersatts med penningar, så har emellertid torpinstitutionen redan förlorat sin specifika karaktär af arbetsystem. Torparne äro blifna på ofri grund sittande jordbruksarbetare, hvilka i likhet med daglönare fritt disponera sin arbetskraft i den omgifvande trakten. Torpsystemets historiska roll är då redan utspelad, och endast arrendesystemet står kvar med dess olägenheter såväl för jordägarne som för torparne. Har utvecklingen kommit till denna punkt, så är torparfrågans sammanhang med frågan om det lämpligaste arbetssystemet i det större jordbruket redan afbrutet och den är blifven i högre grad en social än en jordbruksekonomisk fråga.

Att *statsmakterna* gentemot denna har mera vidtgående förpliktelser än de genom den nya arrendelagen infriade synes uppenbart. Torparfrågan är numera ett led i det stora samhälleliga spörsmål, som knyter sig kring landsbygdens affolkning och af hvilket utvandringsfrågan utgör en sida. Lika väl som statsmakterna på annat sätt äro verksamma för att motarbeta de olägenheter denna affolkning medför, finnes det anledning att betrakta torparfrågan såsom en riksfråga. En hel samhällsklass af värdefull kvalitet är stadd i stark decimering och går i afsevärd utsträckning förlorad för riket samtidigt med att betydande nationella kapital förstöras; allt utan att några motsvarande fördelar numera vinnas vare sig för jordägareklassen eller för riket. Under sådana förhållanden får torparfrågan anses hafva kommit in i ett läge, där den uppfordrar till statens mellankomst icke endast i afseende å nyttjanderättsaftalens reglerande.

Ett statsmakternas ingripande genom lagstiftningsåtgärder och på annat sätt för *torparklassens bevarande* synes dessförutom påkalladt. Om ett sådant arbete skall hafva utsikt till framgång, måste man dock räkna med den faktiska utvecklingen och anpassa sig därefter. Dagsverksprestationerna komma att allt mera bortfalla ur torparrendena, hvilka åtgärder än däremot vidtagas. Jordägarne kunna icke heller tvingas att bibehålla torpen, sedan arrendena nedsatts så långt, att torpet för dem är förlustbringande. Torparne kunna lika litet tvingas att stanna kvar, då de äro miss-

nöjda med sin beroende ställning och finna sig hafva bättre ekonomiska utsikter på annat håll. Ett arbete på torparklassens bevarande måste offra torpsystemet såsom arbetsystem för det viktigare sociala ändamålet att kvarhålla torparne.

Det synes endast vara en riktning, hvaruti detta arbete kan röra sig, och det är ett understödjande af torpens *förvandling till egna hem med äganderätt*. Man kan visserligen sätta ifråga en lagstiftning, som gör torparnes besittningsrätt till torpen tryggare än den är genom den nya arrendelagen och som jämväl tillförsäkrar dem den värdestegring, som torpet genom deras arbete ernår. Äfven kan möjligen ett allmänt upplysningsarbete, som höjer torparklassens kunskaper och jordbruksintresse samt motarbetar vantrefnaden i torparhemmen, verka i samma riktning. Tager man emellertid i betraktande styrkan af de krafter, som för närvarande drifva bort torparne och upplösa torpsystemet, så torde de ringa utsikterna blifva uppenbara för alla försök att få torparne i någon större utsträckning att sitta kvar som nyttjanderättshafvare.

Torparnes allmänna känsla af ofrihet och missnöje med sin ställning beror nämligen i högst väsentlig grad därpå, att de sitta såsom brukare af andras jord. Att torpsystemet numera råkat på förfall; att det antingen alstrar en trög och liknöjd befolkning eller ock upplöses, beror innerst därpå, att det hvilar på tillvaron af ett personligt förhållande mellan torparen och jordägaren, för hvilket förutsättningarna ej längre finnas. Torparne kunna icke numera och i framtiden kvarhållas i detta personliga förhållande, sedan själfständighetskrafvet blifvit allmänt inom allmogeklassen och talrika ekonomiska möjligheter af annat slag erbjuda sig. För att kvarhålla dem vid torpen finnes då intet annat medel än att understödja deras frigörelse ur detta beroende.

Att därigenom en institution af stor historisk betydelse såväl för jordbruksnäringen som i socialt afseende upplöses, må väl från flera synpunkter beklagas. Denna upplösning är emellertid under alla förhållanden oundviklig. För statsmakterna står valet endast mellan att passivt åse torpens afhysande och torparklassens undergång eller att ingripa i samma riktning som den faktiska utvecklingen, låta torpinstitutionen falla och hjälpa torparne att blifva själfägare. Vid betraktande af de mycket stora nationella förluster, som torparklassens undergräfvande medför, måste det senare anses vara statens ofvisliga plikt.

Det kan väl göras gällande, att genom torpens friköpning själfägande obesutenheter i stor skala tillskapas, med de olägenheter detta tvifvelsutän i vissa fall kan innebära. Däremot kan emellertid anföras: dels att den nuvarande egnahemsrörelsen i än högre grad träffas af denna anmärkning; dels att torparne, då de hafva

redt sig som nyttjanderättshafvare, böra lika bra och än bättre kunna reda sig som själfägare; dels att arbetsförtjänster för öfverskådlig tid framåt icke torde komma att saknas på landsbygden; och dels att torparne, sedan de fritt kunna disponera sin arbetskraft, i allmänhet lättare än tillförene skola kunna uppsöka dessa arbetsförtjänster. Den nämnda anmärkningen torde fördenskull icke kunna anses vägande. Däremot måste större betydelse tillmätas det förhållande, att jordägarne genom dagsverkstorpens upphörande bringas i ökade svårigheter. Detta är emellertid, såsom påpekats, under alla omständigheter förr eller senare oundvikligt. Ett statsingripande för underlättande af torpens friköpning kan väl i enstaka fall bringa den tidpunkt närmare, då jordägaren ställes inför utsikten att drifva sin hushållning utan torpdagsverken; i stort sedt uppväges dock detta af den nationella vinst, torparnes kvarhållande innebär.

Redan för närvarande försiggår i icke så ringa utsträckning *friköpnin af torp* i olika delar af riket. I första rummet är detta fallet med afseende å soldat-, ryttare- och båtsmanstorp¹⁾, men det sker äfven med vanliga jordtorp, särskildt på de större egendomarna. De från kommunalnämndsordförandena inkomna upplysningarna gifva vid handen, att friköpning i Norrland, och särskildt i Gästrikland, ofta äger rum; i Mälareprovinserna ibland, men icke ofta, dock i Örebro län rätt ofta; i östra Värmland ibland; i västra Värmland nästan aldrig; på Gottland, i Östergötland och Västergötland samt Jönköpings län ibland, men icke ofta; i Kalmar och Kronobergs län icke så sällan; i Blekinge, särskildt östra delen, ofta; i Kristianstads län, i öfvervägande grad i N. Åsbo härad samt ofta i V. och Ö. Göinge samt Albo härad; i Malmöhus län icke så sällan; i Hallands samt Göteborgs och Bohus län ibland, men icke ofta. Ehuru det är svårt att bilda sig något tillförlitligt omdöme på grund af dessa uttalanden, vill det dock synas, som skulle friköpning af torp vara icke så ovanlig i Norrland och Skåne samt jämväl rätt ofta förekomma i Örebro, Kronobergs, Kalmar och Blekinge län, under det att sådan friköpning hör till undantagen i det öfriga riket.

Ett understödjande af torpens förvandling till egna hem med äganderätt skulle sålunda ansluta sig till en tendens, som redan i viss grad förefinnes, men som på grund af de svårigheter, som resa sig däremot, icke fått den utveckling, som varit önskvärd. Att torpen icke i större omfattning än som sker friköpas, beror som bekant ofta icke på felande håg därtill från jordägarnas och torparnas sida, utan på de svårigheter, som eljest resa sig däremot: svårig-

¹⁾ Uppgifterna från kommunalnämndsordförandena torde icke afse förhållandena annat än före ikraftträdandet af lagen den 18 okt. 1907 angående dessa torps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stamhemmanet. Efter denna lag torde friköpningen hafva blifvit än vanligare.

heterna att befria dem från ansvar för in-teckningar i stamhemmanet; de med afsöndringen förenade omgångar och kostnader; köpe-skillingens storlek, som gör det för torparen omöjligt att köpa utan hjälp af en ändamålsenligt ordnad kredit; o. s. v. Det är särskildt ett bekant förhållande, att mindre afsöndringar ofta stå relativt högt i pris, och att i synnerhet inom bondeklassen en gammal mot-vilja förefinnes mot hemmanens kringskärande. Utan att under-känna de legitima motiv som ofta förefinnas härför, och utan att i allmänhet någons rätt trädes för nära, kunna emellertid dessa hinder för jordtorpens friköpning minskas eller undanröjas genom olika statsåtgärder.

Statsmakterna kunna sålunda befordra friköpningen genom lätt-nader i in-teckningslagstiftningen af om ock icke lika långt gående, så dock liknande art som de nyligen i afseende å soldattorpen träffade; genom förenkling i afsöndringsförfarandena; genom in-rättandet af kreditinstitutioner, hvilka kunna träda emellan såsom långifvare eller såsom garant för köpeskillingarna eller hvilka kunna öfvertaga fordringarna gentemot torparna samt bereda dessa gynnsamma ränte- och amorteringsvillkor; genom en lagstiftning, som tillåter dessa kreditinstitut att medverka endast vid sådana fall af friköpning, hvilka för torparna kunna synas ändamålsenliga; m. fl. liknande åtgärder. Det synes i hög grad påkalladt, att dessa frågor tagas under öfvervägande; ingripanden af detta slag synas i själfva verket ligga närmare till hands och mera ansluta sig till en naturlig utveckling än statens nuvarande sträfvanden för egnahemsrörelsens främjande. Skulle det visa sig, att äfven åtgärder af detta här antydda slag icke blifva tillfyllest verksamma för det åsyftade ändamålet, kunna möjligen ytterligare andra tagas i öfvervägande.

För närvarande kan man endast uttrycka den önskan, att statsmakterna snarast möjligt upptaga torparfrågan i hela dess vidd och underkasta den en allsidig utredning ur ofvan antydda synpunkter.

z B 26/10-73:12

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.